

Leisure in het centrum van Emmen

**Een onderzoek naar de samenhang tussen het Dierenpark Emmen
en het centrum van Emmen**

**Jeroen Rozema
1151185
Rijksuniversiteit Groningen
Gemeente Emmen**

Voorwoord

Dit rapport is het eindresultaat van mijn afstudeeronderzoek voor de opleiding Technische Planologie aan de faculteit Ruimtelijke Wetenschappen van de Rijksuniversiteit Groningen. Het onderzoek is uitgevoerd in de vorm van een afstudeerstage bij de gemeente Emmen. Leisure lijkt op het eerste gezicht geen onderwerp voor een Technisch Planoloog, maar eerder een onderwerp voor een Vrijtijdskundige of een Econoom. Toch moet niet vergeten worden dat leisure zich ook ruimtelijk manifesteert en met name sterk aanwezig is in hedendaagse stadscentra. Mensen komen in stadscentra om te funshoppen, een terrasje te pakken, uit te gaan, een concert of theater te bezoeken of om te flaneren en stadscentra zijn vaak het toneel van een scala aan evenementen. Hierdoor heeft leisure een enorme impact op het functioneren van stadscentra en daarmee is het dus een heel interessant thema voor een Planoloog.

Ik heb dit onderzoek met veel plezier uitgevoerd en het heeft mijn kijk op stadscentra veranderd. Ik ben mij sterk bewust geworden van de rol die leisure in de beleving van stadscentra speelt en ik beseft nu dat een goed leisureklimaat het verschil kan maken tussen een gezellig en een saai stadscentrum.

Ik wil een aantal mensen graag bedanken voor hun bijdrage aan dit onderzoek. In de eerste plaats wil ik de afdeling Ruimtelijke Ontwikkeling van de gemeente Emmen bedanken voor de geboden mogelijkheid om een afstudeerstage te doen. Mijn stage bij de gemeente Emmen is een leerzame, maar vooral ook een leuke ervaring geweest. Ik wil dan ook alle collega's die op een of andere manier hebben bijgedragen aan dit onderzoek, in het bijzonder mijn begeleider Erik Timmer, bedanken voor alle ondersteuning en adviezen. Ik hoop dat de adviezen in dit rapport voor de gemeente Emmen bruikbaar zijn bij het vormgeven van het thema leisure in het centrum.

Verder wil ik mijn afstudeerbegeleider van de faculteit, Gerard Heins, bedanken voor de ondersteuning en inspirerende kritiek die hij mij heeft gegeven. Daarnaast wil ik Luuk van der Velde en Harm Brummel van de gemeente Emmen, Cathalijne Elings van het Dierenpark Emmen, Murk Falkena van de gemeente Lelystad, Hans van der Weerdhof van de gemeente Noordwijk en Brigitte Hulscher graag bedanken voor de interviews die zij hebben gegeven. Tenslotte wil ik Jan Coehoorn van bureau Oligvy graag bedanken voor de inspiratie.

Jeroen Rozema
November 2004
Emmen

Samenvatting

De gemeente Emmen wil de samenhang en levendigheid in haar centrum vergroten en er kan vanuit worden gegaan dat een compacte ontwikkeling van het centrum het beste aansluit bij deze ambitie. Een compacte ontwikkeling betekent een toenemende ruimtedruk in het bestaande centrum en dit roept de vraag op of het in het centrum gelegen Dierenpark Emmen in de toekomst in het centrum moet worden gehandhaafd. De samenhang tussen het dierenpark en het centrum is namelijk zwak, slechts 25 tot 30 % van de dierenbezoekers brengt ook een bezoek aan het centrum van Emmen. Deze constatering heeft in dit onderzoek tot de volgende probleemstelling geleid:

Er kan een tegenstrijdigheid bestaan in het streven van de gemeente Emmen naar een meer levendig en samenhangend centrum enerzijds en het handhaven van het Dierenpark Emmen op de huidige centrumlocatie anderzijds. Het dierenpark maakt geen integraal onderdeel uit van het stadscentrum, het zorgt wel voor een grote toestroom van recreanten naar de stad, maar veel van die recreanten brengen geen bezoek aan het centrum van Emmen.

Uit deze probleemstelling zijn de volgende drie centrale vragen afgeleid:

1. *Hoe ziet de relatie tussen het Dierenpark Emmen en het centrum van Emmen eruit? In hoeverre is er samenhang en in hoeverre is er een discrepantie tussen het functioneren van het centrum en het dierenpark?*
2. *Als de gemeente Emmen in de toekomst een meer levendig en samenhangend centrum wil realiseren, kan zij dit dan bereiken door de samenhang tussen het Dierenpark Emmen en het centrum te versterken of is het wenselijker dat het dierenpark op termijn in z'n geheel naar de Es verhuist?*
3. *Hoe kan in Emmen de samenhang in het centrum en daarmee de samenhang tussen het centrum, het Dierenpark Emmen en eventueel nieuw te ontwikkelen leisure activiteiten in of rond het centrum in de komende 15 jaar worden verbeterd, zodat er een meer levendig centrum kan ontstaan?*

Het onderzoek is een combinatie van een theoretische uiteenzetting van het thema leisure en een casestudie van dit thema in het centrum van Emmen. De theoretische uiteenzetting is tot stand gekomen aan de hand van een literatuurstudie en de casestudie is tot stand gekomen aan de hand van straatenuêtes in het centrum van Emmen, interviews in Emmen en andere plaatsen, beleidsdocumenten van de gemeente Emmen en een door de auteur gemaakte scorekaartanalyse.

Theoretische uiteenzetting van het thema leisure

Leisure is niet hetzelfde als vrije tijd, vrije tijd is een tijds categorie, terwijl leisure vooral de nadruk legt op de beleving van bepaalde activiteiten die in de vrije tijd worden ondernomen. Vrije tijd wordt door Wippler (1968) gedefinieerd als "... alle tijd die niet gebruikt wordt voor geregelde beroepsarbeid of andere geregelde dagelijkse werkzaamheden, gaan naar en komen van het werk, slapen, eten en lichamelijke verzorging". Het begrip leisure verwijst naar de tijd waarin activiteiten worden ondernomen die een vrijblijvend karakter hebben, geen alledaagse bezigheden zijn en de intentie hebben om leuk en plezierig te zijn. Leisure is vooral de ervaring van het doorbreken van het dagelijkse leefritme. Televisie kijken is geen leisure, maar een attractiepark, evenement of concert bezoeken, uitgaan of op vakantie gaan is wel leisure.

Leisure speelt een belangrijke rol in de stedelijke centra van tegenwoordig. Het zorgt voor werkgelegenheid en inkomsten, het heeft een positief effect op het imago van een stad en tevens is een goed leisureklimaat een voorwaarde voor veel bedrijven en bewoners om zich in een stad te vestigen. Stadscentra herbergen vaak een scala aan leisurevoorzieningen, zoals horecagelegenheden, winkels, monumenten, theaters, musea en poppodia. Hierdoor trekken zij een divers publiek en is er vaak sprake van een levendige sfeer. Een levendige sfeer en een goed leisure aanbod kunnen de samenhang in een stadscentrum vergroten, omdat mensen van een centrum bezoek een (mid)dagje uit maken en meerdere attracties en voorzieningen op één dag bezoeken.

Vroeger was vrije tijd vooral op familiebanden en het verenigingsleven gericht. Hierdoor had het een minder vrijblijvend karakter en was het niet gericht op het doorbreken van het dagelijkse leefritme. Een aantal factoren heeft ervoor gezorgd dat er een verschuiving heeft plaatsgevonden naar een vrijetijdscultuur die veel meer gericht is op het doorbreken van het dagelijkse leefpatroon en waarbij beleving meer dan voorheen centraal staat. In de eerste plaats heeft de stijging van de welvaart ervoor gezorgd dat mensen meer geld uit geven aan vrijetijdsdoeleinden. In de tweede plaats heeft de afname van de hoeveelheid vrije tijd bij de midden- en hogere klassen ertoe geleid dat vrije tijd intensiever wordt beleefd en ten derde ligt de nadruk sterker op de individuele beleving van vrije tijd.

Voorals steden hebben geprofiteerd van de opkomst van leisure. In de tijd dat leisure opkwam zaten veel steden in een neerwaartse spiraal, die het gevolg was van zowel het wegtrekken van industrie naar lage lonen landen als van de suburbanistie. Leisure bood voor steden kansen om zich opnieuw te profileren, toerisme was een groeimarkt en stadscentra werden in toenemende mate populair bij jonge hoogopgeleide mensen, die veel gebruik maken van stedelijke leisurevoorzieningen. Veel steden, vooral oude industriesteden, zijn overgeschakeld van een productiecentrum naar een consumptie- en vermaakcentrum.

Leisure in het centrum van Emmen

Het centrum van Emmen wordt overdag als aangenaam en levendig ervaren, maar 's avonds is er weinig te beleven. Dit komt omdat de winkelfunctie van Emmen goed vertegenwoordigd is, maar avondfuncties zoals horeca en cultuur zijn ondervertegenwoordigd. Het leisureklimaat van de gemeente Emmen wordt vooral bepaald door het Dierenpark Emmen, dat jaarlijks ongeveer 1,5 miljoen bezoekers trekt. Het dierenpark geniet landelijke bekendheid, terwijl de overige attracties en evenementen slechts regionale bekendheid genieten. Het imago van Emmen wordt dan ook sterk bepaald door het dierenpark.

Vanuit de kant van de centrumbezoekers is er sterke relatie met het dierenpark. Praktisch alle centrumbezoekers hebben wel eens een bezoek aan het dierenpark gebracht. De samenhang tussen het centrum en het dierenpark is vanuit de kant van de dierentuinbezoekers echter zwak, slecht 25 tot 30 % van de bezoekers brengt ook een bezoek aan het centrum. Veel bezoekers, vooral in de groep niet-abonnementshouders brengen geen bezoek aan het centrum, omdat ze nog een lange reis naar huis moeten ondernemen, omdat ze kleine kinderen bij zich hebben, of omdat ze geen behoefte aan een centrumbezoek hebben.

Omdat de samenhang zwak is en de gemeente de samenhang en levendigheid in het centrum graag wil versterken, is in dit onderzoek een ex ante evaluatie uitgevoerd omtrent de mogelijke toekomstige locatie van de dierentuin. Er zijn hierbij twee beleidsopties geëvalueerd:

- 1 - de locatie in het centrum blijft op lange termijn gehandhaafd, maar de dierentuin kan verder uitbreiden op de Noordbarger Es ten westen van het stadscentrum.
- 2 – het dierenpark verhuist op lange termijn in zijn geheel naar de Noordbarger Es en op de huidige centrumlocatie komen nieuwe centrumfuncties.

De evaluatie is uitgevoerd aan de hand van een scorekaart analyse. Hierbij worden de effecten per criterium kwalitatief beoordeeld en worden de uitkomsten van beide beleidsopties naast elkaar gepresenteerd in een scorekaart. De scorekaart analyse geeft een lichte voorkeur voor de eerste beleidsoptie. Dit komt enerzijds omdat de dierentuin een sterke cultuurhistorische waarde voor het centrum heeft. Zo vinden bijvoorbeeld praktisch alle bezoekers van zowel het centrum als de dierentuin dat de dierentuin in het centrum moet worden gehandhaafd. Anderzijds draagt de dierentuin bij aan de levendigheid in het centrum, omdat bezoekers via het centrum naar de dierentuin lopen en een deel van de dierentuinbezoekers ook het centrum bezoekt.

Omdat het vanuit het oogpunt van de aantrekkelijkheid van het centrum beter is om de dierentuin op lange termijn in het centrum te handhaven, zal de gemeente actie moeten ondernemen om de samenhang tussen het centrum en de dierentuin te verbeteren, wil zij een meer samenhangend en levendig centrum creëren. De levendigheid moet vooral op zondag en 's avonds vergroot worden, omdat de winkels dan gesloten zijn en er niet veel te doen is in het centrum. 's Avonds kan de levendigheid vergroot worden door de horeca- en culturele voorzieningen verder te ontwikkelen. Het verplaatsen van het theater de Muzeval naar het centrum, het bouwen van een discotheek of het ontwikkelen van Emmen als studentenstad kunnen hieraan bijdragen.

Op zondag kan de levendigheid vergroot worden door het invoeren van een wekelijkse koopzondag, door meer culturele of amusementsactiviteiten in het centrum te laten plaatsvinden en door nieuwe leisure attracties en voorzieningen in en rond het centrum te ontwikkelen. Deze maatregelen kunnen enerzijds meer mensen uit Emmen en omgeving op zondag naar het centrum trekken. Anderzijds kunnen deze maatregelen de samenhang tussen het centrum en de dierentuin vergroten, omdat er nu naast de dierentuin andere leisurefuncties en activiteiten in het centrum zijn.

De samenhang tussen het centrum en de dierentuin kan daarnaast worden vergroot als het toerisme in Emmen verder wordt ontwikkeld. Als mensen blijven overnachten in Emmen, hoeven ze niet meer een lange reis naar huis te maken en zullen ze eerder het centrum van Emmen nog even bezoeken. Emmen heeft als stad een te beperkt leisure aanbod om veel toeristen te trekken, maar de aantrekkelijke omgeving met veel rust en ruimte is echter een 'unique selling point', vooral omdat deze landelijke omgeving zich op een steenworp afstand van het centrum bevindt. Een combinatie van landelijk en stedelijk toerisme is dan ook kansrijk in Emmen.

Bij het stimuleren van het toerisme speelt marketing een belangrijke rol. De promotie van Emmen moet op een samenhangende wijze plaatsvinden. Omdat Emmen het waarschijnlijk vooral moet hebben van de combinatie van ruraal en stedelijk toerisme moet de hele regio Zuidoost Drenthe op een integrale manier worden gepromoot. Een groot (meerdaags) evenement kan ook een belangrijke bijdrage leveren aan de toeristisch-recreatieve potenties van Emmen.

Ook ruimtelijke en stedenbouwkundige ingrepen kunnen een bijdrage leveren aan de aantrekkingskracht van het centrum en daarmee de levendigheid en samenhang in het centrum. Veel centrumbezoekers zouden graag een park in of nabij het centrum willen. Om aan deze wens tegemoet te komen, zou op de Noordbarger Es een stadspark kunnen worden aangelegd, waar nieuwe leisure voorzieningen kunnen worden ontwikkeld. Als er aan de westkant van de Hondsrugweg nieuwe voorzieningen worden ontwikkeld, moet de barrierewerking van deze weg ook worden verminderd en moet de weg een meer integraal onderdeel van het centrum gaan uitmaken. Dit kan gedaan worden door aan weerszijden van de nu nog kale Hondsrugweg een samenhangende gevelwand te bouwen en door een deel van de weg verdiept aan te leggen en overdekt te maken.

Inhoudsopgave

1	INLEIDING	8
1.1	Emmen: een algemene karakterschets	8
1.2	Probleemanalyse	9
1.2.1	Probleemstelling	10
1.2.2	Doelstelling	10
1.2.3	Centrale vraagstelling	10
1.3	Onderzoeksmethodiek	10
1.4	Hoofdstukindeling	11
2	THEORETISCH KADER	12
2.1	Inleiding	12
2.2	Leisure	12
2.2.1	Vrije tijd: een tijds categorie	12
2.2.2	Leisure: geen dagelijkse bezigheden	13
2.2.3	Toerisme en recreatie	13
2.2.4	Vrijtijdsbestedingen die onder leisure vallen	14
2.3	Het belang van leisure voor steden	14
2.3.1	De export base theorie	14
2.3.2	Het indirecte belang van leisure voor steden	15
2.4	De aantrekkingskracht van stadscentra	16
2.4.1	Stadscentrum	16
2.4.2	Levendigheid	16
2.4.3	Samenhang	17
2.4.4	Het verband tussen levendigheid, samenhang en leisure	17
2.4.5	Inrichting en vormgeving	17
2.4.6	Stedelijke toeristen en leefstijlen	18
2.5	Conclusies	19
3	ONTWIKKELINGEN OP HET GEBIED VAN VRIJE TIJD EN LEISURE	20
3.1	Inleiding	20
3.2	Het ontstaan en de ontwikkeling van vrije tijd	20
3.2.1	Vrije tijd voor de tweede wereldoorlog	20
3.2.2	Vrije tijd in de verzorgingsstaat	21
3.2.3	De voorwaarden voor het ontstaan van de huidige belevingscultuur	21
3.3	Trends	22
3.3.1	Recente trends en ontwikkelingen	22

3.3.2	Te verwachten trends en ontwikkelingen	23
3.4	De ontwikkelingen op het gebied van stedelijk toerisme	23
3.4.1	De opkomst van het stedelijk toerisme	24
3.4.2	Verskillende soorten toeristensteden	24
3.4.3	Recente trends op het gebied van stedelijk vermaak	25
3.5	Conclusies	26
4	DE HUIDIGE SITUATIE IN EMMEN CENTRUM	27
4.1	Inleiding	27
4.1.1	Leeswijzer	27
4.2	Het toeristisch-recreatieve aanbod in Emmen	27
4.3	Het centrum van Emmen	28
4.3.1	Afbakening Emmen Centrum	29
4.3.2	Het oordeel over het centrum	30
4.3.3	Het oordeel over de deelgebieden	31
4.3.4	Sterke en zwakke punten van het centrum	32
4.4	Het imago van Emmen	33
4.4.1	Imago en identiteit	33
4.4.2	Het imago en de identiteit van Emmen	34
4.5	De samenhang tussen het centrum en het Dierenpark Emmen	34
4.5.1	De samenhang	35
4.5.2	Factoren die van invloed zijn op de samenhang	35
4.6	Conclusies	36
5	DE TOEKOMSTIGE LOCATIE VAN HET DIERENPARK EMMEN	37
5.1	Inleiding	37
5.1.1	Leeswijzer	37
5.2	Beleidsopties en criteria	37
5.2.1	Beleidsopties	37
5.2.2	Criteria en indicatoren	38
5.3	Evaluatiemethode	38
5.4	Effecten	39
5.4.1	Ontwikkelings- c.q. optimalisatiemogelijkheden voor het centrum	39
5.4.2	Ontwikkelings- c.q. optimalisatiemogelijkheden voor het dierenpark	40
5.4.3	De effectenmatrix	41
5.4.4	De effectenmatrix na toekenning van gewichten	42
5.5	Eindoordeel: verplaatsen naar de Es of in het centrum handhaven	42

6	MOGELIJKHEDEN VOOR EMMEN OP MIDDELLANGE TERMIJN	44
6.1	Inleiding	44
6.1.1	Leeswijzer	44
6.1.2	Kansen en bedreigingen voor Emmen centrum	44
6.2	Versterken van de levendigheid	45
6.2.1	Versterken van de levendigheid op zondag	45
6.2.2	Versterken van de levendigheid 's avonds	46
6.3	Verbeteren van de samenhang	47
6.3.1	Het versterken van de toeristische functie	47
6.3.2	Integrale promotie van het toeristisch-recreatief aanbod	48
6.3.2	Een groot meerdaags evenement	49
6.4	Mogelijk te ontwikkelen attracties en voorzieningen	50
6.4.1	Voorwaarden voor het ontwikkelen van nieuwe attracties	50
6.4.2	Mogelijke nieuwe attracties en voorzieningen	51
6.5	Ruimtelijke invulling	52
6.5.1	Het probleem van de Hondsrugweg	52
6.5.2	Het verminderen van de barrièrewerking	53
6.5.3	Ruimtelijke ingrepen in het huidige centrum	53
6.5.4	Ruimtelijke invulling van de Noordbarger Es	55
7	CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	56
	LITERATUURLIJST	58
Tabellen:		
4.1	Belangrijkste sterke en zwakke punten Emmen Centrum	33
5.1	Effectenmatrix scorekaart analyse	41
5.2	Effectenmatrix scorekaart analyse na toekenning gewichten	42
Afbeeldingen:		
4.1	Centrum van Emmen	30
4.2	Het Marktpllein	31
4.3	Winkelcentrum de Weiërt	31
4.4	Centrum Noord	31
6.1	Oostelijk Havengebied Amsterdam	53
6.2	Voorstel ruimtelijke invulling gebied rond de Hondsrugweg	54

1 Inleiding

1.1 Emmen: een algemene karakterschets

Emmen is een groeistad met een sterk op industrie gerichte economie. De stad is het regionale voorzieningencentrum van Zuidoost Drenthe en met 107.000 inwoners is de gemeente Emmen de tweede gemeente van Noord Nederland. In de kern zelf wonen 57.000 mensen (gemeente Emmen, 2002a). De omgeving van Emmen bestaat ten westen en noorden van de stad vooral uit bossen en agrarisch gebied (essen genoemd). Ten zuiden en oosten van de stad overheerst een Veenkoloniaal landschap en is er veel kassenteelt.

Hoewel Emmen een belangrijke industriestad is, maakt de eenzijdige opbouw van de economie¹ de stad ook kwetsbaar. Doordat de industriële sector in Nederland in betekenis is afgenomen ten opzichte van de dienstensector, is de groei van de werkgelegenheid in de afgelopen decennia achtergebleven bij de rest van Nederland (gemeente Emmen, 2001a). De eenzijdige economische opbouw en het tekort aan werkgelegenheid zijn voor een belangrijk deel het gevolg van slechte bereikbaarheid van de stad. Tot een paar jaar geleden was Emmen niet te bereiken via een autosnelweg (inmiddels is de A 37 gereed). In combinatie met de afgelegen ligging zorgde dit ervoor dat Emmen voor veel bedrijven geen aantrekkelijke vestigingsplaats was (gemeente Emmen, 2002a).

Een korte beschrijving van Emmen aan de hand van de Atlas voor gemeenten levert dan ook geen onverdeeld positief beeld op²: qua *woon-aantrekkelijkheidsindex* staat Emmen op de een na laatste plaats en qua *sociaal-economische index* op de laatste plaats (Marlet c.s., 2004). Dit komt enerzijds door de afgelegen ligging van de stad, die zowel qua *bereikbaarheid met het openbaar vervoer*, als qua *bereikbaarheid met de auto* op de laatste plaats eindigt³. Anderzijds scoort Emmen laag vanwege het laagste opleidingsniveau en de negatieve *groei van de werkgelegenheid* van de afgelopen jaren (Marlet c.s., 2004), die veroorzaakt wordt door de eenzijdige economische opbouw.

Emmen heeft daarnaast echter ook een aantal sterke punten. De stad ligt in een aantrekkelijke bosrijke omgeving en de woningen, gelegen in ruime, groene woonwijken, zijn er betaalbaar (gemeente Emmen, 2002a). Het is een veilige stad, van de 50 gemeenten uit de gemeente atlas 2004 heeft Emmen het laagste aantal misdrijven per 1000 inwoners⁴ (Marlet c.s., 2004). Door deze sterke punten (weinig criminaliteit en overlast; ruime, groene woonwijken; aantrekkelijke omgeving en natuurlijk de aanwezigheid van het dierenpark) is de gemeente Emmen door de ANWB (2004) uitgeroepen tot de meest aantrekkelijke vrijetijdsgemeente van Nederland voor eigen bewoners.

Emmen is vooral bekend vanwege het Dierenpark Emmen (tot maart 2004 nog het Noorderdierenpark genoemd), dat jaarlijks zo'n anderhalf miljoen bezoekers trekt. In kringen van stedenbouwkundigen is Emmen ook bekend vanwege het *groene open stad* concept. Dit in de jaren '50 ontwikkelde concept houdt in dat de aanwezige groenstructuren rond Emmen doorlopen in de ruim opgezette woonwijken tot in de directe omgeving van de woningen (Huygen, 1995).

Door de gemeentelijke herindeling van Drenthe in 1998 is de gemeente Emmen een stuk groter geworden en behoort ze tot de dertig steden van het Grote Steden Beleid. De status van GSB-gemeente is voor Emmen de aanleiding geweest om de stand van zaken nog eens goed op een rijtje te zetten en een aantal nieuwe doelstellingen te formuleren, waarin de versterking van de economische structuur de belangrijkste ambitie vormt (gemeente Emmen, 2002b).

Om de economische structuur van de stad te versterken wil de gemeente de toeristisch-recreatieve sector in Emmen versterken. Hierbij wordt zowel ingezet op het versterken van de

---

¹ in 2003: 31,4 % van de banen in de industriële sector (Marlet c.s., 2004)

² Hierin worden de 50 grootste Nederlandse gemeenten op een veertigtal punten vergeleken en wordt er een ranglijst opgesteld op basis van de woonaantrekkelijk en de sociaal-economische positie van deze gemeenten

³ Dit criterium telt schijnbaar redelijk zwaar mee bij het opstellen bij de woonaantrekkelijkheidsindex, want bij het criterium aantrekkelijkheid zonder bereikbaarheid stijgt Emmen naar de 36e plaats. (Marlet c.s., 2004)

⁴ In meerdere onderzoeken is er een verband vastgesteld tussen de sociaal-economische positie van een individu en de kans dat dit individu crimineel gedrag vertoont. Hoe lager de sociaal-economische positie hoe hoger de kans op crimineel gedrag (Idema, c.s., 2004). In dit opzicht is het dan ook opvallend dat Emmen qua sociaal-economische index het slechtst scoort, maar op het aantal misdrijven het best.

landelijke als de stedelijke recreatie (gemeente Emmen 2001b, zie ook bijlage 5.1). In de stedelijk recreatie speelt het stadscentrum een belangrijke rol, want hier zijn voorzieningen zoals horeca en detailhandel gevestigd. Bovendien is elk stadscentrum weer anders en ademt het ook zijn eigen atmosfeer uit. Het ene stadscentrum is modern, het andere historisch. Het ene stadscentrum heeft een lange winkelstraat, het andere een meer concentrisch winkelkwartier. Het ene stadscentrum is bekend vanwege een kerktoeren, het andere vanwege een plein.

Emmen heeft een modern stadscentrum, dat zich op twee opvallende manieren onderscheidt van andere stadscentra. De meeste stadscentra liggen midden in de stad, maar het centrum van Emmen ligt aan de rand van de stad. Deze situatie is ontstaan, omdat de Noordbarger Es ten westen van het oude dorp (nu het centrum) een waterwinningsgebied is en een hoge landschappelijke kwaliteit heeft, waardoor er nooit gebouwd mocht worden. Ten tweede staat het 12 ha omvattende Dierenpark Emmen in het hart van het centrum. Deze twee kenmerken zorgen ervoor dat het centrum van Emmen qua structuur en ligging in de stad niet te vergelijken is met de meeste ander stadscentra in Nederland.

1.2 Probleemanalyse

Vanaf de jaren '80 is er steeds meer nadruk komen te liggen op de recreatieve functie van stadscentra. De horeca en detailhandelsector zijn gegroeid en er worden steeds meer evenementen georganiseerd in stadscentra. Winkelcentra in binnensteden krijgen naast de louter functionele functie (aankopen doen) steeds meer een recreatieve functie (funshoppen: winkelen zonder doelgericht aankopen te doen) (Burgers, 1992).

Een goed functionerend stadscentrum moet vertier en vermaak kunnen bieden. Immers, een aantrekkelijk, levendig stadscentrum trekt veel bezoekers en veel bezoekers betekent meer omzet voor de middenstand en de horeca en een goed imago. Dit heeft gezorgd voor een sterke concurrentie tussen steden, wat betekent dat steden moeten investeren in een bruisend en aantrekkelijk stadscentrum. Vandaar dat in veel plannen voor steden steeds meer nadruk ligt op 'leisure' (Burgers, 1992).

Emmen kan in deze race natuurlijk niet achterblijven. De gemeente heeft de ambitie om haar centrum aantrekkelijker te maken. Ze wil dat er meer samenhang ontstaan in haar stadscentrum en dat het een meer levendige en dynamische sfeer krijgt (gemeente Emmen, 2003, zie bijlage 5.1). In het masterplan voor het centrum (gemeente Emmen, 2003) worden twee modellen voor de ontwikkeling van Emmen Centrum beschreven: een *compact model*, dat uitgaat van een concentratie van voorzieningen in één gebied en hoge bebouwingsdichtheid, en een *verspreid model*, waarbij voorzieningen verspreid rond meerdere gebieden liggen en er een lage bebouwingsdichtheid is.

Het ligt voor de hand om te veronderstellen dat het ontwikkelingsscenario van het compacte centrum de meest geschikte basis vormt om een samenhangend en levendig centrum te creëren. Dit zou betekenen dat het centrum, dat nu een langgerekte noord-zuid structuur kent, zich rond de Markt in oostelijke en westelijke richting moet ontwikkelen. De Markt, het hart van het centrum, ligt in oostelijke en westelijke richting echter ingesloten tussen de Hondsrugweg en het Dierenpark Emmen, die twee sterke barrières vormen.

Het Dierenpark Emmen is met 1,5 miljoen bezoekers per jaar (Provincie Drenthe, 2004) de belangrijkste trekpleister van het centrum. Het zou, gezien de locatie van het park, voor de hand liggen dat een dergelijke trekpleister een sterke spin-off genereert naar dat stadscentrum. De samenhang tussen het centrum en de dierentuin is echter zwak, slechts 25 tot 30 % van de bezoekers van het dierenpark brengt ook een bezoek aan het centrum van de stad (Hogeschool Drenthe, 1999).

Het Dierenpark Emmen is gelegen op een locatie in het centrum, die zich gezien de ambities van de gemeente goed zou lenen voor het ontwikkelen van centrum stedelijke functies, zoals detailhandel, horeca, kantoren, cultuur of wonen. Deze functies zijn meer verweven met de sfeer in het centrum, terwijl de dierentuin veel meer los van het centrum functioneert. Ze vormen een integraal onderdeel van het centrum, terwijl de dierentuin een autonoom functionerende attractie is die toevallig in het centrum staat. Een dierentuin zou op een andere locatie ook prima functioneren, terwijl detailhandel, horeca en culturele voorzieningen juist bij uitstek functioneren in een centrum en bijdragen aan de levendigheid van het centrum.

Echter ondanks dat de dierentuin min of meer los van het centrum functioneert, zorgt het ook voor een toestroom van bezoekers naar het centrum die anders waarschijnlijk niet het centrum van Emmen zouden bezoeken. Veel Emmenaren waarderen de aanwezigheid van het Dierenpark Emmen in het centrum als een sterk punt en bovendien is er van verplaatsing uit het centrum de komende 15 jaar nog geen sprake (gemeente Emmen, 2003). Hoewel het op lange termijn relevant is om te onderzoeken of het dierenpark in het centrum zou moeten worden gehandhaafd, zal het voor de komende 15 jaar vooral relevant zijn om te kijken hoe de samenhang tussen het dierenpark en het centrum verbeterd kan worden.

1.2.1 Probleemstelling

Uit de hierboven beschreven probleemanalyse valt de volgende probleemstelling voor het onderzoek af te leiden:

Er kan een tegenstrijdigheid bestaan in het streven van de gemeente Emmen naar een meer levendig en samenhangend centrum enerzijds en het handhaven van het Dierenpark Emmen op de huidige centrumlocatie anderzijds. Het dierenpark maakt geen integraal onderdeel uit van het stadscentrum, het zorgt wel voor een grote toestroom van recreanten naar de stad, maar veel van die recreanten brengen geen bezoek aan het centrum van Emmen.

1.2.2 Doelstelling

De doelstelling van dit onderzoek is tweeledig. De eerste doelstelling is het formuleren van aanbevelingen voor de gemeente Emmen met betrekking tot de vraag hoe zij in de komende 10 tot 15 jaar een meer samenhangend en levendig centrum kan creëren en welke rol bestaande en nieuw te ontwikkelen vormen van leisure in dit proces hebben. De tweede doelstelling is het verkrijgen van inzicht in de wenselijkheid van het behouden van het Dierenpark Emmen in het centrum op lange termijn bij het ontwikkelen van een meer samenhangend en levendig centrum.

1.2.3 Centrale vraagstelling

De centrale vraagstelling bestaat uit drie hoofdvragen, te weten:

Hoe ziet de relatie tussen het Dierenpark Emmen en het centrum van Emmen eruit? In hoeverre is er samenhang en in hoeverre is er een discrepantie tussen het functioneren van het centrum en het dierenpark?

Als de gemeente Emmen in de toekomst een meer levendig en samenhangend centrum wil realiseren, kan zij dit dan bereiken door de samenhang tussen het Dierenpark Emmen en het centrum te versterken of is het wenselijker dat het dierenpark op termijn in z'n geheel naar de Es verhuist?

Hoe kan in Emmen de samenhang in het centrum en daarmee de samenhang tussen het centrum, het Dierenpark Emmen en eventueel nieuw te ontwikkelen leisure activiteiten in of rond het centrum in de komende 15 jaar worden verbeterd, zodat er een meer levendig centrum kan ontstaan?

De centrale vraagstelling is nader uitgewerkt in een aantal onderzoeksvragen, deze staan in bijlage 1.1.

1.3 Onderzoeksmethodiek

Dit onderzoek is een combinatie van een literatuurstudie en een casestudie. In het theoretisch gedeelte wordt aan de hand van wetenschappelijke literatuur een analyse gemaakt van het thema leisure en aanverwante begrippen zoals levendigheid en samenhang in stadscentra en het onderlinge verband hiertussen. In de casestudie wordt ingegaan op het functioneren van leisure, levendigheid en samenhang in het centrum van Emmen. De casestudie is weer onderverdeeld in een analyse van de situatie ter plekke, een ex ante evaluatie over de toekomst van het Dierenpark Emmen en aanbevelingen voor de case Emmen.

Het combineren van een literatuurstudie en een casestudie in één onderzoek weerspiegelt zich in de gebruikte onderzoeksmethoden. Voor het theoretisch gedeelte is een literatuurstudie gedaan. Voor de casestudie zijn eerst enquêtes afgenomen onder bezoekers van het centrum van Emmen en bezoekers van de dierentuin. Dit is gedaan om inzicht te krijgen in hoe bezoekers van het centrum en de dierentuin het centrum van Emmen beleven. Vervolgens zijn beleidsdocumenten van de gemeente Emmen bestudeerd om inzicht te krijgen in de ambities van Emmen ten aanzien van leisure en het centrum. Daarna is er een ex ante evaluatie gemaakt om de gevolgen van het al dan niet verplaatsen van het Dierenpark Emmen uit het centrum in kaart te brengen. Tenslotte zijn er ook enkele interviews in Emmen en een aantal andere plaatsen gehouden. Dit is gedaan om de situatie in Emmen te vergelijken met de situatie in andere plaatsen en inspiratie op te doen voor eventuele oplossingen in Emmen.

1.4 Hoofdstukindeling

Zoals in de vorige paragraaf al beschreven werd is dit onderzoek opgedeeld in twee stukken, namelijk een theoretisch gedeelte en een casestudie. Het theoretisch gedeelte bestaat uit de hoofdstukken 2 en 3 en het gedeelte over de case Emmen beslaat hoofdstuk 4, 5 en 6. Aan de hand van de hoofdstukken over de case wordt het antwoord op de driedelige centrale vraagstelling geformuleerd.

Hoofdstuk twee is het theoretisch kader van dit onderzoek. Hierin worden de begrippen uit de probleemstelling en centrale vraagstelling gedefinieerd en wordt de onderlinge samenhang tussen deze begrippen uiteengezet. In hoofdstuk twee wordt daarnaast uiteengezet welke vormen van vrijetijdsbesteding onder het begrip leisure vallen, welke doelgroepen gebruik maken van bepaalde leisure voorzieningen en wat het belang van leisure voor steden is.

Om een beeld te krijgen van het belang van leisure worden in hoofdstuk drie de ontwikkelingen op het gebied van vrije tijd en leisure uiteengezet. Er wordt ingegaan op het ontstaan van de huidige amusementscultuur waarin het veel meer dan vroeger draait om 'beleving'. De meer recente en in de toekomst te verwachten trends op het gebied van leisure en vrije tijd worden besproken en er wordt ingegaan op de trends en ontwikkelingen op het gebied van stedelijk toerisme.

Hoofdstuk vier beschrijft de situatie in Emmen op het gebied van leisure en stedelijke dagrecreatie. In dit hoofdstuk wordt het toeristisch-recreatieve aanbod van Emmen beschreven. Omdat het in dit onderzoek vooral over het centrum van Emmen gaat is er in dit hoofdstuk een beschrijving gemaakt van de sterke en zwakke punten van het centrum en hoe het centrum en de daarbinnen gelegen deelgebieden worden beleefd door de gebruikers. Daarnaast wordt een analyse van het imago van Emmen uiteengezet en tenslotte wordt de samenhang tussen het centrum en het dierenpark beschreven, waarmee een antwoord wordt geformuleerd op de eerste hoofdvraag van dit onderzoek.

Hoofdstuk vijf gaat in op de tweede hoofdvraag van dit onderzoek: de vraag of de dierentuin op lange termijn al dan niet in het centrum moet worden gehandhaafd. Hierin wordt het vraagstuk omtrent de toekomstige locatie van het dierenpark aan de hand van een zogeheten scorekaart methode geanalyseerd.

In hoofdstuk zes worden de mogelijkheden uiteengezet om de samenhang tussen het centrum en het dierenpark te versterken en daarmee wordt getracht een antwoord te formuleren op de derde hoofdvraag. Er wordt beschreven hoe de levendigheid in het centrum vergroot kan worden en welke invloed dit kan hebben op de samenhang, maar ook wordt uiteengezet welke invloed toerisme en promotie kunnen hebben op de samenhang. Tenslotte wordt een voorstel gedaan voor de ruimtelijke invulling van de gepresenteerde ideeën.

Hoofdstuk zeven bevat de conclusies van dit onderzoek. Hierin wordt een antwoord geformuleerd op de centrale vraagstelling en worden de belangrijkste aanbevelingen uiteengezet.

Vanwege de noodzaak om het rapport kort en bondig te houden, zijn enkele onderdelen van dit onderzoek in een aparte bijlage opgenomen. Voor degenen die zich wat meer in de achtergrond van de situatie in Emmen willen verdiepen zijn bijlagen 4.4 en 4.5 interessant. In bijlage 4.4 wordt ingegaan op de ontwikkeling van het centrum en het dierenpark door de jaren heen. In bijlage 4.5 wordt het beleid beschreven dat Emmen in het verleden ten aanzien van leisure en het centrum heeft gevoerd en wordt uiteengezet in hoeverre de destijds gestelde doelen ook daadwerkelijk verwezenlijkt zijn. Een beschrijving van de huidige ambities van de gemeente Emmen is te vinden in bijlage 5.1.

2 Theoretisch kader

2.1 Inleiding

In hoofdstuk één zijn de probleemanalyse, probleemstelling en de centrale onderzoeksvragen geformuleerd. In dit verhaal zijn begrippen zoals levendigheid, samenhang en leisure meerdere malen naar voren gekomen. Dit zijn redelijk brede en vage begrippen, die voor meerdere interpretaties vatbaar zijn. In dit hoofdstuk worden de begrippen die van belang zijn voor het onderzoek daarom uitgelegd en gedefinieerd en wordt, waar mogelijk, ook de onderlinge samenhang tussen de begrippen uiteengezet.

Dit hoofdstuk begint met een begripsafbakening van het fenomeen leisure. Leisure is niet hetzelfde als vrije tijd. Vrije tijd is een tijds categorie, terwijl leisure meer de nadruk legt op de beleving en kwaliteit van bepaalde activiteiten die in de vrije tijd worden ondernomen. Het onderscheid tussen vrije tijd en leisure is heel relevant, omdat juist in de stedelijke vrijetijdssector (theaters, festivals, horeca, winkelcentra) heel sterk de nadruk wordt gelegd op de beleving van cultuur, sfeer en amusement.

In de derde paragraaf is het belang van leisure voor steden uiteengezet. Stedelijke dagrecreatie en toerisme vormen een belangrijke motor voor de stedelijke economie. Niet alleen omdat de stedelijke toeristisch-recreatieve attracties zelf een bron van inkomsten en werkgelegenheid zijn, maar ook omdat een goed aanbod aan vrijetijdsvoorzieningen een stad een aantrekkelijke vestigingsplaats maakt voor hoogopgeleide werknemers en kennisintensieve bedrijven, die vaak de motor van de regionale economie vormen.

Vervolgens zijn in paragraaf vier de begrippen levendigheid en samenhang uitgelegd. De mate van levendigheid en samenhang in een stadscentrum zegt veel over de aantrekkelijkheid en daarmee de toeristisch-recreatieve potenties van een centrum. Een aantrekkelijk stadscentrum trekt veel bezoekers en dit is weer goed voor de stedelijke economie. In deze paragraaf wordt ook beschreven welke leefstijlen veel gebruik maken van stedelijke leisurevoorzieningen. Tenslotte worden in de laatste paragraaf de belangrijkste conclusies en verbanden van het theoretisch kader samengevat.

2.2 Leisure

In deze paragraaf wordt een definitie van het begrip leisure geformuleerd die zo goed mogelijk aansluit bij het onderwerp van deze studie. Leisure is het Engelse woord voor vrije tijd. In de literatuur verwijst vrije tijd echter naar een tijds categorie, terwijl leisure de nadruk legt op een bepaalde beleving van vrije tijd (Van der Poel, 2004). Zowel *toerisme* als *recreatie* kunnen vormen van leisure zijn, daarom zijn deze twee begrippen ook gedefinieerd. In deze paragraaf wordt daarnaast ook beschreven welke vormen van vrijetijdsbesteding onder leisure vallen.

2.2.1 Vrije tijd: een tijds categorie

Het SCP (2001) deelt tijd onder in *verplichte tijd* (werken, naar school gaan, huishouden en forenzen), *persoonlijke tijd* (eten (m.u.v. uit eten gaan), slapen en persoonlijke hygiëne) en *vrije tijd* (overige tijd). Hoewel activiteiten zoals slapen, eten en persoonlijke verzorging niet in de verplichte tijd worden ondernomen, zijn het geen vrijblijvende activiteiten: een mens moet immers slapen en eten om in leven te blijven en normaal te kunnen functioneren. In de vrije tijd kunnen activiteiten worden ondernomen, die een vrijblijvend karakter hebben.

Wippler (1968) definieert vrije tijd als “... *alle tijd die niet gebruikt wordt voor geregelde beroepsarbeid of andere geregelde dagelijkse werkzaamheden, gaan naar en komen van het werk, slapen, eten en lichamelijke verzorging*” (Van der Poel, 2004, p. 21). Hoewel dit een heldere definitie is van vrije tijd, wordt in deze definitie geen rekening gehouden met de individuele beleving van vrije tijd. Iemand met een drukke baan en een gezin met kinderen, heeft veel verplichte en persoonlijke tijd. De vrije tijd van een dergelijk persoon is beperkt. Een alleenstaande werkloze heeft echter enorm veel

vrije tijd en zal zijn vrije tijd dus heel anders beleven als iemand met een heel druk leven. Het verschil tussen vrije tijd en leisure zit in de belevingswaarde. Vrije tijd is slechts een tijds categorie, die niets zegt over de individuele beleving ervan.

2.2.2 Leisure: geen dagelijkse bezigheden

Lengkeek (1994, 1996) wijst erop dat leisure vooral de ervaring is van het doorbreken van de *allerdaagse werkelijkheid* (Van der Poel, 2004). De allerdagse werkelijkheid wordt gekenmerkt door een aantal constante parameters die een bepaalde mate van zekerheid en voorspelbaarheid creëren waardoor een *dagelijks leefpatroon* ontstaat. Voorbeelden van zulke constante parameters zijn het dag/nachtritme, de vaste verblijfsplaats(en), zakelijke en persoonlijke contacten en een zekere mate van stress en prestatiedrang. In de vrije tijd kan dit dagelijkse leefpatroon doorbroken worden als activiteiten worden ondernomen waardoor iemand er even ‘helemaal uit is’ en zijn dagelijkse beslommeringen opzij kan zetten.

Het verschil tussen leisure en vrije tijd is in de bovenstaande bewoordingen misschien een beetje abstract, maar het is goed duidelijk te maken aan de hand van het voorbeeld van televisie kijken. Veel mensen kijken elke avond televisie. Televisie kijken valt onder de categorie vrije tijd, het is immers een niet-verplichte en vrijblijvende activiteit. Maar televisie kijken is voor veel mensen geen bezigheid die de allerdagse werkelijkheid doorbreekt. Omdat ze elke avond televisie kijken is het televisie kijken een onderdeel van het dagelijkse leefpatroon geworden.

Van der Poel (2004) wijst erop dat leisure verwijst naar het ondernemen van activiteiten die mensen als ‘leuk en plezierig’ beschouwen en die afwijken van verplichte activiteiten. Niet iedereen vindt echter dezelfde vrijetijdsbestedingen leuk en plezierig. De één vindt een bezoek aan een dierentuin plezierig, maar voelt zich niet op zijn gemak in een discotheek, terwijl de ander een bezoek aan een dierentuin saai vindt, maar in een discotheek juist de tijd van z’n leven heeft. Wat iemand als leuk en plezierig beschouwd, hangt af van zijn of haar leefstijl (hier wordt in paragraaf 2.4.6 verder op in gegaan). Er is echter wel een overeenkomst tussen een dierentuin en een discotheek. Beiden hebben de intentie om mensen een leuke en plezierige tijd te bezorgen.

Het bovenstaande in acht genomen kan de volgende definitie van leisure worden geformuleerd:

Het begrip leisure verwijst naar de tijd waarin activiteiten worden ondernomen die een vrijblijvend karakter hebben, geen allerdagse bezigheden zijn en de intentie hebben om leuk en plezierig te zijn.

2.2.3 Toerisme en recreatie

Kommer & Hassink (1995) geven de volgende definities van de begrippen toerisme en recreatie:

- Toerisme: *elke vorm van activiteit in de vrije tijd waarbij het reizen naar of verblijf in een andere omgeving dan de vaste woon- of verblijfsplaats voorop staat.*
- Recreatie: *iedere geestelijke of lichamelijke activiteit die zich afspeelt in de vrije tijd, die voldoet aan het verlangen naar ontspanning.*

Toerisme is in deze definitie een vorm van leisure. Het reizen naar en verblijf in een andere omgeving duiden erop dat de allerdagse werkelijkheid wordt doorbroken. Recreatieve activiteiten vervullen het verlangen tot ontspanning, maar hierbij hoeft niet de dagelijkse werkelijkheid te worden doorbroken. Recreatie is volgens deze definitie niet altijd een vorm van leisure, omdat breder dan leisure is.

Een subvorm van recreatie is dagrecreatie. Dagrecreatie is “een ... recreatieve activiteit waarvoor iemand tenminste twee uur van huis is, zonder dat daarbij een overnachting plaatsvindt en waarbij geen kennissen of familie worden bezocht” (NRIT, 2003, p 65)⁵. Aangenomen mag worden dat de meeste mensen niet dagelijks een recreatieve activiteit ondernemen waarbij ze meer dan twee uur van huis zijn en geen familie of kennissen bezoeken. Een dagtocht ondernemen is dus geen allerdagse bezigheid en kan dus worden beschouwd als het doorbreken van de dagelijkse werkelijkheid. Dagrecreatie is dus wel een vorm van leisure.

---

⁵ Dagrecreatie slaat in dit onderzoek ook op activiteiten die ’s avonds worden ondernomen

2.2.4 Vrijtijdsbestedingen die onder leisure vallen

In dit onderzoek staat vooral de stedelijke toeristisch-recreatieve sector centraal. Daarom wordt in deze subparagraaf een beschrijving gegeven van voorzieningen en functies die onder de stedelijke leisuresector vallen.

De leisure indeling die het best aansluit het onderscheidt tussen vrije tijd en leisure komt van het SCP. Het SCP maakt een onderscheid tussen *inhuizige* en *uithuizige* vrijetijdsbesteding (SCP, 2001). Inhuizige vrijetijdsbesteding⁶ valt niet onder de noemer leisure, omdat hiermee meestal niet het dagelijkse leefpatroon wordt doorbroken. Bovendien zijn stedelijk toerisme en dagrecreatie vormen van vrijetijdsbesteding die per definitie buiten het woonhuis plaatsvinden.

Het SCP (2001) onderscheidt 4 vormen van uithuizige vrijetijdsbesteding: *maatschappelijke participatie (vrijwilligerswerk, kerkgang)*, *uitgaan (in de brede zin van het woord, dus bezoek aan musea, attractieparken/punten, horeca en evenementen)*, *vrijetijds mobiliteit* en *sport en bewegen*. Van deze vier categorieën is alleen het uitgaan een stedelijke leisure activiteit. Maatschappelijke participatie en sport en bewegen zijn geen echt vrijblijvende activiteiten, omdat ze doorgaans in clubverband worden ondernomen en dit verplichtingen met zich meebrengt. Met vrijetijds mobiliteit wordt bedoeld: het reizen van en naar een attractie of vrijetijdsvoorziening (SCP, 2001) en deze activiteit is dus geen stedelijk dagrecreatie.

Onder uitgaan worden de volgende activiteiten verstaan (SCP, 2001): bezoek aan een horecagelegenheid (café, discotheek, club, restaurant, dancing), cultuurbezoek (musea, toneel, film, concert, theater, cabaret enz.) en overig uitgaan (sportwedstrijden, attractieparken, evenementen). Deze vormen van uitgaan worden ondernomen in de vrije tijd en hebben een vrijblijvend karakter. In veel gevallen gaat het hier om het doorbreken van de alledaagse werkelijkheid, dus vallen deze vormen van stedelijke vrijetijdsbesteding onder het kopje leisure⁷.

Het bovengenoemde lijstje is niet volledig. Ook funshoppen is een vorm van leisure. Funshoppen is recreatief winkelen, waarbij het bezoek aan een winkelcentrum in de eerste plaats een dagje of middagje uit is. In plaats van doelgericht aankopen doen, wordt er meer gekeken en vergeleken en worden er impuls aankopen gedaan. Funshoppen is soms ook op te vatten als een vorm van flaneren en wordt soms gecombineerd met een horecabezoek. Het NRIT (2003) wijst erop dat funshoppen de meest voorkomende vorm van dagrecreatie in Nederland is.

2.3 Het belang van leisure voor steden

In deze paragraaf wordt ingegaan op het belang van leisure voor steden. Eerst wordt ingegaan op het directe economische belang van leisure voor steden: de inkomsten en werkgelegenheid die de leisuresector genereert. Dit wordt gedaan aan de hand van de zogeheten *export base theorie*. Vervolgens wordt ingegaan op het indirecte economische belang van leisure voor steden. Ten eerste maakt een goed aanbod aan vrije tijdsvoorzieningen de stad een aantrekkelijke vestigingsplaats voor hoogopgeleide werknemers en kennisintensieve bedrijven. Ten tweede heeft een aantrekkelijk centrum met een goed toeristisch-recreatief aanbod een positieve invloed op het imago van een stad, hetgeen weer van invloed is op het aantal bezoekers dat de stad trekt.

2.3.1 De export base theorie

De *export base theorie* is in 1907 opgesteld door de econoom Sombart om stedelijke en regionale ontwikkeling te verklaren. Volgens de theorie wordt economische groei in een stad of regio veroorzaakt door export. Door de export van goederen en diensten naar buiten de stad stroomt er geld van buiten de stad in de stedelijke economie. De productie van exportgoederen of -diensten wordt

---

⁶ Onder inhuizige vrijetijdsbesteding valt: *lezen van gedrukte media, gebruik van elektronische media (inclusief pc) en huiselijke sociale contacten*. De categorie *overige liefhebberijen*, bijvoorbeeld hobby's, kan dermate uiteenlopende activiteiten omvatten, dat deze categorie niet nader is in te delen binnen inhuizige, dan wel uithuizige vrijetijdsbesteding (SCP, 2001).

⁷ In sommige gevallen kunnen deze vormen van uitgaan echter wel een onderdeel van de alledaagse werkelijkheid zijn. Denk bijvoorbeeld aan een persoon die elke avond een bezoek aan zijn stamkroeg brengt. Toch wordt cafébezoek in dit onderzoek opgevat als een vorm van leisure, omdat de meeste mensen niet elke dag een kroeg bezoeken.

daarom een *stuwende activiteit* genoemd⁸. De stuwende activiteiten zorgen ervoor dat er in de stad *verzorgende activiteiten* kunnen plaatsvinden. Enerzijds kopen stuwende bedrijven goederen en diensten van lokale bedrijven en ontstaan er *indirecte effecten* in de stad. Anderzijds kopen de werknemers en werkgevers van de stuwende bedrijven consumptiegoederen in de stad en ontstaan er *geïnduceerde effecten* in de stad. De indirecte en geïnduceerde effecten zorgen op hun beurt weer voor een stimulans van de lokale economie, omdat de verzorgende bedrijven en hun werknemers weer een nieuwe ronde bestedingen veroorzaken. Het geld dat door de stuwende activiteiten naar de stad stroomt zet dus een hele cyclus van verzorgende activiteiten op gang, maar deze cyclus is niet oneindig, omdat er ook weer geld weglekt uit de stad wanneer consumptiegoederen, producten of diensten in een andere stad of regio worden gekocht⁹ (Lambooy c.s., 1997).

Met de export base theorie kan ook de economische groei als gevolg van leisure worden verklaard. Doordat dagrecreanten en toeristen van buiten de stad/ regio hun geld uitgeven in de stad ontstaat er een stuwend effect. De stuwende bedrijven en hun werknemers geven het (extra) geld weer uit en veroorzaken daarmee een keten van indirecte en geïnduceerde effecten. Het geld dat dagrecreanten uit de stad zelf uitgeven wordt niet als een stuwend effect beschouwt, omdat het geld dan niet van buiten de stad komt¹⁰ (Jókövi, 1996).

Daarnaast is leisure een effectief middel is om de werkloosheid aan te pakken. In de toeristisch-recreatieve sector is vooral veel vraag naar laagopgeleid personeel. Laagopgeleide werknemers zijn een zwakke groep op de arbeidsmarkt, die vaak als eerste ontslagen worden wanneer er een reorganisatie in een bedrijf plaatsvindt. Vooral steden waar de industriële sector sterk is gekrompen, kampen vaak met een hoge werkloosheid en een relatief laag opgeleide beroepsbevolking. Voor dergelijke steden is het ontwikkelen van de toeristische sector dus een effectieve manier om de werkloosheid aan te pakken (Fainstein & Gladstone, 1999).

2.3.2 Het indirecte belang van leisure voor steden

Het economisch effect van vrije tijd op de stedelijke economie blijft niet beperkt tot de effecten van het bezoek van toeristen en recreanten aan de stad. Er zijn twee soorten indirecte economische effecten van een goed leisure klimaat aan te wijzen. Ten eerste draagt een goed aanbod van vrijetijdsvoorzieningen bij aan de kwaliteit van het leefmilieu in de stad en een goed leefmilieu maakt de stad een aantrekkelijke vestigingsplaats voor kennisintensieve bedrijven en hoogopgeleide werknemers. Hoogopgeleide werknemers stellen hoge eisen aan hun vestigingsplaats, dus moet er een goed aanbod aan cultuur en uitgaansmogelijkheden zijn en moet het centrum van de stad een gezellige en levendige sfeer hebben. Kennisintensieve bedrijven willen zich graag vestigen in steden waar veel hoogopgeleide mensen wonen, dus deze bedrijven zullen zich pas willen vestigen in een stad wanneer zij weten dat er voldoende leisure voorzieningen zijn om hoogopgeleide werknemers aan te trekken. Omdat hoogopgeleide mensen doorgaans meer geld te besteden hebben, geven zij omgekeerd ook weer een impuls aan het voorzieningenniveau in een stad en stimuleren daarmee weer de economie. Kennisintensieve bedrijven stimuleren de economie omdat ze op hun beurt weer andere bedrijven aantrekken (Marlet c.s., 2004).

Ten tweede kan een goed leisure klimaat op een positieve manier bijdragen aan het imago van een plaats. Toeristisch-recreatieve trekpleisters, zoals een attractiepark, een groot evenement, een bekend museum of een beroemd plein zorgen voor positieve media aandacht en naamsbekendheid en zijn daardoor sterk imagobepalend (Buursink, 1991).

Daarnaast spelen kunst, cultuur en evenementen nog een speciale rol bij het promoten van een stad. Culturele voorzieningen, zoals een schouwburg, concertzaal of een museum zorgen via de voorstellingen, concerten en tentoonstellingen die er worden gegeven voor media aandacht. Kunst roept associaties op met “hoge kwaliteit, beschaving, creativiteit en verfijndheid” (Holcomb, 1999, p 64) en draagt daarmee in belangrijke mate bij aan een goed imago. Bovendien zijn stadstoeristen

---

⁸ Stuwende geldstromen kunnen ook veroorzaakt worden door pensioenen, uitkeringen, werknemers die in een andere stad werken of overheidssubsidies. Hier is immers ook sprake van geld dat van buiten de stad in de stedelijke economie terecht komt (Jókövi, 1996).

⁹ Ook belastingen zorgen voor een weglek effect (Jókövi, 1996).

¹⁰ Een uitzondering hierop betreft het wanneer er sprake is van een importsubstitutie. Wanneer een voorziening of attractie eerst niet in de stad aanwezig was, maar nu wel, dan wordt een weglek effect opgeheven en wordt er wel van een stuwend effect gesproken (Jókövi, 1996).

vergeleken met andere soorten toeristen sterker geneigd om culturele, architectonische of historische attracties te bezoeken (Holcomb, 1999).

Evenementen trekken vaak grote groepen mensen aan. Door de grote hoeveelheid mensen die ze aantrekken, maken ze de stad gezellig en geven ze een impuls aan de lokale economie. Het bijkomende effect is de media aandacht die festivals genereren. De stad komt op een positieve manier in de schijnwerpers en aldus kan een evenement van grote invloed zijn op het imago van een stad. Bij veel openbare festivals is de inhoud dan ook niet het belangrijkste doel, maar het effect dat ze veroorzaken: media aandacht, gezelligheid en positieve beeldvorming (Boogaarts, 1992).

Deze effecten kunnen er enerzijds voor zorgen dat er toeristisch-recreatieve stromen naar de stad ontstaan. Iemand die de stad tijdens een festival bezoekt zal een positieve indruk overhouden aan de stad, omdat hij/zij er een plezierige, gezellige tijd heeft gehad. Dit vergroot natuurlijk de kans dat deze persoon op een later tijdstip de stad nog eens zal bezoeken. Anderzijds zal de positieve beeldvorming rond de stad een positieve invloed op het imago van de stad hebben. Hierdoor wordt de stad aantrekkelijker als vestigingsplaats voor bewoners en ondernemers.

2.4 De aantrekkingskracht van stadscentra

Stadscentra oefenen over het algemeen een grote aantrekkingskracht uit op een zeer breed publiek. Dit komt enerzijds omdat in stadscentra meestal een levendige sfeer hangt en er altijd wel iets te beleven valt. Anderzijds trekken historische stadscentra vaak veel bezoekers vanwege het authentieke, schilderachtige karakter.

In deze paragraaf worden allereerst de begrippen stadscentrum, levendigheid en samenhang gedefinieerd. Vervolgens wordt uiteengezet wat het verband tussen levendigheid, samenhang en leisure is. Daarna wordt beschreven op welke wijze de vormgeving en inrichting van een stadscentrum kan bijdragen aan de aantrekkingskracht en tenslotte wordt beschreven welke soorten mensen graag als dagrecreant of toerist stedelijke centra bezoeken.

2.4.1 Stadscentrum

Nelissen (1979) omschrijft een stadscentrum als “*dat deel van de stad waar een samenballing is te vinden van winkels, horeca, overheidsgebouwen, kantoren en instellingen van educatieve, culturele en recreatieve aard*” (Seip, 1999, p 34). Naast deze functies heeft een stadscentrum doorgaans ook nog een woonfunctie.

Een stadscentrum is een multifunctioneel gebied, waar bovendien sprake is van een zekere mate van functiemenging. Functiemenging houdt in dat verschillende voorzieningen ruimtelijk gezien met elkaar vervlochten zijn (Seip, 1999). Voorbeelden hiervan zijn appartementen boven een winkel of horecagelegenheid of een straat waarin winkels worden afgewisseld door café's. In de praktijk is er meestal sprake van een beperkte functiemenging. Verschillende voorzieningen hebben elk hun eigen cluster binnen het stadscentrum, maar deze clusters lopen vaak geleidelijk in elkaar over.

Er is een verschil tussen het stadscentrum en de binnenstad. Een stadscentrum is een functionele afbakening. Het gaat hier om een multifunctioneel gebied met een hoge concentratie aan voorzieningen. De binnenstad is een historische afbakening. Het gaat hier om het deel van de stad dat van voor de industriële revolutie dateert en fysiek begrensd is (geweest) door een gracht. Vaak is de binnenstad groter dan het stadscentrum en is de binnenstad voor een groot deel monofunctioneel (woonfunctie). Sommige plaatsen hebben alleen een stadscentrum en geen binnenstad (Seip, 1999). In dit onderzoek wordt dit onderscheid tussen binnenstad en stadscentrum aangehouden. De term stadscentrum verwijst naar een functionele afbakening, de term binnenstad naar een historische afbakening.

2.4.2 Levendigheid

Het begrip levendigheid wordt door Coeterier c.s. (1982, p 40) beschreven als een “positieve belevingswaarde betreffende de sfeer in het stadscentrum die ... gekenmerkt wordt door verscheidenheid, activiteiten, drukte, veel mensen, beweging, gezelligheid, aantrekkelijkheid ect...” Levendigheid ontstaat dus en kan ook alleen ontstaan wanneer veel mensen om verschillende redenen

en liefst ook op verschillende tijdstippen naar een stadscentrum komen. De volgende definitie van het begrip levendigheid wordt in dit onderzoek gehanteerd:

“Een naar verhouding groot aantal mensen, divers van samenstelling, verkeert in de openbare ruimte van het stadscentrum, ten behoeve van een verscheidenheid aan activiteiten” (Coeterier c.s., 1982, p 42).

2.4.3 Samenhang

Samenhang betekent dat verschillende voorzieningen in een centrum elkaar versterken, doordat de gebruikers van de voorzieningen ook andere voorzieningen bezoeken. In een samenhangend centrum is het geheel meer dan de som der delen (Seip, 1999). Zo kunnen de detailhandel- en de horeca functie elkaar versterken: het winkelend publiek gaat ook op een terrasje zitten, of het terraspubliek gaat ook winkelen. In dit voorbeeld is er sprake van een wederzijdse samenhang.

De samenhang kan echter ook eenzijdig zijn. Dit is bijvoorbeeld het geval bij de relatie tussen een rechtbank en een winkelcentrum. Mensen die naar de stad komen om een rechtbank te bezoeken kunnen ook nog het winkelcentrum bezoeken. Iemand naar de stad komt met het doel om te winkelen, zal dit echter niet combineren met een bezoek aan een rechtbank (Seip, 1999).

2.4.4 Het verband tussen levendigheid, samenhang en leisure

Een goed functionerend en aantrekkelijk stadscentrum kenmerkt zich door samenhang en een levendige sfeer. Samenhang en levendigheid ontstaan als gevolg van het multifunctionele karakter van een stadscentrum en kunnen ook alleen ontstaan in een multifunctioneel stadscentrum. Levendigheid en samenhang kunnen alleen ontstaan wanneer mensen om verschillende redenen en op verschillende tijdstippen in het centrum aanwezig zijn en de mogelijkheid hebben om verschillende voorzieningen te bezoeken. Dus moet er sprake zijn van een grote verscheidenheid aan functies in een klein gebied.

Aangenomen mag worden dat er een verband bestaat tussen de samenhang en de levendigheid in een stadscentrum en dat dit verband sterker wordt naarmate er meer voorzieningen zijn. Hoe groter het aanbod en de verscheidenheid aan voorzieningen in een stadscentrum, hoe groter het aantal bezoekers, hoe meer levendigheid. Doordat er meer voorzieningen zijn ontstaan er ook meer mogelijkheden om een bezoek aan meerdere soorten voorzieningen te combineren. Ook dit heeft weer een positief effect op de levendigheid, omdat mensen dan ook langer in het stadscentrum zullen verblijven.

Ook leisure heeft een positieve invloed op de samenhang en de levendigheid. Typische leisurevoorzieningen, zoals restaurants, terrassen, musea, attractieparken en monumenten trekken namelijk veel dagrecreanten en toeristen en deze groepen bezoeken doorgaans meerdere attracties per stadsbezoek en zorgen ook voor veel levendigheid omdat ze veel tijd doorbrengen in de openbare ruimte van de stad (NBT, 1999). Levendigheid kan zichzelf ook versterken. Doordat er meer levendigheid is, valt er meer te zien en te beleven en een levendige sfeer trekt weer toeristen en dagrecreanten aan. Dit wordt de *zelfversterkende factor van levendigheid* genoemd (Coeterier c.s., 1982).

2.4.5 Inrichting en vormgeving

Een hoog leisure voorzieningenniveau maakt een stadscentrum een aantrekkelijke verblijfplaats voor dagrecreanten en toeristen en zorgt daardoor voor veel levendigheid en een sterke samenhang in het stadscentrum. Een hoogwaardig leisure aanbod is daardoor een noodzakelijke, maar geen voldoende voorwaarde om veel dagrecreanten en toeristen te trekken. Ook de vormgeving en inrichting van het centrum zijn van invloed op de aantrekkingskracht van stadscentra.

Een aantrekkelijke centrumstedelijke omgeving kenmerkt zich door een straatprofiel dat in balans is, architectonische afwisseling, gebogen straten, gesloten gevelwanden en een schone, goed onderhouden openbare ruimte. Een besloten, afwisselend straatbeeld creëert een sfeer van gezelligheid en geborgenheid, terwijl grote lege ruimten, uniformiteit en achterkanten van gebouwen juist een sfeer van ongezelligheid en ontoegankelijkheid creëren (Coeterier c. s., 1982).

Ook de ordening van functies in een stadscentrum is van invloed op de levendigheid en samenhang. Een compact concentrisch centrum, waar mensen rondjes kunnen lopen, heeft meer

aantrekkingskracht dan een langgerekt centrum of een centrum waarin de voorzieningen ver van elkaar liggen. De meeste stadscentra zijn voetgangersgebieden en daarom moeten de afstanden tussen de verschillende voorzieningen niet te groot zijn. Hoe korter de afstand tussen de verschillende voorzieningen en attracties is, hoe sneller toeristen geneigd zijn de stad te bezoeken en hoe meer voorzieningen ze zullen bezoeken (Coeterier c. s., 1982). Een compacte inrichting zal dus bijdragen aan de levendigheid en samenhang in een centrum.

2.4.6 Stedelijke toeristen en leefstijlen

De traditionele stedentoeurist maakte tot in de jaren '70 deel uit van een kleine, hoog opgeleide groep die vooral veel culturele attracties bezocht, zoals musea en monumenten. Vanaf de jaren '80 is het toeristisch-recreatieve aanbod in steden sterk verbreed, wat tot gevolg heeft gehad dat de groep stedelijke toeristen veel diverser is geworden. Tegenwoordig is er geen sprake meer van een prototype stedelijke toerist. De verschillende attracties in de stad trekken elk hun eigen publiek (NBT, 1999). Ook maken toeristen, dagrecreanten van buiten de stad en stadsbewoners zelf tegenwoordig steeds vaker gebruik van dezelfde attracties en voorzieningen (Hall & Page, 1999).

De verschillende groepen stedelijke toeristen zijn te onderscheiden aan de hand van leefstijlen. "Een leefstijl is een patroon van expressieve gedragingen" (Jacobs, 2000, blz 47). De gedragingen zijn expressief, omdat ze iets uitdrukken, bijvoorbeeld sociale positie of smaak. De gedragingen in een leefstijl hangen vaak samen. Mensen die bijvoorbeeld naar klassieke muziek luisteren, gaan meestal ook vaak naar het theater en lezen vaak romans. Er is dus vaak een patroon in de gedragingen te vinden.

Een leefstijl wordt enerzijds gekenmerkt door harde, objectieve indicatoren, zoals leeftijd, inkomen en gezinssamenstelling (Smulders, 2001). Anderzijds bepalen ook zachte, subjectieve indicatoren, zoals smaak en interesses, hoe een leefstijl eruit ziet. Subjectieve indicatoren worden gevormd door bijvoorbeeld het opleidingsniveau en de opvoeding, maar ook door vrienden en kennissen. Subjectieve indicatoren zijn belangrijk bij het uitdragen van persoonlijke identiteit. Bij welke groep wil iemand graag horen en op welke groep wil iemand juist niet lijken. Hoewel subjectieve indicatoren vooral belangrijk zijn bij het uitdragen van persoonlijke identiteit, kan de voorkeur voor bepaalde vrijetijdsactiviteiten voor het grootste deel worden verklaard aan de hand van objectieve indicatoren (Jacobs, 2000).

Er zijn een aantal soorten leefstijlen die veel gebruik maken van centrumstedelijke attracties en voorzieningen. In dit onderzoek worden de volgende vijf categorieën centrumstedelijke leisurevoorzieningen onderscheiden: funshoppen; uitgaan (bezoek aan restaurant, café, bar-dancing of discotheek); culturele attracties (bezoek aan museum, theater, concert of een monument); evenementen en dierentuinen (deze categorie is toegevoegd omdat de dierentuin van Emmen in het stadscentrum staat). Hieronder zal worden uiteengezet welke leefstijlen (in bijlage 2.1 staat een overzicht van de onderscheiden leefstijlen) vooral gebruik maken van deze centrumstedelijke leisurevoorzieningen.

Funshoppen: dit is een activiteit die onder brede lagen van de bevolking populair is. Beek (2001) wijst erop dat deze activiteit onder alle leeftijdscategorieën met uitzondering van kinderen onder de 15 jaar populair is. Daarom mag aangenomen worden dat funshoppen door alle leefstijlen wordt ondernomen, maar bij *stellen* en *alleenstaanden* meer voorkomt dan bij *gezinnen met kinderen*.

Uitgaan: Burgers c. s. (1997) wijst erop dat vooral jonge, hoogopgeleide mensen veel gebruik maken van de centrumstedelijke horecavoorzieningen. Restaurants zullen daarnaast ook veel actieve senioren trekken. Uitgaan is dus vooral populair onder *studenten*, *jonge alleenstaande werkenden*, *tweeverdieners zonder kinderen* en (in mindere mate) *met kinderen* en *actieve ouderen*.

Cultuur: cultureel georiënteerde vrijetijdspatronen komen vooral veel voor onder hoogopgeleiden en de culturele oriëntatie neemt vaak met het verstrijken van de leeftijd toe (Jacobs, 2000). Culturele voorzieningen zullen dus een publiek trekken dat qua leefstijl een redelijke overeenkomst vertoont met stedelijke uitgaansgelegenheden: *tweeverdieners met of zonder kinderen*, *actieve ouderen* en (in mindere mate) *jonge alleenstaande werkenden* en *studenten*.

Evenementen: deze vorm van leisure kan een zeer breed publiek trekken. Er zijn namelijk zeer veel verschillende soorten evenementen die elk weer een eigen publiek trekken (braderieën, culturele evenementen, popconcerten, voetbal- en sportevenementen). Het maakt bovendien ook verschil of een

evenement gratis is of niet. In het algemeen mag worden aangenomen dat elke leefstijl wel in meer of mindere mate evenementen bezoekt.

Dierentuin: Een dierentuin trekt vooral veel gezinnen met kinderen (Turley, 2001). Ongeveer de helft van de bezoekers van het Dierenpark Emmen zijn gezinnen met kinderen (Hogeschool Drenthe, 1999), maar het park trekt ook veel grootouders met kleinkinderen (zie bijlage 4.2). Omdat een bezoek aan een dierentuin relatief duur is, mag aangenomen worden dat mensen met een laag inkomen minder vaak een bezoek brengen aan een dierentuin dan mensen met een gemiddeld of een hoog inkomen. Dierentuinen zullen vooral bezocht worden door *traditionele gezinnen, tweeverdieners met kinderen* en *actieve en omgevingsgerichte ouderen*. Ook de andere doelgroepen zullen wel eens een bezoek aan een dierentuin brengen, maar in mindere mate.

2.5 Conclusies

De term leisure legt sterk de nadruk op de beleving van bepaalde activiteiten die in de vrije tijd worden ondernomen. Het is de ervaring van het doorbreken van het dagelijkse leefpatroon. Leisure en stadscentra zijn nauw met elkaar verweven. In een stadscentrum heerst vaak een levendige sfeer en er zijn veel attracties en voorzieningen aanwezig die kunnen voorzien in de behoefte om er 'op uit te trekken'.

Leisure is een belangrijke bestaansbron voor veel steden. Niet alleen creëert leisure werkgelegenheid en inkomsten, door de komst van dagrecreanten en toeristen naar de stad ontstaat er meer draagvlak voor voorzieningen en dit komt de leefbaarheid van de stad weer ten goede (NBT, 1999). Ook is een goed leisureklimaat een voorwaarde voor veel kennisintensieve bedrijven en hoogopgeleide werknemers om zich in een stad te vestigen en draagt een goed leisureklimaat op een positieve manier bij aan het imago van een stad.

Een goed leisure aanbod kan de samenhang in een centrum verhogen. Stedelijke toeristen en dagrecreanten bezoeken vaak meerdere attracties en voorzieningen op een dag. De samenhang in een centrum zal echter nooit compleet worden, omdat verschillende soorten attracties en voorzieningen verschillende leefstijlen aantrekken. De meeste samenhang kan verwacht worden tussen de centrumstedelijke horeca en culturele voorzieningen: deze zijn beide populair onder hoogopgeleide mensen, waarbij horecavoorzieningen vaak meer jonge hoogopgeleiden trekken en culturele weer relatief veel oudere hoogopgeleiden.

3 Ontwikkelingen op het gebied van vrije tijd en leisure

3.1 Inleiding

In het vorige hoofdstuk zijn de belangrijkste begrippen uit dit onderzoek gedefinieerd en is de onderlinge samenhang tussen deze begrippen uiteengezet. Er is beschreven wat leisure is, welke rol het speelt in stadscentra en welke factoren ervoor zorgen dat een stadscentrum als een aantrekkelijk verblijfsgebied wordt ervaren. De vrijetijdsector is echter aan veranderingen onderhevig. Demografische trends, sociaal-economische ontwikkelingen, zoals de welvaart en de hoeveelheid vrije tijd, en maatschappelijke ontwikkelingen kunnen grote invloed hebben op de beleving en besteding van vrije tijd. Om een goed beeld te krijgen van het belang en de dynamiek van de leisuresector zijn de belangrijkste ontwikkelingen op het gebied van vrije tijd en leisure in dit hoofdstuk uiteengezet.

Allereerst wordt een beschrijving gegeven van het ontstaan en de ontwikkeling van de vrijetijdsector door de jaren heen. Vrije tijd was vroeger een sterk door de overheid gereguleerde sector, terwijl de laatste decennia de commerciële partijen zich massaal op het fenomeen leisure hebben gestort. Ook heeft een sterk op het verenigingsleven en familiebanden gerichte vrijetijdsinvulling plaats gemaakt voor een meer individuele en op amusement gerichte vrijetijdsbesteding. In deze paragraaf worden de achterliggende oorzaken van deze verschuiving besproken.

In paragraaf drie wordt beschreven wat de huidige trends op het gebied van leisure zijn. Er wordt vooral ingegaan op de rol die beleving en amusement in de huidige vrijetijdscultuur spelen en op het steeds vluchtiger en lastiger te voorspellen consumentengedrag. Tevens worden enkele ontwikkelingen besproken die van invloed kunnen zijn op de toeristisch-recreatieve sector in de nabije toekomst, zoals de vergrijzing.

In de derde paragraaf worden de ontwikkelingen op het gebied van stedelijk leisure beschreven. Stedelijk vermaak staat pas sinds begin jaren '80 sterk in de belangstelling en sinds die tijd zijn steden ook sterk gaan investeren in hun toeristisch-recreatief aanbod. In deze paragraaf wordt ingegaan op de achtergronden van de opkomst van het stedelijk vermaak, een verschijnsel dat in een breder perspectief van het (binnen)stedelijke revitaliseringproces kan worden geplaatst.

3.2 Het ontstaan en de ontwikkeling van vrije tijd

3.2.1 Vrije tijd voor de tweede wereldoorlog

Tot aan de industriële revolutie was de stad een ontmoetingscentrum, waar de sleur van het platteland kon worden doorbroken. De stad was de plek waar vertier geboden werd en waar veel levendigheid op straat was. In de stad woonde de welgestelde burgerij en werd veel geld verdiend. Hierdoor was de stad tevens een cultureel centrum en werden hier kunsten en wetenschap bedreven (Van der Poel, 2004).

Ten tijde van de industriële revolutie verandert de rol van de stad drastisch: door de trek van arbeiders van het platteland naar de stad en de zware, smerige omstandigheden waaronder zij leven, wordt de stad een concentratiepunt van armoede en smerigheid. Aanvankelijk hebben fabrieksarbeiders weinig vrije tijd, omdat ze 6 of 7 dagen per week werken en zeer lange dagen maken (Van der Poel, 2004).

Vrije tijd als fenomeen voor de massa ontstaat aan het einde van de 19^e eeuw, wanneer de werktijden voor fabrieksarbeiders worden verkort (Van der Poel, 2004). De burgerij ziet in het ontstaan van vrije tijd voor de arbeidersmassa zowel kansen als bedreigingen. Kansen ziet men in de ontwikkeling van gemeenschapszin en burgerschap bij de arbeiders. Van der Poel (2004) wijst erop dat geleerden er destijds vanuit gingen dat fysiek kapitaal weliswaar ontstaat door arbeid, maar dat sociaal en cultureel kapitaal slechts kan bestaan bij de gratie van vrije tijd. Een mens kan zich alleen op sociaal en cultureel gebied ontplooiën als hij de beschikking heeft over vrije tijd. In de vrije tijd

kunnen sociale, politieke en culturele organisaties onderhouden worden en kan de arbeider zich op allerlei terreinen ontplooiën.

De burgerij ziet echter ook bedreigingen, want de vrije tijd onttrekt zich grotendeels aan het disciplinerende kader van de arbeid en de school. De arbeiders hebben zelf de vrijheid om te doen en laten wat ze willen in de vrije tijd (binnen de kaders van de wet). Er bestaat de angst dat de arbeiders zich massaal laten verleiden tot platvloers vermaak zoals gokken, overdadig alcoholgebruik of prostitutiebezoek (Mommaas, 2003).

De gezeten burgerij wil de vrijetijdscultuur van de massa graag naar haar eigen idealen vormen. Vrije tijd wordt gezien als een “context voor sociale en culturele integratie en van vorming en zelfontplooiing” (Mommaas, 2003, p. 5). Daarom probeert de overheid de vrijetijdsbesteding van de massa te reguleren. Beschaafde vormen van vrijetijdsbesteding, die een vormende functie hebben, worden door de overheid gestimuleerd en gesubsidieerd, terwijl platte, commerciële vormen van volksvermaak, zoals casino's en kroegen worden belast. Hierdoor ontstaat een bloeiend verenigingsleven met politieke partijen, emancipatiebewegingen en culturele en hobbyverenigingen (Mommaas, 2003).

3.2.2 Vrije tijd in de verzorgingsstaat

Na de tweede wereldoorlog krijgen werknemers nog meer vrije tijd en breidt de overheidsbemoeienis zich op tal van terreinen sterk uit. Zo ook op het gebied van vrijetijdsvoorzieningen. De overheid creëert een omvangrijke publieke infrastructuur van vrijetijdsvoorzieningen, zoals sportparken, musea, bibliotheken, recreatieplassen, zwembaden en parken. De publieke vrijetijdssector breidt zich in deze jaren dan ook sneller uit dan de commerciële (Mommaas, 2003). Het systeem van subsidiëring en reguleringen blijft in die jaren bestaan, al wordt het nu door andere motieven gerechtvaardigd. Waren voor de oorlog volksopvoeding en arbeidersemancipatie de belangrijkste motieven voor het reguleren van de vrije tijd, na de oorlog gaat het er vooral om de individuele keuzevrijheid en toegankelijkheid van voorzieningen te kunnen waarborgen (Van der Poel, 2004).

Als Nederlanders in de jaren '60 massaal een auto aanschaffen betekent dit het aanbreken van een nieuw stadium in de vrijetijdsbesteding. Mensen zijn voor hun recreatiemogelijkheden niet meer afhankelijk van het aanbod in de directe omgeving. Dit betekent een enorme bloei van de dagrecreatie (bijvoorbeeld attractieparken) en de vakantie-industrie en meer concurrentie tussen vrijetijdsvoorzieningen (Mommaas, 2003). De overheid stimuleert openluchtrecreatie en buiten de steden worden dan ook veel recreatievoorzieningen gebouwd (Van der Poel, 2004). Vanaf dat moment begint de toeristisch-recreatieve sector aan een sterke en lang durende opmars.

3.2.3 De voorwaarden voor het ontstaan van de huidige belevingscultuur

In de afgelopen decennia is het vrijetijdsbestedingspatroon van de gemiddelde Nederlander sterk veranderd. Op het gebied van uithuizige vrijetijdsbesteding is de maatschappelijke participatie (verenigingsleven, vrijwilligerswerk, kerkgang) verminderd ten gunste van de vrijetijds mobiliteit, sportbeoefening en uitgaan (SCP, 2001). Maar niet alleen is er een verschuiving geweest tussen de categorieën, ook het feitelijke vrijetijdsgedrag is sterk veranderd. Hiervoor zijn een aantal oorzaken aan te wijzen.

In de eerste plaats is de koopkracht van de gemiddelde Nederlander in de afgelopen 25 jaar sterk gestegen. Mensen zijn meer gaan verdienen en er zijn meer huishoudens waarin beide ouders/partners werken. De stijging van de koopkracht heeft een exponentiële groei van de vrijetijdsbestedingen veroorzaakt, want als de koopkracht omhoog gaat, houden mensen na aftrek van de vaste lasten meer geld over voor luxeproducten en dit vertaalt zich naar meer toeristisch-recreatieve bestedingen (Mommaas, 2003).

Daarnaast is het vrijetijdsgedrag sterk veranderd omdat de gemiddelde Nederlander minder vrije tijd heeft¹¹. Op het eerste gezicht lijkt dit opmerkelijk, omdat door de arbeidstijdsverkortingen in de afgelopen decennia de gemiddelde werkweek korter is geworden. In de loop van de jaren zijn echter steeds meer mensen, vooral vrouwen, gaan deelnemen aan het arbeidsproces en daardoor is de gemiddelde Nederlander meer gaan werken. Tussen 1975 en 2000 is lengte van een gemiddelde

---

¹¹ De gemiddelde hoeveelheid vrije tijd is tussen 1975 en 2000 gedaald van gemiddeld 47,9 uur per week per persoon van 12 jaar en ouder naar gemiddeld 44,8 uur per week (SCP, 2001).

werkweek met bijna 5 uur gestegen¹² (SCP, 2001). Dat meer vrouwelijke gezinsleden zijn gaan werken heeft enerzijds tot gevolg gehad dat partners het huishouden en de opvoeding van kinderen moeten combineren met een baan, waardoor de hoeveelheid vrije tijd is afgenomen. Anderzijds heeft het er toe geleid dat het moeilijker is geworden voor beide partners om hun vrije tijd goed op elkaar af te stemmen. Hierdoor is dus de vrije tijd die het gezin gezamenlijk kan doorbrengen schaarser geworden en daarom moet die vrije tijd intensiever beleefd worden (Mommaas, 2000).

Ten derde heeft de individualiseringstendens invloed gehad op het vrijetijdsgedrag. De toegenomen individualisering heeft ertoe geleid dat mensen in hun vrije tijd minder vaak op bezoek gaan bij kennissen, vrienden of familie. Ook is de maatschappelijke participatie (vrijwilligerswerk, verenigingsleven) verminderd (Mommaas, 2003). Vrije tijd wordt steeds individueler beleefd en steeds meer afgestemd op persoonlijke voorkeuren. Persoonlijke identiteit speelt bovendien een belangrijke rol in de huidige vrijetijdscultuur. Wat iemand in z'n vrije tijd onderneemt kan veel zeggen over wie hij of zij is (Metz, 2002).

De toegenomen welvaart en individualisering heeft, tezamen met het afnemen van de beschikbare hoeveelheid vrije tijd, geleid tot een vrijetijdscultuur waarin amusement en beleving meer dan voorheen centraal staan. Leisure is in het moderne leven steeds belangrijker geworden en de moderne mens wil dan ook dat zijn vrije tijd echte 'quality time' is. De moderne consument vindt dan ook dat die vrije tijd best wat mag kosten, als hij er maar veel 'fun' voor terug krijgt. Ook is hij bereid om ver te reizen voor echte 'quality leisure time'. De statistieken liegen er niet om: volgens berekeningen van de vakgroep Vrijetijdsstudies van de KUB geeft het gemiddelde huishouden maar liefst een kwart van zijn inkomen aan vrije tijd uit (Metz, 2002) en statistisch gezien is de gemiddelde Nederlander net iets vaker voor vrijetijdsdoeleinden op pad dan voor zijn werk¹³.

3.3 Trends

In de vorige paragraaf zijn de oorzaken van het ontstaan van de moderne, op beleving gerichte leisurecultuur uiteengezet. Leisure is een belangrijke bron van werkgelegenheid en veel mensen zijn bereid er grote afstanden voor af te leggen. In deze paragraaf wordt uiteengezet tot welke veranderingen en trends deze ontwikkelingen hebben geleid in de vraag en het aanbod van leisure. Daarnaast worden ook de in de nabije toekomst te verwachten trends beschreven.

3.3.1 Recente trends en ontwikkelingen

De toegenomen welvaart en daarmee samenhangend de grotere vraag naar toeristisch-recreatieve producten heeft in de eerste plaats geleid tot een expansie van het aanbod. In de afgelopen decennia is het aantal attractieparken, evenementen, musea en verblijfsaccommodaties sterk gegroeid (Mommaas, 2003). Technologische ontwikkelingen hebben het daarnaast voor met name attractieparken en musea mogelijk gemaakt om in te spelen op de toegenomen aandacht voor beleving (Mommaas, 2000).

Omdat veel leisure consumenten relatief veel geld te besteden hebben, maar relatief weinig vrije tijd hebben, zijn ze kritischer geworden. Omdat de consument daarnaast bereid is om relatief grote afstanden af te leggen en steeds weer op zoek is naar nieuwe ervaringen, is de concurrentie in het aanbod verscherpt en volgen trends en hypes elkaar snel op. Om in te spelen op nieuwe trends en de concurrentie van bestaande en nieuwe attracties het hoofd te kunnen bieden, investeren attractieparken daarom veel in nieuwe attracties (Mommaas, 2000).

Omdat vooral jonge mensen en gezinnen minder vrije tijd hebben is het vrije tijdsgedrag vluchtiger geworden. De vrijetijdscconsument wil veel ondernemen en beleven en hierdoor moet vrije tijd sneller beleefd worden (Metz, 2002). Dit heeft geleid tot vervlechtingen van activiteiten in de sector die vroeger vaak gescheiden waren. Voorbeelden hiervan zijn pretparken die ook een

---

¹²17,7 uur betaald werk per week in 1975, tegen 22,5 uur in 2000. Om tot dit cijfer te komen zijn alle in Nederland wonende personen tussen de 20 en 64 jaar meegewogen (SCP, 2001).

¹³In 1998 werd gemiddeld 11,3 kilometer per persoon per dag afgelegd voor woon-werk- of beroepsverkeer, tegen 14 kilometer per dag per persoon voor vrijetijdsdoeleinden. Deze cijfers kunnen evenwel enigszins misleidend voorkomen. Er moet natuurlijk rekening mee worden gehouden dat minder dan de helft van de totale bevolking werk heeft, maar dat iedereen in Nederland vrije tijd heeft (ouderen, werklozen, arbeidsongeschikten, huisvrouwen) en aldus wel eens voor vrijetijdsdoeleinden op pad is (Mommaas, 2000).

congresruimte hebben, sportcomplexen waarin ook winkels en restaurants te vinden zijn, de museumnacht of multifunctionele leisure centra (hierop wordt in paragraaf 3.4.3 verder ingegaan).

3.3.2 Te verwachten trends en ontwikkelingen

Er zijn twee belangrijke ontwikkelingen die waarschijnlijk een grote invloed zullen hebben op de toeristisch-recreatieve sector. Ten eerste is dat de vergrijzing. Volgens het NRIT (2004) is de vergrijzing de drijvende kracht achter de groei van de toeristisch-recreatieve sector. Ouderen zijn een doelgroep met veel vrije tijd en vaak relatief veel geld, ze gaan vaker op vakantie dan jonge mensen en hebben behoefte aan luxe en comfort. Bovendien blijkt uit cijfers van datzelfde NRIT (2004) dat ouderen in vergelijking met 10 jaar geleden vaker en langer op vakantie gaan. Ten tweede heeft de recessie van de afgelopen jaren gezorgd voor een stagnatie van de groei van de toeristisch-recreatieve sector (NRIT, 2004).

Hoewel de recessie vermoedelijk van tijdelijke aard is, wordt wel door meerdere auteurs gewezen op een verzadiging in het aanbod (Metz, 2002; NRIT, 2004; Mommaas, 2000). In de afgelopen decennia zijn er zeer veel nieuwe attractieparken, musea en evenementen bijgekomen en die strijden allemaal om de aandacht van de consument. Omdat er een groot aanbod is en ook in de toekomst verwacht mag worden het gedrag van de vrijetijdconsument vluchtig en onvoorspelbaar zal zijn, moeten attracties blijvend investeren in het moderniseren van hun aanbod (NRIT, 2004).

Er zijn een aantal markten die potentie hebben. In de eerste plaats wordt verwacht dat het *wellnesstoerisme* in de toekomst sterk zal groeien. Wellnesstoerisme heeft als doel om de geestelijke en lichamelijke gezondheid te bevorderen. Wellness is niet hetzelfde als kuren. Hoewel beide activiteiten vaak in speciale oorden plaatsvinden, is het kuren meestal bestemd voor mensen die willen genezen van een ziekte of kwaal, terwijl wellness gericht is op mensen die gezond zijn en dat graag willen blijven. Vooral onder ouderen is er veel vraag naar wellnesstoerisme. Wellnesstoerisme is een luxe en dure vorm van toerisme en sluit daarbij aan op de behoefte aan luxe en comfort onder (meer welgestelde) ouderen (NRIT, 2004).

Daarnaast wordt verwacht dat, als gevolg van het afnemen van de hoeveelheid vrije tijd bij vooral jongere werknemers, de behoefte aan korte vakanties zal toenemen. Hierbij valt te denken aan citytrips, een midweek centreparks of een bezoek met overnachting aan een attractiepark (mits een attractiepark zich leent voor een meerdaags bezoek). Ook speciale arrangementen, waarbij in een paar dagen meerdere attracties worden aangedaan, zullen in de toekomst potentieel hebben (NRIT, 2004).

3.4 De ontwikkelingen op het gebied van stedelijk toerisme

In deze paragraaf worden de ontwikkelingen op het gebied van stedelijk toerisme en stedelijke dagrecreatie uiteengezet. Steden zijn altijd al het centrum van economische activiteit geweest. In de middeleeuwen waren steden marktplaatsen, waar handel werd bedreven en de regio bestuurd werd. Tijdens de industriële revolutie kregen steden er een nieuwe functie bij, namelijk die van productiecentra. Dit is lange tijd het belangrijkste bestaansrecht van steden geweest, maar de laatste decennia zijn steden voor hun economisch succes steeds minder afhankelijk van industriële productie en steeds meer van de productie en consumptie van cultuur en amusement (Hall, 2000).

Hoewel stedelijk toerisme op zichzelf al een oud verschijnsel is (denk aan 18^e eeuwse cultuurreizen naar het oude Rome en de opkomst van het toerisme als gevolg van het ontstaan van het spoorwegennet eind 19^e eeuw), heeft er in de jaren '80 en '90 van de 20^e eeuw een omslag plaatsgevonden in de waardering voor de stad als centrum voor ontspanning en vermaak (Van der Poel, 2004; Burgers, 1992).

In deze paragraaf worden eerst een aantal oorzaken van de opkomst van het stedelijk toerisme besproken. Daarna wordt ingegaan op de verschillende soorten toeristensteden en tenslotte worden de meest recente ontwikkelingen op het gebied van stedelijk toerisme en dagrecreatie besproken, zoals de opkomst van multifunctionele leisurecentra en de focus van groeisteden op het verschijnsel leisure.

3.4.1 De opkomst van het stedelijk toerisme

De opkomst van het stedelijk toerisme in de afgelopen twee decennia is niet louter een autonoom proces geweest. Er is door steden zelf heel bewust geïnvesteerd om van stadscentra (weer) aantrekkelijke verblijfsgebieden te maken. De herprofilering van steden op cultuur, toerisme en amusement moet dan ook in een breder kader van stedelijke revitalisering worden beschouwd.

In de jaren '70 en '80 van de vorige eeuw kampen veel binnenlandse en buitenlandse steden met problemen. Ten eerste werden in die tijd in veel Westerse steden fabrieken gesloten en overgeplaatst naar lage lonen landen, omdat de productie daar goedkoper is. Dit heeft geleid tot werkloosheid en het dwong steden om nieuwe bestaansbronnen te zoeken (Fainstein & Judd, 1999a). Ten tweede heeft de suburbanisatie die in veel westerse landen na de tweede wereldoorlog op gang kwam ertoe geleid dat de middenklasse uit de steden wegtrok en dat de meer kwetsbare groepen in de steden achterbleven. Door de opeenstapeling van sociaal-economisch zwakkeren verminderde het draagvlak voor het stedelijke voorzieningenniveau en werden steden minder aantrekkelijk (Jökóvi, 1996). Ten derde wordt het Rijksbeleid voor ruimtelijke ordening vanaf de tweede helft van de jaren '80 in toenemende mate gekenmerkt door *decentralisatie*, *deregulering* en *privatisering* (Verheijen, 1997). De Rijksoverheid hevelt steeds meer taken over aan de lagere overheden, van wie wordt verwacht dat zij maatwerk leveren om bepaalde specifieke problemen op te lossen.

In de jaren '80 ontstaan er echter ook kansen voor steden. De toeristische sector is een sterk groeiende industrie en stadscentra kunnen met hun levendige en veelzijdige karakter aansluiten bij de vraag naar toeristische attracties en amusement. Ook worden binnensteden in toenemende mate populair als woonomgeving voor jonge hoogopgeleide mensen (Mommaas, 2000). Ook vanuit de overheid ontstaat er meer aandacht voor de bestaande steden. In de jaren '80 wordt het *compacte stadsbeleid* geïntroduceerd, waarbij het uitgangspunt is om de suburbanisatie te verminderen en functies meer in de stad te concentreren. (VROM, 1985).

Veel stadsbestuurders realiseren zich hierdoor dat de steden zich op een nieuw publiek moeten gaan oriënteren. Alleen een voorzieningencentrum zijn is niet genoeg, de steden gaan zich meer oriënteren op de hoogwaardige dienstensector en op het stedelijk vermaak. Op het gebied van dit laatste ondernemen steden drie soorten acties: het organiseren van allerlei evenementen en festivals, het ontwikkelen of aantrekken van een meer commerciële amusementsindustrie en het aantrekkelijker maken van de binnenstedelijke ruimte (Mommaas, 2003).

Met het aantrekkelijk maken van stadscentra en ontwikkelen van een goed aanbod op het gebied van uitgaan, cultuur en amusement willen steden meer bezoekers, bewoners en bedrijven aantrekken. Omdat veel steden investeringen doen om hun aantrekkelijkheid te vergroten ontstaat er ook een toenemende concurrentiedrang tussen steden. Om het aanbod goed in de markt te zetten en zich te onderscheiden van andere steden, wordt het belangrijk om de stad te promoten. In dit licht bloeit eind jaren '80 de citymarketing op. Citymarketing is "het voeren van reclamecampagnes om mensen er toe te brengen zich in bepaalde plaatsen te vestigen als ondernemer of inwoner, of om er als toerist of recreant een tijdje door te brengen" (Buursink, 1991, p 20). Bij deze reclamecampagnes zijn het imago en de identiteit van een plaats hele belangrijke communicatiemiddelen. Op de rol van het imago en de identiteit (twee begrippen die nauw met elkaar verweven zijn) wordt in paragraaf 4.4.1 verder ingegaan.

3.4.2 Verschillende soorten toeristensteden

Er zijn zeer veel verschillende soorten toeristensteden te onderscheiden, al naar gelang de criteria die gehanteerd worden. Toeristische steden hebben echter één ding gemeen: ze bieden een ongewone, niet alledaagse ervaring of proberen dat te bieden (Fainstein & Judd, 1999a). Hiermee sluiten ze aan op de algemene wens van toeristen om uit de dagelijkse realiteit of sleur te breken en een aangename tijd te hebben (Fainstein & Judd, 1999b). Deze eigenschap maakt toeristische steden tot leisurecentra bij uitstek. Een beknopte en eenduidige indeling wordt gegeven door Fainstein & Judd (1999b). Zij onderscheiden slechts drie soorten toeristensteden:

1. *Vakantiesteden/oorden*: de hele plaats draait op toerisme. Er is geen sprake meer van een authentieke stedelijke sfeer, er is een 'decor' geschapen om het de toeristen zo aangenaam mogelijk te maken. Soms heeft deze situatie zich in de loop van de jaren zo ontwikkeld (Las

Vegas, Venetië, veel badplaatsen), soms is de stad/ het park aangelegd als vakantieoord (Disneyland, soms ook wintersportgebieden en kuuroorden).

2. *Toeristisch-historische steden*: de stad is een toeristische trekpleister, maar functioneert daarnaast ook als een echte stad. Toeristen mengen zich in het authentieke stadsleven en willen vaak ook de 'stad proeven'. Deze categorie omvat een breed scala aan toeristensteden. Page (1995) onderscheidt o.a. cultuursteden (Praag, Rome), steden die bekend zijn vanwege één icoon (Pisa), bedevaartsoorden (Jeruzalem, Mekka) en metropolen (New York, London).
3. *Getransformeerde steden*: dit zijn steden die niet de vanzelfsprekende toeristisch-historische aantrekkingskracht hebben van de steden in categorie 2, maar met een uitgebreid leisure aanbod proberen om toeristen en dagrecreanten te lokken. Dit zijn steden die zich meestal pas vanaf de jaren '80 hebben gericht op de toeristisch-recreatieve sector. Vaak betreft het vroegere industrie- en havensteden, die zich als gevolg van het wegtrekken van de industrie genoodzaakt zien om zich te transformeren naar een vermaakscenarium. In grotere steden wordt vaak de entertainment industrie (uitgaan, theater) sterk ontwikkeld, terwijl kleinere steden zich meestal (bij gebrek aan draagvlak voor entertainment) in de markt proberen te zetten met hun industrieel erfgoed (musea).

Rotterdam is een goed voorbeeld van een getransformeerde stad. Vroeger was Rotterdam een echte werkstad, de economie draaide op de havens en industrie. Toen eind jaren '70 de economie in een recessie kwam en veel industrie naar lage lonen landen vertrok, werd het voor de stad noodzaak om haar economie te verbreden. De stad koos ervoor om te investeren in de toeristisch-recreatieve sector, omdat hier werkgelegenheid mee kon worden gecreëerd en omdat de stad met een goed aanbod aan leisurevoorzieningen aantrekkelijker zou zijn voor potentiële investeerders en nieuwe (hoogopgeleide) bewoners. Het beleid heeft z'n vruchten afgeworpen, want Rotterdam is op het gebied van dagrecreatie inmiddels uitgegroeid tot de tweede stad van Nederland en heeft zichzelf op de amusementskaart weten te zetten middels tal van attracties en evenementen (Filmfestival, Marathon, de skyline, museumpark e.d.) (Oosterman, 2000).

3.4.3 Recente trends op het gebied van stedelijk vermaak

Een aantal van de eerder in dit hoofdstuk genoemde trends vertalen zich door naar ontwikkelingen in de stedelijke leisuresector. Ten eerste spelen projectontwikkelaars, maar ook gemeenten door het ontwikkelen van multifunctionele leisure centra in op de trend dat vrije tijd steeds sneller wordt beleefd. Ten tweede is leisure niet alleen meer een manier om oude (industrie)steden te revitaliseren, maar wordt het ook een steeds belangrijker issue in groeisteden.

Veel steden spelen in op de steeds grotere vraag naar entertainment en leisure door het aanleggen van *multifunctionele leisure centra*. Deze centra spelen in op de wens om meerdere activiteiten op een dag te ondernemen. Allerlei vrijetijdsvoorzieningen en functies, zoals sporthallen, winkels, een megabioscoop, horeca, concertzalen en dergelijke zijn in één complex ondergebracht. Vanwege de omvang en bereikbaarheid, maar ook vanwege de goedkopere grond en de meer soepele regels in de stadsrand komen deze leisure centra vaak aan de rand van de stad terecht (Metz, 2002).

De perifeer gelegen locaties hebben voor deze multifunctionele leisureparken een aantal voordelen. Naast de goede bereikbaarheid is er voldoende ruimte voor parkeerplaatsen. Doordat meerdere functies in een park gebundeld zijn, is er voor ieder wat wils en is het dus een ideaal dagje uit voor gezinnen en groepen met uiteenlopende voorkeuren. Bovendien kunnen de verschillende voorzieningen op een park gebruik maken van dezelfde faciliteiten (bijvoorbeeld een bewakingsdienst of parkeerplaats) (Van Dam c. s., 2000).

De verwachting is niet dat multifunctionele leisure centra aan de rand van de stad zullen zorgen voor een leegloop van de binnensteden. Ze kunnen niet die levendige, typische binnenstadsfeer creëren, waarin horeca, cultuur, detailhandel en evenementen het best tot hun recht komen (Van Dam c. s., 2000). In stadscentra wordt nog altijd veel geïnvesteerd, want het stadscentrum is vaak de belangrijkste determinant voor het imago van een stad en daarmee een visitekaartje (Mommaas, 2000).

De tweede trend is dat leisure de laatste jaren een belangrijk item is geworden voor groeisteden zonder oude binnenstad. Deze steden hebben zich vroeger vaak alleen op het wonen en/of werken gericht en ze trekken dan ook vaak veel minder toeristen en dagjesmensen dan steden met een historisch centrum om de simpele reden dat de centra van deze groeisteden vaak niet de gezellige bruisende sfeer hebben van een oud grachtenstadje (Metz, 2002).

Voor groeisteden is leisure dus een belangrijk middel om zichzelf te profileren, om bedrijven en inwoners te trekken en te behouden en om het imago op te krikken. Leisure is een middel om de eigen bevolking meer aan de stad te binden. Want als de bewoner zijn vrije tijd doorbrengt in zijn eigen stad, geeft hij ook zijn geld uit in zijn eigen stad en dit is goed voor de lokale economie. Een dynamische binnenstad is belangrijk voor het imago van de stad en het imago is een marketingmiddel om bedrijven, bewoners en culturele instellingen te trekken. De uit de marketing afkomstige term 'branding' wordt relevant voor steden. De stad moet zichzelf neerzetten als een product en dat product moet een beeld oproepen bij het publiek. Branding moet het unieke in een stad weergeven, zoals Utrecht 'gebrand' is door de Dom en Amsterdam door de grachten (Metz, 2000).

3.5 Conclusies

In de afgelopen decennia heeft er een verschuiving plaatsgevonden van vrijetijdsbesteding waarbij de nadruk lag op de familiebanden en het verenigingsleven, naar een vrijetijdscultuur, die veel meer gericht is op het doorbreken van het dagelijkse leefpatroon en waarbij beleving meer dan voorheen centraal staat. Gewone vrijetijdsbesteding heeft plaatsgemaakt voor leisure.

Het ontstaan van een leisurecultuur, waarbij sterk de nadruk wordt gelegd op de beleving van vrijetijd, heeft gevolgen gehad voor de positie van steden. Lag bij steden vroeger de nadruk vooral op de productie van goederen, tegenwoordig zijn steden veel meer consumptie- en amusementscentra. Veel steden hebben via het opwaarderen van de openbare ruimte, het ontwikkelen van een commerciële amusementsindustrie, het organiseren van allerlei evenementen en het voeren van promotiecampagnes heel bewust ingespeeld op de kansen die de groei van de toeristisch-recreatieve sector bood.

Er is echter ook een tegenstrijdigheid te ontdekken in de opkomst van de 'funstad'. Door middel van marketing en branding wil elke stad zijn unieke karakter benadrukken, maar om het imago van de stad op te krikken en meer bezoekers te trekken, zetten veel steden dezelfde middelen in en kijken ze vaak bij elkaar af (Metz, 2002). Ook heeft de globalisering en schaalvergroting ervoor gezorgd dat in elk winkelcentrum dezelfde winkelketens staan, dat er steeds meer restaurantketens opkomen en dat steden vaak de beproefde marketingmethodes gebruiken om een imago te creëren of te versterken (Fainstein & Judd, 1999a).

Dit is niet de enige tegenstrijdigheid in de opkomst van de funstad. Veel steden ontwikkelen leisure mogelijkheden met het idee dat bewoners voor hun vrijetijdsbesteding in hun eigen stad terecht kunnen. Echter mensen trekken er juist graag op uit als ze een dagje wat leuks willen doen. Ze kennen hun eigen stad wel en willen juist eens in een nadere stad kijken. Er wordt niet voor niets gesproken van een 'dagje uit' (Metz, 2002).

4 De huidige situatie in Emmen Centrum

4.1 Inleiding

In de vorige twee hoofdstukken is de algemene, theoretische kant van het onderzoek uiteengezet. In hoofdstuk twee is uitgelegd wat leisure inhoudt en welke rol leisure heeft voor stedelijke centra. In hoofdstuk drie is een analyse gemaakt van de ontwikkelingen op het gebied van leisure in het algemeen en meer specifiek het stedelijk vermaak. Vanaf dit hoofdstuk zal het onderzoek zich richten op de case Emmen en wordt de theorie uit de vorige twee hoofdstukken toegepast op de situatie in de stad Emmen.

In dit eerste hoofdstuk over de case Emmen wordt een beschrijving gegeven van het huidige toeristisch-recreatieve aanbod in de gemeente en de sfeer van het centrum. Een goed leisure aanbod en een gezellige sfeer zijn van groot belang voor de aantrekkingskracht van Emmen op toeristen en dagrecreanten en dit heeft veel invloed op de samenhang tussen het Dierenpark Emmen en het centrum. Het belangrijkste doel van dit hoofdstuk is om een antwoord te formuleren op de eerste hoofdvraag van het onderzoek: *hoe ziet de relatie tussen het Dierenpark Emmen en het centrum eruit?*

4.1.1 Leeswijzer

Dit hoofdstuk begint met een beschrijving van de belangrijkste elementen van het leisure aanbod in de hele gemeente Emmen. In de volgende paragraaf wordt de aandacht verlegd naar het centrum van Emmen. In deze paragraaf wordt uiteengezet hoe de bezoekers de sfeer van het centrum beoordelen, hoe levendig het centrum is en wat de sterke en zwakke punten van het centrum zijn. In paragraaf vier wordt ingegaan op het imago van Emmen. Door de toegenomen concurrentie tussen steden is het belangrijk om een plaats goed in de markt te zetten en hierbij speelt het imago een belangrijke rol. In paragraaf vijf wordt de samenhang tussen het centrum en het dierenpark beschreven en wordt ingegaan op de factoren die van invloed zijn op die relatie. In deze paragraaf wordt getracht het antwoord op de eerste hoofdvraag van het onderzoek te formuleren. In paragraaf zes worden tenslotte de belangrijkste conclusies omtrent de huidige situatie in Emmen uiteengezet.

4.2 Het toeristisch-recreatieve aanbod in Emmen

In deze paragraaf wordt eerst een beschrijving gegeven van het leisure aanbod in de gemeente Emmen. Vervolgens wordt ingegaan op de omvang en het belang van de toeristische sector in Emmen.

Qua toeristisch-recreatief aanbod en werkgelegenheid in de toeristische sector is de gemeente Emmen redelijk vergelijkbaar met andere Nederlandse gemeenten van dezelfde orde van grootte (gemeente Emmen, 2002b). Het toeristisch-recreatieve klimaat wordt in Emmen vooral bepaald door het Dierenpark Emmen. Daarnaast worden er 's zomers vrij veel evenementen in het centrum van de stad georganiseerd. Deze evenementen genieten echter betrekkelijk weinig bekendheid bij mensen van buiten de regio (zie bijlage 4.2). Volgens de gemeente Emmen (2001b) trekt de stad Emmen ongeveer 2,5 miljoen bezoekers per jaar van buiten de gemeente. Een groot deel hiervan komt voor het Dierenpark Emmen.

Het *Dierenpark Emmen* trok in 2003 1,5 miljoen bezoekers¹⁴ (Dagblad van het Noorden, 2004) en is al jaren verreweg de best bezochte attractie van Drenthe (provincie Drenthe, 2004). Een beschrijving van de ontwikkeling van het dierenpark vanaf de oprichting is te vinden in bijlage 4.5. Het *Veenpark*, de tweede attractie in de gemeente Emmen, is vele malen kleiner dan de dierentuin en geniet bovendien weinig bekendheid onder de bezoekers van de dierentuin (zie bijlage 4.2). In 2002

---

¹⁴ Dierenpark Emmen staat hiermee in 2003 op de 4^e plek van best bezochte attracties van Nederland (Dagblad van het Noorden, 2004).

trok het in Barger-compascuum gelegen Veenpark 80.000 bezoekers (provincie Drenthe, 2004). Dit is slechts 5,3 % van het jaarlijkse bezoekersaantal van het Dierenpark Emmen.

Andere leisurevoorzieningen van enige betekenis in de gemeente zijn het subtropische golfslagbad *Aquarena* en het voetbalstadion van de Emmense voetbalclub *B.V.O.*. Daarnaast is de recreatietoervaart in het gebied in ontwikkeling, zijn er veel fiets- en wandelroutes en is er veel natuur in de vorm van bossen, het cultuurhistorische essenlandschap en veenlandschappen (gemeente Emmen, 2001b). Emmen heeft verder een modern en vrij groot winkelcentrum, met goed bereikbare en betaalbare parkeervoorzieningen. Het horeca-aanbod is echter beperkt. Er zijn relatief weinig café's en er is geen discotheek in het centrum. Emmen heeft wel een goed bezocht stadstheater, *de Muzeval*, maar dit is een verouderd complex, dat bovendien buiten het centrum staat (gemeente Emmen, 2003).

Het museumdorp *Orvelte* en het centre-parcs complex de *Huttenheugte* liggen weliswaar niet in de gemeente Emmen, maar bevinden zich wel in het directe verzorgingsgebied van de stad en kunnen daarom ook tot het aanbod van Emmen worden gerekend (gemeente Emmen, 2001b). Ook deze attracties kunnen zich qua omvang en bekendheid echter niet meten aan de diertuin.

In Emmen worden elke zomer verscheidene evenementen georganiseerd. De bekendste en drukst bezochte evenementen zijn de profwielerronde de *Gouden pijl*, de *Internationale blues- en jazznacht*, het multiculturele *Full colourfestival*, de *Vlindermarkt*: een in de zomermaanden wekelijks terugkerende rommelmarkt annex braderie, het muziek-, dance- en theaterfestival *C'est la vie* en de *Drentse rijwielvierdaagse*, waarbij Emmen als één van de vier opstapplaatsen fungeert (gemeente Emmen, 2004). Het *C'est la vie* festival is volgens de gemeente Emmen (2004) met 70.000 bezoekers het drukst bezochte evenement in Emmen. Daarnaast zijn vooral de Gouden Pijl en het Full colour festival goed bezochte evenementen, in 2002 bezochten resp. 65.000 en 40.000 personen deze evenementen (provincie Drenthe 2004).

In de gemeente Emmen waren in 2003 ruim 1450 mensen werkzaam¹⁵ in de toeristisch-recreatieve sector (provincie Drenthe, 2004). In totaal waren er in 2003 in de gemeente Emmen ruim 38.000 arbeidsplaatsen (provincie Drenthe, 2004). In de gemeente Emmen is dus ongeveer 3,8 % van alle werknemers werkzaam in de toeristische sector. De werkgelegenheid in de toeristisch-recreatieve sector is in de gemeente Emmen procentueel gezien iets lager dan in de hele provincie Drenthe¹⁶, die overigens vrij toeristisch is.

Hoewel de gemeente Emmen, gezien het aantal banen in de toeristische sector en de bezoekersaantallen van het Dierenpark Emmen qua toeristisch-recreatieve sector verreweg de belangrijkste gemeente van Drenthe is, neemt zij qua toerisme een lage positie in. In 2002 vond 4,9 % van alle overnachtingen in de provincie Drenthe in de gemeente Emmen plaats¹⁷. Het aantal overnachtingen is overigens wel gestegen in de periode 1999 – 2002, dit is vooral toe te schrijven aan de ontwikkeling van het bungalowpark *Parc Sandur*¹⁸. In het jaar 2000 werden de eerste bungalows op het park opgeleverd en er wordt nog steeds gebouwd op dit park.

4.3 Het centrum van Emmen

In de vorige paragraaf is een beschrijving gegeven van het toeristisch-recreatieve aanbod in de gemeente Emmen. In deze paragraaf wordt ingegaan op de aantrekkelijkheid van het centrum van Emmen. Er is een verband tussen de aantrekkelijkheid van het centrum en het aanbod in de omgeving. Omdat Emmen een kleine stad is, met een klein centrum heeft de stad zelf niet genoeg te bieden om toeristen meerdere dagen te vermaken. Het totale aanbod van de stad en de omgeving is echter wel

¹⁵ Het betreft hier banen van 12 uur of meer per week.

¹⁶ In Drenthe zijn in 2003 in totaal 8.000 personen werkzaam in de toeristische sector, dit is $(8.000 / 160.000) = 5,0$ % van alle arbeidsplaatsen (provincie Drenthe, 2004). Een vergelijking met de toeristische werkgelegenheid in Nederland is moeilijk te geven. De verschillende bronnen op dit gebied hanteren verschillende definities en er komen onderling afwijkende cijfers uit (gemeente Emmen, 2002b).

¹⁷ In de gemeente Emmen in 2002 vonden 415.000 overnachtingen plaats, tegen 8.477.000 overnachtingen in de hele provincie Drenthe. In de jaren daarvoor was dat aantal echter veel lager, meestal tussen 150.000 en 200.000 overnachtingen (provincie Drenthe, 2004).

¹⁸ Het aantal overnachtingen in recreatiewoningen is gestegen van 1.000 per jaar in 1999 tot 241.000 per jaar in 2002 (provincie Drenthe, 2004).

groot genoeg om toeristen meerdere dagen te vermaken. Ook moet erop gewezen worden dat een aantrekkelijk stadscentrum toeristen die buiten de stad verblijven kan verleiden om de stad een dagje te bezoeken en hier heeft de stad zelf natuurlijk ook profijt van.

In deze paragraaf wordt allereerst het centrum van Emmen ruimtelijk afgebakend. Daarna wordt uiteengezet hoe de bezoekers van het centrum en de bezoekers van de diertuin het centrum als geheel ervaren, hoe de verschillende deelgebieden worden beleefd en wat de sterke en zwakke kanten van het centrum met betrekking tot leisure zijn. Voor de analyse is gebruikt gemaakt van vier enquêteonderzoeken onder de inwoners en bezoekers van Emmen en Emmen Centrum. Twee van deze onderzoeken zijn tot stand gekomen op basis van representatieve steekproeven die zijn uitgevoerd in opdracht van de gemeente Emmen door derden¹⁹. De andere twee onderzoeken zijn niet-representatieve straatenuêtes onder de bezoekers van het centrum en de diertuin uitgevoerd in het kader van dit onderzoek (zie bijlagen 4.1 en 4.2). De uitkomsten van de straatenuêtes sluiten aan bij de uitkomsten van de andere twee onderzoeken. Uit alle vier de onderzoeken komt naar voren dat zowel de bewoners als de bezoekers over het algemeen positief zijn over het centrum van Emmen.

4.3.1 Afbakening Emmen Centrum

Om de sfeer van het centrum van Emmen te beschrijven is het belangrijk om het centrumgebied duidelijk af te bakenen. In het *Masterplan Emmen Centrum 2020* wordt onder het centrum een betrekkelijk omvangrijk gebied verstaan²⁰. Een groot deel van dit gebied is monofunctioneel, er wordt alleen gewoond, terwijl een stadscentrum een multifunctioneel gebied is waar sprake is van een zekere mate van functiemenging. Daarom is in dit onderzoek een nieuwe afbakening van het centrum van Emmen gemaakt. Dit gebied, waar zich een concentratie bevindt van de functies wonen, werken, detailhandel, horeca, cultuur en amusement, is aangegeven in afbeelding 4.1 op pagina 30.

Het centrum is in dit onderzoek onderverdeeld in drie delen. *Centrum Noord* (afbeelding 4.4) is vanouds de kern van het vroegere dorp Emmen. Dit is het gedeelte waar relatief veel zelfstandige ondernemers gevestigd zijn en het is er vaak wat rustiger dan in de andere delen van het centrum. De kleine speciaalzaakjes trekken namelijk minder bezoekers dan de ketens, die in de Weiert gevestigd zijn. Hier bevindt zich nog veel vooroorlogse lage bebouwing. Het in de jaren '80 aangelegde *Noorderplein* behoort ook tot het centrum Noord.

Het *Marktplein* (afbeelding 4.2) is het overgangsgebied tussen het oude centrum Noord en het overdekte winkelcentrum de Weiert. Het is een groot plein met veel grote oude bomen, wat het plein nogal uniek maakt en zo zijn eigen karakter geeft (de meeste stadspleinen zijn juist wat compacter en daar staan meestal weinig tot geen bomen). De ingang van het *Dierenpark Emmen* ligt aan de oostkant van dit plein en in de noordoost hoek is de horeca geconcentreerd. Vooral op zomerse dagen zorgt dit voor veel levendigheid.

Ten zuiden van het Marktplein bevindt zich het gedeeltelijk overdekte winkelcentrum de *Weiert* (afbeelding 4.3). In dit onlangs geherstructureerde winkelcentrum zijn de meeste ketens gevestigd en dit gedeelte van het centrum trekt de meeste bezoekers. Omdat de meeste winkels hun ingang aan de binnenzijde van het complex hebben is het wel een beetje een in zichzelf gekeerd winkelgebied. Bovendien is het vrij monofunctioneel: er is voornamelijk detailhandel gevestigd, naast een paar horecagelegenheden en woonflats. Een deel van het complex gaat 's avonds dicht, hierdoor is het er 's avonds meestal erg rustig (behalve op koopavond natuurlijk).

Het *Dierenpark Emmen* is gevestigd op twee locaties. Het 12 ha grote oude deel ligt ten oosten van het Marktplein en ten westen van de *Hondsrugweg* ligt de in 2000 geopende 6 ha grote uitbreiding, die via een zogenoemde traverse (loopbrug) vanuit het centrum is te bereiken. Hoewel de oude locatie van het dierenpark midden in het centrum ligt is het niet opgenomen in de officiële

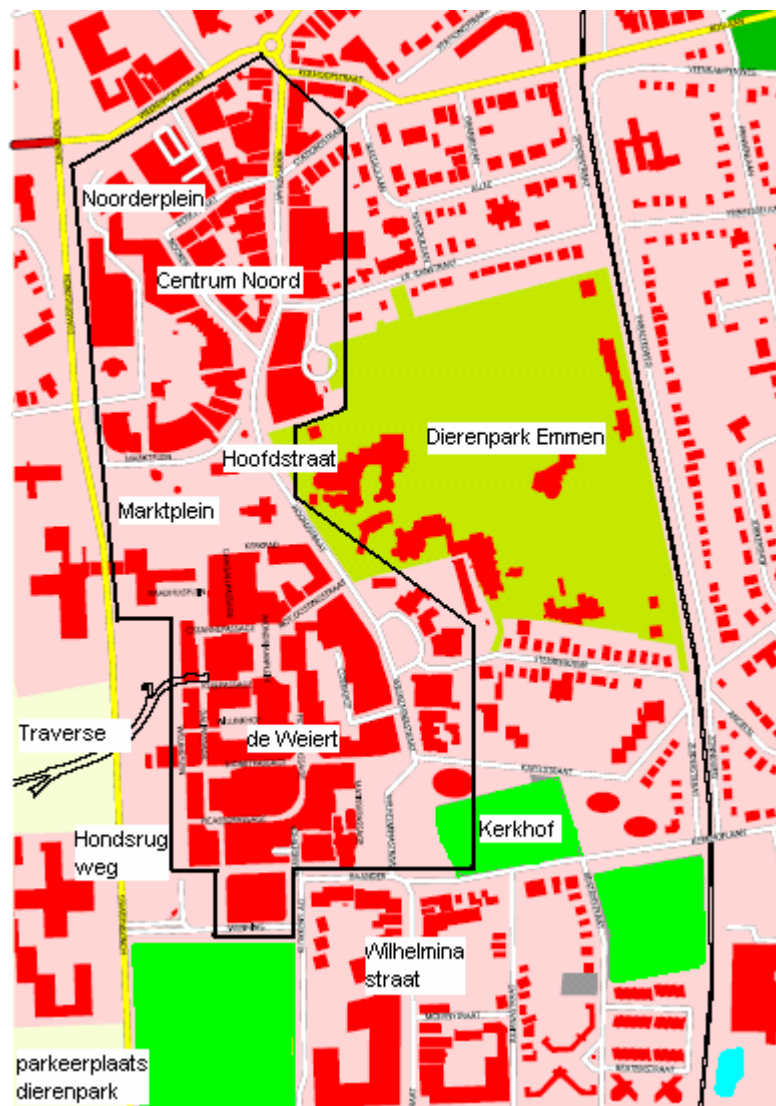
---

¹⁹ 1 - *Kenniscentrum Drenthe (2001), Enquête centrum van Emmen: 27-28-29 september 2001*. Een onderzoek naar hoe bezoekers het centrum beleven en beoordelen en wat hun wensen en behoeften zijn.

2 - *Peetsold, E (2002), Als ik aan Emmen denk...: adviesrapport over de identiteit in opdracht van de Gemeente Emmen*. Een onderzoek naar de beoordeling van inwoners van de gemeente Emmen over hun woonplaats en het imago en de identiteit van Emmen.

²⁰ Het centrum wordt begrensd door de Weedingestraat in het Noorden, de Boermarkeweg en het Scheper Ziekenhuis in het Oosten, de Dordsestraat in het zuiden en de Es in het Westen (gemeente Emmen, 2003)

afbakening van het centrum. Het dierenpark is privaat terrein en alleen toegankelijk voor betalende bezoekers, terwijl het stadscentrum een openbare ruimte is. Het dierenpark wordt in dit onderzoek opgevat als een aparte entiteit die in wisselwerking staat met het centrum. Vandaar dat er steeds apart wordt verwezen naar het centrum en de dierentuin.

afbeelding 4.1: het centrum van Emmen

Ten zuiden van de Weiert, aan de *Wilhelminastraat* tussen *het kerkhof* en de *Van Schaikweg* is ook detailhandel gevestigd. Ook dit gebied valt niet onder de afbakening van het centrum in dit onderzoek. Het kerngebied van een centrum hoort volgens de gemeente (1981, 2003) compact te zijn zodat de verschillende onderdelen onderling beloopbaar zijn. Omdat dit gedeelte echter niet autovrij is, te ver van de Markt en Centrum Noord is gelegen en een te secundair karakter (makelaars, woon- en warenhuizen) heeft, wordt deze zone in dit onderzoek niet tot het kernwinkelgebied en daarmee ook niet tot het Emmense stadscentrum gerekend.

4.3.2 Het oordeel over het centrum

Een algemene profielschets van de centrumbezoekers overdag laat het volgende zien: ongeveer de helft van de bezoekers van het centrum van Emmen is afkomstig uit de stad zelf en ongeveer tweederde van de bezoekers is in het centrum om te winkelen, te funshoppen of om de markt te bezoeken. Daarnaast trekt het centrum veel dagrecreanten die niet komen om te winkelen, meestal zijn dit dierentuinbezoekers (Kenniscentrum Drenthe, 2001; bijlage 4.1 & 4.2).

afbeelding 4.2: het Marktplein

afbeelding 4.3: winkelcentrum de Weiert

afbeelding 4.4: Centrum Noord

Het centrum wordt door alle bezoekersgroepen overwegend positief beoordeeld. Vooral over de sfeer van het centrum zijn de ondervraagden over het algemeen positief. De meerderheid van de respondenten vindt het centrum gezellig, sfeervol en levendig (bijlage 4.1, 4.2). Een deel van de mensen vindt wel dat het centrum te langgerekt en onsamenhangend is (Kenniscentrum Drenthe, 2001).

Uit alle bronnen blijkt dat de bezoekers van het centrum vooral tevreden zijn over het winkelaanbod. Het horeca aanbod wordt wisselend beoordeeld. Een groot deel is tevreden over het aanbod, maar vooral jongeren vinden dat er te weinig uitgaansgelegenheden zijn. In Emmen is voldoende daghoreca (terrassen), maar er is te weinig avond- en nachthoreca. Emmen heeft volgens veel ondervraagden een slecht aanbod aan cultuur, maar er zijn ook veel inwoners die weinig culturele interesse hebben (Kenniscentrum Drenthe, 2001; Peetsold, 2002; bijlage 4.1)

Emmen trekt relatief veel bezoekers van buiten het verzorgingsgebied die geregeld, (meer dan 5 keer per jaar) naar Emmen komen om te winkelen of om de dierentuin te bezoeken. De bezoekers van het dierenpark en het winkelend publiek van buiten de stad laten zich net als de Emmenaren zelf overwegend positief uit over het centrum en ook mensen die het centrum voor het eerst bezoeken hebben een positieve eerste indruk van het centrum (Kenniscentrum Drenthe, 2001; bijlage 4.2).

4.3.3 Het oordeel over de deelgebieden

Er bestaat wel verschil in beoordeling van de verschillende deelgebieden van het centrum (zie ook bijlage 4.1). Volgens de bezoekers van het centrum is het *noordoostelijke deel van het Marktplein*, tussen de *Nederlands Hervormde Kerk* en de *Hema*, de meest aangename en gezellige plek van het centrum. Dit stuk wordt als gezellig en sfeervol ervaren, vanwege de aanwezigheid van kroegen en terrassen en vanwege het nostalgische karakter van de oude authentieke gebouwen die er nog staan (Kenniscentrum Drenthe, 2001).

Centrum Noord, en dan met name het vaak als ongezellig en kaal omschreven *Noorderplein*, wordt het minst positief beoordeeld. Het is er vaak wat rustiger dan in de andere delen van het centrum. Veel mensen vinden dat Centrum Noord overdag geen aantrekkelijk verblijfsgebied is en het grootste deel vindt dat er overdag geen levendige sfeer heerst.

Over het *Marktpllein* (het gehele plein) en de *Weiert* zijn de bezoekers van het centrum een stuk positiever. Driekwart vindt het Marktpllein overdag een aangenaam verblijfsgebied en tevens vindt meer dan de helft dat het plein overdag een levendige sfeer heeft. Het overgrote deel van de bezoekers vindt de *Weiert* overdag een aangename verblijfsgebied en is van mening dat het winkelcomplex overdag een levendige sfeer heeft.

Uit de steekproef blijkt dat het Marktpllein 's avonds door meer mensen als aangenaam en levendig werd aangemerkt dan de *Weiert*²¹. Dit komt omdat de meeste uitgaansgelegenheden zich rond het marktpllein bevinden, terwijl de winkels in de *Weiert* 's avonds dicht zijn en er dan weinig te beleven is in dit gebied. Over de sfeer 's avonds in Centrum Noord zijn de bezoekers het minst positief. 's Avonds komen veel bezoekers überhaupt nooit in dit deel van het centrum.

4.3.4 Sterke en zwakke punten van het centrum

Na de uiteenzetting van het oordeel van de bezoekers over het centrum en na raadpleging van een aantal andere bronnen is het mogelijk om de sterke en zwakke punten van het centrum te formuleren. De sterke en zwakke punten zijn toegespitst op het thema leisure: het gaat dus om de sterke en zwakke punten op het gebied van toerisme en recreatie. In tabel 4.1 op pagina 33 staan de belangrijkste sterke en zwakke punten van het centrum overzichtelijk geordend. In bijlage 4.3 is een overzicht van de door de gemeente geformuleerde sterke en zwakke punten opgenomen. Dit overzicht slaat echter op het toeristisch-recreatieve aanbod in de hele gemeente en zal mede daarom afwijken van de hier geformuleerde sterke en zwakke punten.

Uit alle bronnen²² komt naar voren dat de aanwezigheid van het Dierenpark Emmen in het hart van het centrum beschouwd kan worden als een sterk punt van het centrum. Uit de steekproef komt naar voren dat bijna alle bezoekers van het centrum en van het dierenpark zich positief uitlaten over de ligging van het Dierenpark Emmen in het centrum (bijlage 4.1, 4.2). Het winkelaanbod is goed en met name de *Weiert* wordt vaak als een gezellig en levendig winkelcentrum omschreven. De *Weiert* dank haar sterke positie vooral aan het relatief grote verzorgingsgebied van Emmen.

Daarnaast kan worden opgemerkt dat het Marktpllein (met name het gedeelte bij de HEMA waar de terrassen zijn) vooral zomers in de weekenden een erg gezellig en levendig gedeelte van het centrum is. Het is een sfeervol gedeelte van het centrum waar de vooroorlogse bebouwing nog overheerst (Kenniscentrum Drenthe, 2001). Andere sterke punten zijn de bosrijke en cultuurhistorische omgeving vlak bij het centrum en het feit dat er relatief veel goed bezochte evenementen zijn in het centrum (gemeente Emmen, 2001b).

Er zijn een aantal zwakke punten in het centrum en het aldaar aanwezige aanbod. Ten eerste is Centrum Noord een minder aantrekkelijk gedeelte van het centrum. Het is niet echt gezellig en vooral het Noorderplein trekt weinig bezoekers. Dit komt onder andere omdat het centrum een langgerekte structuur heeft en het zwaartepunt van het winkelapparaat (winkelketens) in de *Weiert* ligt. Ook is er 's avonds weinig te doen in het centrum en is het er in de winter een stuk rustiger dan in de zomer. Dit komt omdat er te weinig uitgaansgelegenheden in het centrum zijn en omdat de *Weiert* te monofunctioneel is. (Gemeente Emmen, 2001b, Kenniscentrum Drenthe, 2001). In Emmen is een beperkt aanbod aan verblijfsaccommodaties en het aantal toeristische overnachtingen in de gemeente is laag. Dit is des te opmerkelijker, daar Emmen mede door de dierentuin wel zeer veel dagtoeristen trekt (gemeente Emmen, 2001b).

Daarnaast heeft Emmen volgens de meerderheid van de geënquêteerden uit de verschillende onderzoeken een zeer slecht aanbod aan kunst en cultuur. Ook zijn er te weinig uitgaansgelegenheden voor de jeugd (er zijn wel veel terrassen, maar een echte discotheek ontbreekt) en leidt de autovrije stadsvloer tot veel ergernissen, omdat de scheiding van fietsers en voetgangers onduidelijk is (Kenniscentrum Drenthe, 2001). Emmen heeft verscheidene attracties en evenementen, maar deze, zo blijkt ook uit de steekproef, genieten nauwelijks bekendheid bij mensen van buiten de gemeente en regio (gemeente Emmen, 2001b). Tenslotte kan erop gewezen worden dat de samenhang tussen het centrum en het Dierenpark Emmen te zwak is (zie paragraaf 4.5).

---

²¹ Opvallend genoeg vindt zo'n 30 % van de ondervraagden de *Weiert* 's avonds een aangename omgeving om te verblijven en vindt zo'n 25 % dat er 's avonds een bruisende, levendige sfeer is. Misschien dat deze mensen het winkelcentrum alleen bezoeken tijdens koopavonden of er vanuit gingen dat de vraag alleen op de koopavond sloeg.

²² Gemeente Emmen, 2001b; Kenniscentrum Drenthe, 2001, Peetsold, 2002, Bijlage 4.1, 4.2

Sterke punten	Zwakke punten
Aanwezigheid dierenpark in centrum	Centrum Noord/ Noorderplein ongezellig
Winkelcentrum en winkelaanbod	Centrum is 's avonds kaal en ongezellig
Gezellige sfeer Marktplein zomers	Weinig verblijfsaccommodaties & toerisme
Veel goedbezochte evenementen	Slecht aanbod aan kunst en cultuur
Bosrijke en cultuurhistorische (essen) omgeving	Weinig bekendheid attracties en evenementen (behalve dierenpark)
	Te weinig samenhang centrum en dierentuin

Tabel 4.1: Belangrijkste sterke en zwakke punten Emmen Centrum

4.4 Het imago van Emmen

Het imago van een plaats is belangrijk voor de aantrekkingskracht op toeristen en dagrecreanten. Een toerist (of dagrecreant) is meestal niet in de gelegenheid om eerst een kijkje in een stad te nemen alvorens hij of zij besluit om er een paar dagen te verblijven. De toerist moet dus op basis van zijn kennis en perceptie van steden een keuze maken voor een bestemming (Holcomb, 1999).

In deze paragraaf is het imago van Emmen geanalyseerd. Dit is gedaan aan de hand van een onderzoek naar het imago van de gemeente Emmen onder de inwoners van de gemeente en aan de hand van de enquête onder de bezoekers van het Dierenpark Emmen. Deze bronnen zijn echter niet representatief. De inwoners van Emmen hebben waarschijnlijk een ander beeld van Emmen dan mensen van buiten de regio en het beeld dat de bezoekers van de dierentuin hebben van Emmen is wellicht sterker aan het park gerelateerd dan mensen die het park nooit bezoeken²³. Helaas zijn er geen gegevens bekend over het imago van Emmen onder Nederlanders in het algemeen, vandaar dat in deze tekst geen harde uitspraken kunnen worden gedaan over het imago van Emmen.

Toch is het mogelijk om een beeld te krijgen van het imago van Emmen. Er is veel onderzoek gedaan naar het tot stand komen van stedelijke en regionale imago's (o.a. Pellenbarg, 1991; Buursink, 1991). Daarom wordt in deze paragraaf eerst uiteengezet wat identiteit is en hoe een imago tot stand komt. Vervolgens wordt aan de hand van deze uiteenzetting omschreven wat het imago van Emmen zou moeten zijn en daarna wordt beschreven wat de uitkomsten zijn van de bovengenoemde enquêtes.

4.4.1 Imago en identiteit

Een eenduidige definitie van de begrippen identiteit en imago is moeilijk te geven. Beide begrippen zijn bovendien nauw met elkaar verweven. Een doeltreffende omschrijving van beide begrippen wordt door Pellenbarg (1991) gegeven: identiteit is datgene wat een plaats werkelijk is en waarin zij zich onderscheidt van andere plaatsen. Imago is de voorstelling die mensen hebben van een plaats en ook het beeld dat in de publieke opinie heerst.

De identiteit van een plaats wordt in de eerste plaats vooral bepaald door het centrum. Buitenwijken van steden lijken vaak veel op elkaar en zijn in feite inwisselbare massaproducten. Een centrum heeft daarentegen veel karakteristieke gebouwen en unieke stadsgezichten die vaak beeldbepalend zijn voor de desbetreffende stad (Buursink, 1991).

Volgens Buursink (1991) dragen de volgende elementen het sterkst bij aan de identiteit:

1. *ligging*: niet alleen de geografische ligging is van belang, maar ook de relatieve ligging. Is de plaats centraal of perifeer gelegen.
2. *ouderdom*: de historie van een plaats draagt bij aan haar identiteit: hoe ouder een stad, hoe kleurrijker haar geschiedenis vaak is. Bovendien worden steden met een historisch stadscentrum vaak als gezelliger en sfeervoller ervaren dan steden die geen historisch stadscentrum hebben (Coeterier c.s., 1982).
3. *uiterlijk*: het aanzien en de aantrekkelijkheid van het stadslandschap, vooral in het centrum, is een beeldbepalende factor van groot belang. Ook hier moet weer gewezen worden op de aantrekkingskracht van een organisch gegroeid, historisch stadscentrum.

²³ Het ligt voor de hand om te veronderstellen dat personen die een dagje een attractie bezoeken, het imago van de plaats die ze bezoeken sneller in verband brengen met de attractie, dan mensen die deze attractie niet bezoeken.

4. *grootte*: hoe meer inwoners, hoe bekender een plaats doorgaans is. Bovendien zegt het inwoneraantal iets over het belang van een stad en de sfeer (stads of dorps).
5. *attributen*: dit zijn markante gebouwen, beroemde straten/ pleinen, grote bedrijven, attracties of belangrijke evenementen, die bijdragen aan de naamsbekendheid van de stad. Zo wordt Eindhoven vaak geassocieerd met Philips en Utrecht met de Domtoren.

Van deze vijf elementen zijn attributen zijn het meest bepalend voor de identiteit en daarmee de naamsbekendheid van een plaats.

Het imago van een plaats wordt door twee aspecten bepaald. Ten eerste wordt het imago van een plaats sterk bepaald door de naamsbekendheid en de stedelijke attributen. Dit heeft te maken met wat er het eerste in een persoon opkomt als hij de naam van een bepaalde stad hoort. In veel gevallen zal Eindhoven direct geassocieerd worden met Philips en wordt Amsterdam in het buitenland vaak geassocieerd met grachten, de Wallen en softdrugs. Ten tweede wordt het imago bepaald door het algemene gevoel dat een plaats oproept (positief, negatief of neutraal), vandaar dat ook kan worden gesproken van een goed of slecht imago (Buursink, 1991).

4.4.2 Het imago en de identiteit van Emmen

Een beschrijving aan de hand van de vijf elementen levert de volgende beschrijving van de identiteit van Emmen op: *'een perifeer gelegen, ruim opgezette, groene groeikern, zonder historisch stadscentrum, die vanwege haar omvang geen echte stadse sfeer heeft, maar wel een toeristische publiekstrekker in de vorm van het Dierenpark Emmen'*. Peetsold (2002) wijst erop dat het dierenpark Emmen het meest bepalende element voor de identiteit van de stad is.

Omdat er geen onderzoek bekend is over het imago van Emmen onder Nederlanders is het niet empirisch na te gaan wat het imago van de stad is. Er kan echter wel een beeld worden geconstrueerd van wat de gemiddelde Nederlander van Emmen zou kunnen weten. Er mag logischerwijs vanuit worden gegaan dat de gemiddelde Nederlander weet waar Emmen ongeveer ligt en in welke orde van grootte de stad te plaatsen is. Elings (2004) wijst erop dat de naamsbekendheid van Emmen in elke provincie van Nederland tenminste 60 % is en dat deze naamsbekendheid vooral veroorzaakt wordt door het Dierenpark Emmen. Het is evenwel niet realistisch te veronderstellen dat de gemiddelde Nederlander weet dat Emmen is opgebouwd als een 'groene, open (groei) stad' en tevens zullen waarschijnlijk veel Nederlanders ook niet weten of Emmen al dan niet een historisch stadscentrum heeft.

Aldus kan verondersteld worden dat het imago van Emmen sterk bepaald wordt door de aanwezigheid van de diertuin en dat zij verder het imago heeft van 'een perifeer gelegen provinciestadje'. Aangezien de aanduiding 'provinciestadje' in principe voor zeer veel steden in Nederland van toepassing is, zou de aanduiding provinciestadje voor veel mensen zoiets kunnen betekenen als 'dertien in een dozijn' en 'geen toegevoegde waarde', dus met andere woorden niet de moeite waard om te bezoeken. Dit verklaart misschien ook waarom een deel van de ondervraagden van de enquête aangaf 'geen behoefte te hebben' om het centrum te bezoeken (zie bijlage 4.2).

Het hierboven geschetste beeld van het imago komt overeen met het beeld dat diertuinbezoekers van Emmen hebben. Zo'n 60 % van de ondervraagde bezoekers van de diertuin vindt dat het imago van Emmen het meest wordt bepaald door het Dierenpark Emmen. Dit duidt op een sterke mono attractiviteit, temeer nog vanwege het feit dat ongeveer de helft van de bezoekers geen enkele andere attractie of evenement in Emmen of omgeving kent. Alleen het Veenpark in Bargercompascuum, het museumdorp Orvelte, het subtropische golfslagbad Aquarena, bungalowpark Parc Sandur en Centre Parcs complex de Huttenheugte in Dalen, zijn bij sommige bezoekers bekend. Bijna geen enkele bezoeker van het dierenpark kent een evenement in Emmen (zie bijlage 4.2).

4.5 De samenhang tussen het centrum en het Dierenpark Emmen

Uit een onderzoek van de Hogeschool Drenthe (1999) blijkt dat 25 tot 30 % van de diertuinbezoekers ook het centrum van Emmen bezoekt. Dit is een opmerkelijk laag percentage gegeven het feit dat de ingang van het Dierenpark Emmen in het hart van het centrum ligt, vlakbij het met terrassen gevulde Marktplaats en het winkelcentrum de Weiart. In deze paragraaf is daarom de

samenhang tussen het centrum en de dierentuin aan een nadere analyse onderworpen. Eerst wordt ingegaan op de relatie tussen de bezoekers van het centrum en het dierenpark en de relatie tussen de bezoekers van het dierenpark en het centrum. Daarna wordt ingegaan op de factoren die van invloed zijn op de samenhang tussen het centrum en de dierentuin.

4.5.1 De samenhang

Uit de stratenquête blijkt dat de relatie van de bezoekers van het centrum van Emmen met de dierentuin zeer sterk is (zie ook bijlage 4.1). Praktisch alle bezoekers hebben wel eens een bezoek aan het park gebracht en de helft van de bezoekers bezoekt het park tenminste eens per twee jaar. De mensen zijn erg trots op het park en haar unieke locatie in het hart van het centrum en veel mensen beschouwen het dierenpark als een sterk punt van het centrum (Peetsold, 2002).

De relatie van de dierentuinbezoekers met het centrum is echter een stuk zwakker. Van de groep abonnementshouders combineert ca 45 % het bezoek aan het dierenpark met een bezoek aan het centrum, terwijl dit onder de overige bezoekers ongeveer 25 % is (Hogeschool Drenthe, 1999). Ongeveer de helft van de bezoekers van het Dierenpark Emmen, die niet in de gemeente Emmen woonachtig zijn²⁴, heeft nog nooit een bezoek gebracht aan het centrum van Emmen, maar de groep die het centrum wel (eens) bezoekt is opvallend positief over het centrum (bijlage 4.2, Hogeschool Drenthe, 1999). De meeste bezoekers vinden dat het centrum van Emmen een aangename omgeving is om te verblijven en ongeveer de helft vindt dat het centrum een levendige sfeer heeft.

4.5.2 Factoren die van invloed zijn op de samenhang

Er kunnen een aantal factoren worden onderscheiden die van positieve danwel negatieve invloed zijn op de samenhang. De belangrijkste worden hier besproken. Het feit dat de dierentuin midden in het centrum ligt tussen de detailhandel en horecagelegenheden heeft een sterke positieve invloed op de samenhang. Mensen die na het dierenparkbezoek nog even het centrum ingaan doen dit praktisch allemaal om nog even te winkelen en/of een terrasje te pakken. Toeristen gaan vaker nog even het centrum in dan dagrecreanten (Hogeschool Drenthe, 1999).

Een aantal factoren hebben ook een negatieve invloed op de samenhang. In de eerste plaats komt dit doordat dierentuinen, winkelcentra en uitgaansgelegenheden ieder een eigen publiek trekken met een eigen leefstijl (zie paragraaf 2.4.6). Turley (2001) wijst erop dat het grootste deel van de bezoekers van dierentuinen gezinnen met kinderen zijn²⁵. Veel kinderen willen liever naar een attractiepark dan naar een stadscentrum en de voorkeur van de kinderen is voor ouders vaak belangrijker dan hun eigen voorkeur (Turley, 2001). Winkelcentra trekken juist relatief weinig gezinnen met kinderen. Vooral het funshoppen is een activiteit die weinig wordt ondernomen door gezinnen met (kleine) kinderen. Voor horeca bezoek geldt iets soortgelijks: mensen met kleine kinderen bezoeken niet snel een horecagelegenheid. In het onderzoek van de Hogeschool Drenthe (1999) worden de kinderen niet vaak genoemd als reden om van een centrumbezoek af te zien, maar de cijfers tonen wel dat ouders met kleine kinderen minder vaak het centrum bezoeken dan jongeren en ouderen.

Vaak hebben mensen ook geen tijd om het centrum te bezoeken. Daar deze reden vaker wordt genoemd onder de dagrecreanten dan onder de toeristen en abonnementshouders, kan ervan uit worden gegaan dat deze mensen veelal geen tijd hebben, omdat ze nog ver moeten reizen. Dit zou ook verklaren waarom toeristen vaker het centrum bezoeken dan dagrecreanten (Hogeschool Drenthe, 1999).

Veruit het vaakst wordt er geen reden opgegeven waarom er van een bezoek aan het centrum wordt afgezien. Dit kan deels op te vatten zijn als een vorm van desinteresse: mensen weten niet wat Emmen te bieden heeft en hebben daarom ook geen behoefte om het centrum te bezoeken. Dit heeft waarschijnlijk te maken met het imago van Emmen, dat te eenzijdig wordt bepaald door de dierentuin. Soms zijn bezoekers ook gewoon moe (Hogeschool Drenthe, 1999).

---

²⁴ Voor de enquête zijn alleen mensen van buiten de gemeente Emmen geïnterviewd.

²⁵ Dit beeld wordt voor het Dierenpark Emmen bevestigd door de stratenquête (zie bijlage 4.2).

4.6 Conclusies

Zowel de bezoekers van het centrum als de diertuinbezoekers zijn overwegend positief over de sfeer van het centrum. Vooral het Marktplein en winkelcentrum de Weiert worden als een aangenaam verblijfsgebied omschreven. Over het algemeen zijn de mensen wat minder tevreden over centrum Noord. Algemeen kan worden gesteld dat het centrum overdag als een aantrekkelijk, levendig stadscentrum functioneert, maar dat het centrum buiten de winkeluren te weinig bezoekers trekt, omdat andere typische centrumvoorzieningen, zoals culturele voorzieningen en horecagelegenheden ondervertegenwoordigd zijn.

Het Dierenpark Emmen is een trekker van landelijk formaat. Het park is jarenlang zeer innoverend bezig geweest en heeft haar attracties telkens weer aangepast aan de eisen van de tijd (zie bijlage 4.5). Dit heeft zijn vruchten afgeworpen, want het park is met gemiddeld 1,5 miljoen bezoekers per jaar jarenlang de best bezochte diertuin van Nederland geweest. Het nadeel van de successtory van het Dierenpark Emmen is dat het imago van Emmen zeer sterk aan de diertuin is gekoppeld en dat andere attracties en evenementen in de gemeente nauwelijks bekendheid genieten buiten de regio. De diertuin trekt vooral veel dagjesmensen, maar het toerisme is in Emmen laag.

Hoewel het dierenpark midden in het centrum van de stad ligt is de samenhang tussen het park en het centrum vrij zwak. Slechts 25 a 30 % van de bezoekers bezoekt ook het centrum. Hoewel bezoekers over het algemeen positief zijn over het centrum zien zij vaak van een bezoek af, omdat ze bijvoorbeeld nog een lange reis naar huis moeten maken, omdat ze kleine kinderen bij zich hebben of omdat ze niet weten wat Emmen naast de diertuin nog te bieden heeft. Dit laatste heeft te maken met het eenzijdige imago van Emmen, dat vooral bepaald wordt door het dierenpark. Emmenaren zelf zijn zeer trots op het park en bijna iedere bewoner van de stad is wel eens in het park geweest.

5 De toekomstige locatie van het Dierenpark Emmen

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk is een analyse gemaakt van de mogelijke effecten van het al dan niet verplaatsen van het Dierenpark Emmen vanuit het centrum naar de Noordbarger Es. Een dergelijke analyse is relevant gezien de ambities die de gemeente heeft. De gemeente wil een meer levendig en samenhangend centrum (zie ook bijlage 5.1). In paragraaf 2.4.5 kwam naar voren dat een compacte inrichting van een centrum de samenhang en levendigheid versterkt. Als de gemeente de ambities ten aanzien van haar centrum wil verwezenlijken, zal het centrum zich dus op een compacte manier moeten ontwikkelen.

De vraag of het dierenpark al dan niet in het centrum kan blijven is om twee redenen relevant. In de eerste plaats ontstaat er bij een compacte ontwikkeling van het centrum een grotere ruimtedruk in het centrum dan nu het geval is en een verplaatsing van het dierenpark uit het centrum kan deze ruimtedruk sterk verlichten. Ten tweede is de samenhang tussen het dierenpark en het centrum vrij zwak en als de gemeente een meer samenhangend centrum wil realiseren, zou dit wellicht bereikt kunnen worden wanneer er op de huidige centrumlocatie van de dierentuin voorzieningen worden ontwikkeld die meer samenhang met de andere delen van het centrum vertonen.

Het doel van dit hoofdstuk is om een antwoord te formuleren op de tweede hoofdvraag van het onderzoek: *als de gemeente Emmen in de toekomst een meer levendig en samenhangend centrum wil realiseren, kan zij dit dan bereiken door de samenhang tussen het Dierenpark Emmen en het centrum te versterken of is het wenselijker dat het dierenpark op termijn in z'n geheel naar de Es verhuist?*

5.1.1 Leeswijzer

Dit hoofdstuk begint met een beschrijving van de te evalueren beleidsopties (alternatieven) en een omschrijving van de voor de beoordeling relevante criteria. Normaal gesproken is dit niet de eerste stap in een evaluatieproces. De selectie van de alternatieven en criteria wordt namelijk vooraf gegaan aan een probleemanalyse en een doelstelling. De probleemanalyse en doelstelling voor deze evaluatie zijn echter al verwoord in paragraaf 1.2. In paragraaf drie wordt een beschrijving gegeven van de te gebruiken evaluatiemethode, de zogenaamde *scorekaartanalyse* en wordt uitgelegd waarom deze methode gebruikt wordt. In paragraaf vier worden de effecten van het al dan niet verplaatsen van het dierenpark uit het centrum beschreven. Tenslotte worden in paragraaf vijf aanbevelingen gedaan ten aanzien van de toekomstige locatie van het Dierenpark Emmen.

5.2 Beleidsopties en criteria

In deze paragraaf wordt het kader geformuleerd voor het beoordelen van de effecten van het al dan niet verplaatsen van het dierenpark naar de Es. Als eerste wordt een beschrijving gegeven van de relevante alternatieven, die in dit hoofdstuk beleidsopties worden genoemd. Daarna wordt beschreven welke criteria worden gebruikt voor de evaluatie.

5.2.1 Beleidsopties

In theorie kan het dierenpark naar verscheidene locaties buiten het centrum worden verplaatst. Ten westen en noordwesten van het centrum, maar ook op andere plekken buiten het centrum is genoeg onbebouwde landbouwgrond te vinden. In dit onderzoek is er echter voor gekozen om slechts twee beleidsopties te evalueren, te weten:

1. Het Dierenpark Emmen blijft op de lange termijn (15 jaar en langer) verdeeld over twee locaties. De oude locatie in het centrum blijft gehandhaafd, naast de nieuwe locatie op de Noordbarger Es. Het dierenpark heeft de mogelijkheid om op de Es eventueel verder uit te breiden (gemeente Emmen, 1998, 2003).
2. Het Dierenpark Emmen verhuist op lange termijn in z'n geheel naar de Noordbarger Es. Er ontstaat één groot park. Het park heeft de mogelijkheid om verder uit te breiden op de Es.

Voor de oude centrumlocatie worden nieuwe stedelijk centrum functies gevonden (detailhandel, horeca, cultuur, stadspark e.d.).

De reden dat er slechts 2 alternatieven zijn (een nulalternatief en een verhuizing naar de Es) is pragmatisch. Op dit moment bestaat er al een dependance van het dierenpark op de Noordbarger Es. Daarmee is een ontwikkeling in gang gezet die niet zomaar om te keren is. De gemeente heeft 50 hectare grond op de Noordbarger Es bestemd voor grootschalige dagrecreatie (gemeente Emmen, 1998) en hiermee is geanticipeerd op de groei c.q. verplaatsing van het dierenpark. Het dierenpark heeft veel geld geïnvesteerd in de nieuwe locatie en dat geld moet worden terugverdiend. Het ligt voor de hand dat voor een nieuwe verplaatsing naar een andere locatie dan de Noordbarger Es dus simpelweg geen draagvlak is.

5.2.2 Criteria en indicatoren

Om tot een oordeel te komen omtrent de wenselijkheid van het verplaatsen van het Dierenpark Emmen naar de Es, dan wel behouden van het park in het centrum, worden de gevolgen van deze twee opties beoordeeld aan de hand van de volgende criteria:

- a. Ontwikkelings- c.q. optimalisatiemogelijkheden voor het centrum
- b. Ontwikkelings- c.q. optimalisatiemogelijkheden voor het dierenpark

Om de effecten van beide beleidsopties te kunnen beoordelen zijn deze criteria geoperationaliseerd aan de hand van de volgende indicatoren:

- a. Ontwikkelings- c.q. optimalisatiemogelijkheden voor het centrum
  1. *Ruimtedruk in het centrum*
  2. *Ontwikkelingskosten*
  3. *Ruimtelijke kwaliteit in het centrum*
  4. *Levendigheid/ aantal bezoekers in het centrum*
  5. *Identiteit/ cultuurhistorische waarde centrum*
  6. *Economische effecten centrum*
  7. *Kansen toeristische markt/unique selling point*
- b. Ontwikkelings- c.q. optimalisatiemogelijkheden voor het dierenpark
  1. *Uitbreidingsmogelijkheden*
  2. *Toegankelijkheid per auto*
  3. *Toegankelijkheid per openbaar vervoer*
  4. *Samenhang binnen het park (1 of 2 locaties)*
  5. *Economische effecten Dierenpark Emmen*

Een verantwoording voor de keuze en de toegekende gewichten aan de criteria en indicatoren is opgenomen in bijlage 5.2.

5.3 Evaluatiemethode

Het probleem van het al dan niet op lange termijn verplaatsen van het dierenpark is erg moeilijk om te beoordelen. Voorzover bekend hebben zich in het verleden elders geen vergelijkbare situaties voorgedaan. Omdat er geen vergelijkingsmateriaal bekend is en de meeste geformuleerde indicatoren niet in kwantitatieve eenheden zijn uit te drukken zal de evaluatie kwalitatief van aard zijn: dat wil zeggen dat alleen de mogelijke gevolgen beschreven worden. Dit is voor de analyse geen probleem. Het is vooral van belang om inzicht te krijgen in de mogelijke gevolgen van het al dan niet verplaatsen van het Dierenpark Emmen. Om een beeld te krijgen van de mogelijk te verwachten ontwikkelingen is geen onderbouwing met harde cijfers noodzakelijk.

De premisse dat de evaluatie kwalitatief van aard is, maakt dat slechts een beperkt aantal evaluatiemethoden bruikbaar is voor deze analyse. In dit geval is gekozen voor de *scorekaartmethode*, omdat deze methode het best aansluit bij de karakteristieken van het evaluatieprobleem. De scorekaartmethode is een methode waarbij verschillende alternatieven worden vergeleken, zonder dat er één als beste uit de bus hoeft te komen. Het doel van de methode is om een overzichtelijk effectenoverzicht (de scorekaart) te presenteren. Bij de scorekaartmethode worden de effecten van een alternatief per criterium of indicator beschreven. De effecten kunnen in kwantitatieve eenheden worden weergegeven, maar als dat niet mogelijk is kan ook volstaan worden met het omschrijven van het gevolg of het kwalificeren van het gevolg door middel van een --/o/++ schaal. Vervolgens wordt de rangorde van de alternatieven per criterium in een scorekaart weergegeven, waarna een beeld ontstaat omtrent het totaaleffect (Hellendoorn, 2001).

Een nadeel van de scorekaartmethode is dat er geen gewichten worden toegekend (Hellendoorn, 2001). De criteria en indicatoren in deze analyse zijn echter niet allemaal even belangrijk. Daarom is de analyse in twee delen opgesplitst. Eerst zal de scorekaartmethode worden doorlopen: in dit traject worden de effecten beschreven. In het tweede deel van de analyse wordt er een gewichtenset aan de scorekaart toegevoegd.

5.4 Effecten

In deze paragraaf worden de effecten beschreven van het al dan niet op lange termijn verplaatsen van het Dierenpark Emmen uit het centrum. Eerst worden de effecten per indicator beschreven. Daarna wordt een effectenmatrix opgesteld van de scorekaartanalyse zonder toekenning van gewichten en vervolgens wordt een effectenmatrix opgesteld waarin ook de gewichten van de criteria en indicatoren zijn verwerkt.

5.4.1 Ontwikkelings- c.q. optimalisatiemogelijkheden voor het centrum

A 1 Ruimtedruk in het centrum: het centrum van Emmen, zoals bepaald in dit onderzoek, is een relatief klein gebied, waar op bepaalde plekken (vooral rond het Marktpllein) een vrij grote ruimtedruk bestaat voor verschillende centrumfuncties zoals wonen, zakelijke dienstverlening, detailhandel, horeca en leisure (gemeente Emmen, 2003). Indien het dierenpark in het centrum gehandhaafd wordt, blijft deze ruimtedruk bestaan en neemt waarschijnlijk nog verder toe, omdat de gemeente een aantal centrumfuncties, zoals de zakelijke dienstverlening en leisure de komende jaren wil stimuleren (gemeente Emmen, 2001a, 2002a). Indien de dierentuin verplaatst zou worden naar de Es komt er een gebied van maar liefst 12 hectare vrij in het centrum. Dit betekent een enorme verlichting van de ruimtedruk en op deze nieuwe locatie kunnen centrumfuncties ontwikkeld worden. Het vrijkomen van een groot stuk grond midden in het centrum heeft echter ook een aantal nadelige consequenties, die onder A2 en A4 worden besproken.

A 2 Ontwikkelingskosten: indien het dierenpark in het centrum blijft zullen er een bepaalde hoeveelheid ontwikkelingskosten zijn om de doelen van de gemeente op het gebied van leisure en de samenhang/levendigheid in het centrum (zie bijlage 5.1) te realiseren. Deze zullen echter waarschijnlijk lager zijn dan wanneer de dierentuin naar de Es wordt verplaatst. De grond van de centrumlocatie is in handen van het Dierenpark Emmen en volgens Elings (2004, zie bijlage 8.3) zal het park de grond alleen willen verkopen indien het bod tenminste in overeenstemming is met de reële waarde van de grond. Omdat de grond in het hart van het centrum ligt is zij veel geld waard. Het is bovendien een omvangrijk gebied (12 hectare), dus zal er veel geld moeten worden betaald om de grond in handen te krijgen en zullen de ontwikkelingskosten voor het centrum erg hoog zijn. Vanwege deze hoge prijs zal het moeilijk zijn om de gewenste leisure-functies hier te realiseren. Commerciële leisure partijen zullen het geld misschien wel willen betalen, maar vooral culturele functies of een stadspark zullen niet rendabel zijn op deze locatie, terwijl hier toch duidelijk behoefte aan is.

A 3 Ruimtelijke kwaliteit in het centrum: omtrent dit criterium is geen duidelijk oordeel te geven. De ruimtelijke kwaliteit rond het Marktpllein en de ingang van de centrumlocatie wordt door zowel bewoners als bezoekers van Emmen als hoog ervaren (Kenniscentrum Drenthe, 2001, bijlage 4.1 & 4.2). De combinatie van stedelijke bebouwing en groenstructuren zorgt voor een aantrekkelijk

stadsbeeld. Indien de centrumlocatie naar de Es zou verhuizen zijn er echter ook weer nieuwe kansen om een aantrekkelijke, sfeervolle omgeving te creëren, die mogelijk van een nog hogere ruimtelijke kwaliteit is dan de huidige situatie.

A 4 Levendigheid/ aantal bezoekers in het centrum: Er kan veronderstelt worden dat de samenhang tussen het centrum en de diertuin sterker zal zijn als de diertuin in het centrum is gelegen. Veel diertuinbezoekers parkeren hun auto op de grote parkeerplaats op de Noordbarger Es. Om de centrumlocatie te bereiken moeten ze door het winkelcentrum de Weiart lopen en bij de ingang hebben ze zicht op de café's en terrassen op het Marktplein. Omdat ze door het centrum te lopen zullen sommige bezoekers wellicht verleid worden om het centrum te bezoeken. Indien het park naar de Es zou verhuizen hoeven de bezoekers vanaf de parkeerplaats niet meer door het centrum te lopen en dit zal wellicht van negatieve invloed zijn op de samenhang.

Daarnaast kan het verplaatsen van de diertuin een ander nadelig gevolg hebben. Het centrum wordt op een zeer centrale locatie uitgebreid met 12 hectare. De locatie zal daarom zeer in trek zijn bij detailhandel of horecaondernemers. Dit heeft een positief effect op de levendigheid rond het Marktplein, maar een negatief effect op de levendigheid van andere delen van het centrum. Er zullen ondernemers wegtrekken uit Centrum Noord en de Weiart, waardoor deze gebieden met leegstand en verloedering te maken kunnen krijgen. Vooral de door de gemeente geambieerde impuls voor het Noorderplein zal erg moeilijk te realiseren zijn (gemeente Emmen, 2003). Het centrum zal, gezien de huidige bezoekersaantallen, te groot worden om in alle deelgebieden levendig te blijven, het zal zich meer concentrisch ontwikkelen rond het Marktplein.

A 5 Identiteit/ cultuurhistorische waarde centrum: Emmen is één van de weinige steden in Nederland waar een groot attractiepark midden in het centrum van de stad ligt. Omdat een stadscentrum sterk bepalend is voor de identiteit en het imago van een stad, heeft het Dierenpark Emmen een sterke identiteitsbepalende waarde voor Emmen en deze waarde zou verloren gaan, of in ieder geval sterk verminderen, indien de diertuin naar de Es zou verhuizen. De diertuin heeft daarnaast een belangrijke cultuurhistorische waarde. Zij stond al in het centrum toen Emmen nog een dorp was en is dus sterk verbonden met de geschiedenis van Emmen (zie bijlage 4.5). Uit de enquêteonderzoeken in het centrum (bijlage 4.1 en 4.2) komt dan ook naar voren dat zowel bewoners als bezoekers van Emmen de aanwezigheid van diertuin in het centrum als een positief punt beschouwen en dat wat hen betreft de diertuin niet verplaatst moet worden naar de Es. Voor de identiteit en cultuurhistorische waarde van het centrum zou het dus een zeer slechte zaak zijn wanneer de diertuin naar de Es zou worden verplaatst.

A 6 Economische effecten centrum: de economische effecten voor het centrum lopen analoog aan effecten op de samenhang en levendigheid (zie A 4) in het centrum. Indien de locatie in het centrum gehandhaafd blijft zullen mensen sneller even het centrum inlopen en hun geld hier uitgeven dan wanneer de diertuin op de Es zou zitten.

A 7 Kansen in de toeristische markt/ unique selling point: zowel een verplaatsing van de diertuin naar de Es als het behouden van de diertuin in het centrum biedt kansen in de toeristische markt. Indien de diertuin in het centrum blijft heeft Emmen iets unieks te bieden, waardoor het zich onderscheidt van andere stadscentra (zie ook A 5). Echter wanneer de diertuin verplaatst zou worden, moet dat volgens Elings (2004) voor het park zelf een toegevoegde waarde hebben. Voor het Dierenpark Emmen heeft een verplaatsing alleen een toegevoegde waarde wanneer zij op de Es iets totaal nieuws en unieks kan neerzetten. Een nieuw park op de Es zou iets totaal anders moeten zijn dan het park in het centrum. Indien de diertuin er in slaagt om iets echt unieks neer te zetten op de Es en hiermee ook tenminste evenveel bezoekers te trekken als met de huidige attractie is dit ook een grote kans en een 'unique selling point'. Indien het park met de nieuwe locatie meer bezoekers dan nu zou trekken, dan zou dit eventueel zelfs weer een impuls kunnen zijn voor de levendigheid in het centrum, omdat het aantal bezoekers dat ook het centrum bezoekt, in absolute zin misschien wel stijgt.

5.4.2 Ontwikkelings- c.q. optimalisatiemogelijkheden voor het dierenpark

B 1 Uitbreidingsmogelijkheden: voor de uitbreidingsmogelijkheden van het park 'an sich' maakt het eigenlijk niet zoveel uit of de centrumlocatie gehandhaafd blijft. De Es ten westen van de Hondsrugweg is grotendeels onbebouwd. Volgens het bestemmingsplan is er 50 ha gereserveerd voor grootschalige dagrecreatieve voorzieningen, in casu de uitbreiding van het dierenpark (gemeente Emmen, 1998). De locatie in het centrum is 'slechts' 12 ha groot, dus er is voldoende ruimte

gereserveerd voor de uitbreiding. Een verhuizing naar de Es betekend wel dat de uitbreiding op een meer samenhangende manier kan plaatsvinden (zie B 4).

B 2 Toegankelijkheid per auto: zowel uit de enquêtes voor de ingang van het dierenpark (bijlage 4.2) als uit het interview met mevrouw Elings (bijlage 8.3) komt naar voren dat veel bezoekers de loopafstand van de grote parkeerplaats aan de Hondsrugweg naar de centrumlocatie te ver vinden. Vooral voor ouderen en kleine kinderen is de afstand vaak erg groot. De Es locatie is veel beter bereikbaar met de auto omdat de grote parkeerplaats dichtbij de ingang ligt.

B 3 Toegankelijkheid per openbaar vervoer: per openbaar vervoer is de centrumlocatie goed bereikbaar, omdat zowel het busstation als de ingang aan het marktplein zitten. Ook het treinstation ligt op beloofbare afstand van de ingang van het park. De Es locatie is per bus goed bereikbaar. Per trein is de locatie minder goed bereikbaar, maar de afstand is lopend wel te overbruggen.

B 4 Samenhang binnen het park: indien er twee locaties blijven bestaan zal de samenhang binnen het park nooit 100 % zijn. Er bestaat de kans dat de ene locatie de andere gaat overheersen, omdat mensen maar één locatie bezoeken. Bovendien is het park voor sommige mensen (ouderen, kleine kinderen) minder aantrekkelijk, omdat er meer moet worden gelopen. Twee locaties biedt echter ook kansen. Indien de twee locaties complementair zijn, en elkaar dus aanvullen, zullen mensen er misschien voor kiezen om het park in twee dagen te bezoeken en in Emmen te overnachten. Het toerisme wordt daarmee gestimuleerd en daarmee ook de samenhang tussen het park en het centrum. Indien er echter één grote locatie is op de Es hoeven mensen niet meer tussen de locaties heen en weer te lopen en kan het park zich tot een samenhangend geheel ontwikkelen.

B 5 Economische effecten dierenpark: De economische effecten zijn afhankelijk van het aantal bezoekers. Over welke optie meer bezoekers zal trekken is geen goed oordeel te geven. Als het park naar de Es verhuist zal het misschien meer bezoekers trekken, omdat het dan een meer samenhangend geheel is. Als de huidige twee locaties gehandhaafd blijven en beide locaties iets uniek en complementairs te bieden hebben zal dat echter ook kunnen leiden tot meer bezoekers. Veel hangt natuurlijk af van de promotie van Emmen en het park.

5.4.3 De effectenmatrix

Om een bondig overzicht omtrent de score van elke beleidsoptie per indicator te krijgen is een effectenmatrix (tabel 5.1) opgesteld. Een effect kan vijf waarden hebben:

- effect van beleidsoptie x is *veel minder wenselijk* dan effect van beleidsoptie y
- effect van beleidsoptie x is *minder wenselijk* dan effect van beleidsoptie y
- 0 effecten van beleidsopties x en y zijn *even wenselijk*
- + effect van beleidsoptie x is *wenselijker* dan het effect van beleidsoptie y
- ++ effect van beleidsoptie x is *veel wenselijker* dan het effect van beleidsoptie y

Indicator	1 Dierentuin blijft in centrum	2 Dierentuin verhuist naar Es
A1 Ruimtedruk in het centrum	-	+
A2 Ontwikkelingskosten	+	-
A3 Ruimtelijke kwaliteit in het centrum	0	0
A4 Levendigheid/aantal bezoekers in het centrum	+	-
A5 Identiteit/cultuurhistorische waarde centrum	++	--
A6 Economische effecten centrum	+	-
A7 Kansen toeristische markt/unique selling point	0	0
B1 Uitbreidingsmogelijkheden	0	0
B2 Toegankelijkheid per auto	--	++
B3 Toegankelijkheid per openbaar vervoer	+	-
B4 Samenhang binnen het park (1 of 2 locaties)	-	+
B5 Economische effecten Dierenpark Emmen	0	0

Tabel 5.1: Effectenmatrix scorekaartanalyse

Uit de scorekaart komt naar voren dat beleidsoptie 1 (dierentuin blijft in centrum) een lichte dominantie vertoont ten opzichte van beleidsoptie 2 (dierentuin verhuist naar Es). Bij vier indicatoren

is het effect van beleidsoptie 1 wenselijker dan het effect van beleidsoptie 2 en bij één indicator zelfs veel wenselijker. De effecten van beleidsoptie 2 zijn slecht bij twee indicatoren wenselijker dan de effecten van beleidsoptie 1 en bij één indicator veel wenselijker.

5.4.4 De effectenmatrix na toekenning van gewichten

Omdat niet alle effecten evenveel invloed hebben op de aantrekkingskracht van het centrum zijn er gewichten aan de criteria en indicatoren toegekend. Hoewel Hellendoorn (2001) erop wijst dat de gewichten meestal worden toegekend op basis van oordelen van de opdrachtgever of de politiek, is dat hier niet gebeurt. De gewichten zijn toegekend op basis van de probleemanalyse van het onderzoek: er is dus gekeken in hoeverre de effecten van de beleidsopties van invloed kunnen zijn op de samenhang en levendigheid in het centrum. Een verantwoording voor de gebruikte gewichten is te vinden in bijlage 5.2.

Het toekennen van de gewichten is in twee stappen gebeurd. Eerst zijn de gewichten van de twee criteria bepaald. De ontwikkelingsmogelijkheden voor het centrum hebben hierbij een hoger gewicht gekregen dan de ontwikkelingsmogelijkheden voor het dierenpark, omdat de ontwikkelingen in het centrum meer invloed hebben op de samenhang en levendigheid in het centrum dan de ontwikkelingen in de dierentuin. Vervolgens zijn de gewichten van de indicatoren bepaald en zijn beide subgewichten vermenigvuldigd tot eindgewichten.

Indicator	eindgewicht	1 Dierentuin in centrum	2 Dierentuin naar Es
A1 Ruimtedruk in het centrum	0,08	-	+
A2 Ontwikkelingskosten	0,08	+	-
A3 Ruimtelijke kwaliteit in het centrum	0,08	0	0
A4 Levendigheid/aantal bezoekers in het centrum	0,16	+	-
A5 Identiteit/cultuurhistorische waarde centrum	0,16	++	--
A6 Economische effecten centrum	0,12	+	-
A7 Kansen toeristische markt/unique selling point	0,12	0	0
B1 Uitbreidingsmogelijkheden	0,06	0	0
B2 Toegankelijkheid per auto	0,06	--	++
B3 Toegankelijkheid per openbaar vervoer	0,02	+	-
B4 Samenhang binnen het park (1 of 2 locaties)	0,02	-	+
B5 Economische effecten Dierenpark Emmen	0,04	0	0

Tabel 5.2: Effectenmatrix scorekaartanalyse na toekenning van gewichten

Wat in deze effectentabel opvalt is dat bij de twee indicatoren met het hoogste gewicht (0,16) de beleidsoptie *dierentuin blijft in centrum* domineert over de optie *dierentuin verhuist naar Es*. De drie andere indicatoren waarbij de centrumlocatie domineert hebben gewichten van 0,12; 0,08 en 0,02. De drie indicatoren waarbij beleidsoptie *Es* domineert over beleidsoptie *centrum* hebben gewichten van 0,08; 0,06 en 0,02. De gewichten van de indicatoren waarbij de centrum locatie domineert zijn dus gemiddeld genomen hoger dan de indicatoren waarbij de Es locatie domineert. Door het toekennen van gewichten wordt de algehele dominantie van de beleidsoptie *dierentuin blijft in centrum* over *dierentuin verhuist naar Es* groter.

5.5 Eindoordeel: verplaatsen naar de Es of in het centrum handhaven

In deze paragraaf zal getracht worden een eindoordeel te geven omtrent de tweede hoofdvraag van het onderzoek:

Als de gemeente Emmen in de toekomst een meer levendig en samenhangend centrum wil realiseren, kan zij dit dan bereiken door de samenhang tussen het Dierenpark Emmen en het centrum te versterken of is het wenselijker dat het dierenpark op termijn in z'n geheel naar de Es verhuist?

Om tot een degelijk onderbouwd oordeel te komen is de vraag omtrent de toekomstige locatie van het dierenpark op twee verschillende manieren onderzocht. Ten eerste is de vraag of de diertuin op lange termijn in het centrum moet blijven voorgelegd aan bezoekers van het centrum van Emmen en de bezoekers van de diertuin (zie bijlage 4.1 & 4.2). Dit gaf een goede indicatie van wat er leeft onder de mensen en in hoeverre er dus maatschappelijk draagvlak is voor het verplaatsen uit dan wel behouden in het centrum van het Dierenpark Emmen. Vervolgens is aan de hand van een scorekaartanalyse een integrale, onafhankelijke analyse opgesteld van de mogelijke effecten van het al dan niet op lange termijn verplaatsen van het park.

Uit de straatenquête kwam naar voren dat het dierenpark een zeer sterke identiteitsbepalende waarde heeft voor het centrum. Praktisch alle bezoekers van zowel het centrum als het dierenpark laten zich zeer positief uit over de aanwezigheid van het dierenpark in het centrum en de respondenten vinden praktisch allemaal dat de diertuin niet in z'n geheel naar de Es moet worden verplaatst. Dit geeft aan dat er zowel in Emmen en omgeving, als onder diertuinbezoekers weinig maatschappelijk draagvlak is voor de totale verplaatsing van het dierenpark uit het centrum naar de Noordbarger Es.

De integrale, onafhankelijke scorekaartanalyse geeft een lichte voorkeur voor het handhaven van de centrumlocatie. Deze voorkeur wordt sterker wanneer er een gewichtenset wordt toegevoegd. De identiteitbepalende waarde en de invloed op de levendigheid in het centrum worden als belangrijke indicatoren beschouwd en juist voor deze indicatoren zou het beter zijn om de centrumlocatie te handhaven.

Omdat uit beide onderzoekswegen een voorkeur voor de centrumlocatie naar voren komt, kan worden geconcludeerd dat het waarschijnlijk beter is om de diertuin op lange termijn in het centrum te handhaven. Hier ligt dan wel de veronderstelling aan ten grondslag dat de huidige omstandigheden op de toeristisch-recreatieve markt in Emmen niet te veel wijzigen.

Indien het toerisme in Emmen echter zou toenemen, zou dit veel gevolgen kunnen hebben voor de samenhang tussen het dierenpark en het centrum. De samenhang zou in de eerste plaats waarschijnlijk sterker worden, omdat toeristen eerder een bezoek aan het centrum brengen dan dagrecreanten, die vaak nog een lange rit naar huis hebben te gaan. Ten tweede is de locatie van de diertuin minder relevant voor de samenhang tussen het park en het centrum, wanneer het toeristen betreft. Omdat zij toch al sterker geneigd zijn om het centrum te bezoeken, zal de ligging van het park net buiten het centrum minder als een barrière ervaren worden. Veel staat en valt natuurlijk ook met een goede, integrale promotie van het leisure aanbod in Emmen. Hier zal in hoofdstuk zes verder op worden ingegaan.

Tot slot moet vermeld worden dat deze analyse een sterk inventariserend karakter kent. Er is vooral geprobeerd om in kaart te brengen wat de mogelijke gevolgen zijn van het al dan niet verplaatsen van de diertuin naar de Es. Er is niet onderzocht hoe groot deze effecten zouden kunnen zijn. Om dat te onderzoeken en een met cijfers onderbouwd oordeel te kunnen geven is meer onderzoek vereist. In een dergelijk onderzoek zou bijvoorbeeld aan de hand van de in paragraaf 5.2.2 geformuleerde criteria en indicatoren een inventarisatie kunnen worden gemaakt van het functioneren van verschillende dierenparken binnen stedelijk gebieden (bijvoorbeeld Artis) en aan de rand van steden (Apenheul, Burgers Zoo). Om een goed beeld te krijgen van de effecten zouden dan verscheidene dierenparken onderzocht moeten worden. Dit is in dit onderzoek echter niet gebeurd, omdat hier de tijd voor ontbrak. Het is aan de gemeente zelf om te beoordelen om zij zo'n onderzoek in de toekomst relevant acht om uit te voeren.

6 Mogelijkheden voor Emmen op middellange termijn

6.1 Inleiding

In het vorige hoofdstuk is ingegaan op de vraag of het wenselijk zou zijn om het Dierenpark Emmen op langere termijn al dan niet uit het centrum te verplaatsen. Het antwoord luidde dat het, indien de omstandigheden in de toeristisch-recreatieve sector in Emmen niet al te sterk wijzigen, beter is om de dierentuin op langere termijn in het centrum te handhaven.

De voorkeur voor het behouden van de centrumlocatie dwingt de gemeente na te denken over een aantal andere kwesties. In de eerste plaats zal zij maatregelen moeten uitvoeren en ontwikkelingen moeten stimuleren die de samenhang tussen het centrum en het dierenpark kunnen vergroten. De samenhang tussen het dierenpark en het centrum zal waarschijnlijk niet verbeteren door een paar ad hoc maatregelen, zoals kortingsbonnen voor dierentuinbezoekers voor winkels en horeca in het centrum. Dierentuinbezoekers hebben immers hun redenen om geen bezoek aan het centrum te brengen. Er is meer voor nodig om de samenhang te vergroten, bijvoorbeeld het vergroten van de levendigheid in het centrum. Een vergroting van de levendigheid kan immers de samenhang in het centrum vergroten (zie paragraaf 2.4.4).

In dit hoofdstuk wordt beschreven hoe de levendigheid in het centrum en de samenhang tussen het centrum en de dierentuin op middellange termijn (de komende 15 jaar) verbeterd kan worden en hoe het toeristisch-recreatieve aanbod verder ontwikkeld kan worden. Een vergroting en/of verbetering van het aanbod in Emmen kan ervoor zorgen dat er meer toeristen en dagrecreanten naar Emmen komen en dat zij langer in de stad zullen verblijven. Hierdoor kan de levendigheid in het centrum worden vergroot en dit kan weer een positief effect hebben op de samenhang tussen de dierentuin en het centrum. Het doel van dit hoofdstuk is om een antwoord te formuleren op de derde hoofdvraag van dit onderzoek: *hoe kan in Emmen de samenhang in het centrum en daarmee de samenhang tussen het centrum, het Dierenpark Emmen en eventueel nieuw te ontwikkelen leisure activiteiten in of rond het centrum in de komende 15 jaar worden verbeterd, zodat er een meer levendig centrum kan ontstaan?*

6.1.1 Leeswijzer

In dit hoofdstuk wordt eerst ingegaan op de vraag hoe de levendigheid in het centrum versterkt kan worden, vooral op zondag en in de avonden, wanneer de winkels dicht zijn en er niet veel te doen is in het centrum. Indien het centrum levendiger wordt zal het meer aantrekkingskracht uitoefenen op zowel mensen uit de eigen stad en regio als op bezoekers van de dierentuin. Een levendig centrum is een voorwaarde om de samenhang tussen de dierentuin en het centrum te verbeteren, maar het is niet voldoende. Om de samenhang te verbeteren is bijvoorbeeld een goede promotie van het aanbod in Emmen noodzakelijk, zodat mensen ook weten wat er te doen is. Daarover gaat paragraaf drie.

In paragraaf vier wordt vervolgens uiteengezet welke nieuw te ontwikkelen attracties en voorzieningen kansrijk zijn om in Emmen te ontwikkelen. Door het ontwikkelen van nieuwe attracties en voorzieningen wordt Emmen aantrekkelijker om te recreëren en zal de stad meer bezoekers trekken, hetgeen natuurlijk een positief effect heeft op de levendigheid. Tenslotte wordt in paragraaf vijf uiteengezet welke ruimtelijke en stedenbouwkundige ingrepen er zouden moeten plaatsvinden om een meer levendig, samenhangend en aantrekkelijk centrum te creëren. Speciale aandacht gaat hierbij uit naar de rol van de Hondsrugweg, die nu nog als een barrière tussen het centrum en de Noordbarger Es wordt ervaren. In deze paragraaf wordt uiteengezet hoe deze barrièrewerking kan worden verminderd en hoe de Hondsrugweg een meer integraal onderdeel van het centrum kan gaan uitmaken.

Dit hoofdstuk wordt niet afgesloten door een paragraaf met conclusies, zoals in de vorige hoofdstukken het geval was. De conclusies en aanbevelingen die in dit hoofdstuk naar voren komen worden namelijk in hoofdstuk zeven (conclusies en aanbevelingen) uiteengezet.

6.1.2 Kansen en bedreigingen voor Emmen centrum

Voordat wordt ingegaan op de beschrijving van de mogelijkheden voor Emmen op het gebied van leisure is het van belang om eerst een algemene beeld te krijgen van de kansen en bedreigingen voor

Emmen. In hoofdstuk drie kwam naar voren dat het belang van leisure de afgelopen decennia gestaag is gestegen. De consument is bereid om steeds meer geld uit te geven en tevens steeds grotere afstanden af te leggen voor vrijetijdsdoeleinden. Het toegenomen belang van leisure in het algemeen en stedelijk toerisme in het bijzonder maakt duidelijk dat er voor Emmen kansen liggen om zich verder te profileren op het gebied van leisure. De vrijetijdsmarkt wordt wel door veel onzekerheid gekenmerkt. Trends en hypes volgen elkaar snel op en het vrijetijdsgedrag van mensen wordt steeds minder goed voorspelbaar. Het is daarom belangrijk dat Emmen haar kwaliteiten benut en een aanbod kan presenteren waarmee zij zich onderscheidt van andere plaatsen, zodat ze niet verzandt in de grijze massa.

Emmen heeft echter ook een aantal zwakke kanten, die een bedreiging kunnen vormen bij het ontwikkelen van het toerisme. Het centrum is vooral een winkelcentrum, andere functies zijn ondervertegenwoordigd: het theater staat buiten het centrum, er is weinig avond en nachthoreca, er zijn weinig musea en het centrum is 's avonds vaak uitgestorven. Hierdoor mist het centrum een aantal zaken die voor het ontwikkelen van het stedelijk toerisme van belang zijn.

Daarnaast is de concurrentie tussen attractieparken toegenomen. Er zijn in de afgelopen jaren veel nieuwe parken geopend en dit heeft geleid tot een stabilisering van de bezoekersaantallen. Het Dierenpark Emmen heeft vooral veel concurrentie van Burgers Zoo in Arnhem en Blijdorp in Rotterdam. Het Dierenpark Emmen is jarenlang de best bezochte dierentuin van Nederland geweest, maar de laatste jaren trekken deze twee parken ongeveer evenveel bezoekers als de Emmense dierentuin (NRIT, 2003). Het nadeel van het Dierenpark Emmen ten opzichte van andere parken is haar afgelegen ligging ten opzichte van de Randstad. Dit kan echter ondervangen worden als het toerisme in de gemeente zich verder ontwikkelt. De afstand tot de Randstad en ander dichtbevolkte gebieden, zoals bijvoorbeeld het Ruhrgebied, zal dan minder van belang worden.

Tenslotte moet gewezen worden op de invloeden van de politieke en economische ontwikkelingen van de laatste tijd. De recessie en het vooruitzicht dat mensen in de toekomst langere werkweken moeten maken en later met pensioen gaan kunnen negatieve gevolgen hebben voor de toeristisch-recreatieve markt in het algemeen en dus ook voor Emmen. Anderzijds kunnen langere werkweken ook een positief effect hebben op de toeristisch-recreatieve sector. Wanneer mensen minder vrije tijd hebben, zullen ze hun vrije tijd intensiever willen beleven en hierdoor zal het belang van leisure juist kunnen toenemen (SCP, 2001).

6.2 Versterken van de levendigheid

Uit de analyse in paragraaf 4.3 kwam naar voren dat het centrum op winkel uren als aantrekkelijk en levendig wordt ervaren, maar daarbuiten juist als onaantrekkelijk en dood. De levendigheid moet dus vooral versterkt worden in de avonduren en op zondagen. Het versterken van de levendigheid moet vooral gericht zijn op het trekken van bezoekers uit Emmen en de regio. Zij zijn voor hun voorzieningen, maar ook voor hun ontspanning immers aangewezen op het regionale voorzieningencentrum Emmen. Wanneer er eenmaal een levendige sfeer in het centrum aanwezig is, zullen dierentuinbezoekers wellicht geprikkeld worden om ook een bezoek aan het centrum te brengen, levendigheid trekt immers mensen aan (zie ook paragraaf 2.4.4).

Deze paragraaf is onderverdeeld in twee subparagrafen. In het eerste gedeelte wordt besproken hoe de levendigheid in het centrum op zondag kan worden versterkt. In het tweede gedeelte wordt uiteengezet hoe de levendigheid 's avonds kan worden vergroot. Deze scheiding is aangebracht, omdat 's avonds een ander publiek naar het centrum zal trekken dan op zondag en aldus om de levendigheid 's avonds te vergroten andere maatregelen nodig zijn dan om de levendigheid op zondag te versterken.

6.2.1 Versterken van de levendigheid op zondag

Uit de enquête (bijlage 4.1) kwam naar voren dat veel bezoekers positief staan tegenover het versterken van de toeristische functie van Emmen centrum en er behoefte is aan meer amusementsactiviteiten in het centrum. Het centrum kan op zondag dus voorzien in een vraag en door het versterken van de recreatieve functie van het centrum op zondag kan het tevens fungeren als

ontmoetingplaats. Dit kan bijvoorbeeld weer tot gevolg hebben dat meer mensen een bezoek zullen brengen aan een horecagelegenheid.

Aan die vraag naar amusementsactiviteiten kan op drie manieren worden voldaan: 1 – door het invoeren van een wekelijkse koopzondag; 2 – door het organiseren van kleinschalige culturele activiteiten in het centrum; 3 – door het ontwikkelen van permanente voorzieningen en attracties in of vlakbij het centrum.

De eerste kansrijke mogelijkheid om de levendigheid in het centrum te vergroten is het invoeren van een wekelijkse koopzondag. Op dit moment wordt er in Emmen zo'n 8 keer per jaar een koopzondag gehouden (gemeente Emmen, 2004). Het instellen van een wekelijkse koopzondag is juist in Emmen kansrijk om de volgende redenen:

1. Het Dierenpark Emmen trekt vooral op zondag veel dagjesmensen. Deze mensen lopen vanaf de parkeerplaats, via de traverse door het winkelcentrum naar de dierentuin. Omdat de winkels op zondag dicht zijn, laten zij het winkelcentrum links liggen, maar wanneer de winkels open zouden zijn, zouden veel bezoekers wellicht verleid kunnen worden tot een bezoek aan het winkelcentrum. De samenhang tussen het park en het centrum wordt er dus door vergroot.
2. Doordat het dierenpark op zondag veel bezoekers trekt en een deel van de bezoekers ook het winkelcentrum zal bezoeken tijdens een koopzondag, ligt er dus een groot potentieel aan extra klanten voor de detailhandel.
3. De uitstraling van Emmen centrum wordt er door verbeterd. Als de winkels in het centrum gesloten zijn en er is verder niets te doen, dan maakt het centrum (vooral de Weiert) een uitgestorven indruk. Als de winkels open zijn, trekt dit veel bezoekers en zal er een levendige sfeer in het centrum ontstaan. Hierdoor is zullen dierentuinbezoekers een meer positieve indruk overhouden aan Emmen.
4. Een wekelijkse koopzondag biedt ook extra mogelijkheden voor de inwoners van Emmen en omstreken zelf. Het vergroot immers recreatiemogelijkheden in de stad.

Van der Weerdhof (2004, zie bijlage 8.5) wijst erop dat in Noordwijk, dat veel dagjesmensen en toeristen voor het strand trekt, is de invoering van een wekelijkse koopzondag een groot succes is geweest. Veel strandbezoekers bezoeken ook het winkelcentrum en op zondag komen mensen uit de hele regio (Leiden, Katwijk, Haarlem) naar Noordwijk toe om te winkelen. Noordwijk is op zondag echt het regionale recreatiecentrum geworden.

Ten tweede kunnen culturele of amusementsactiviteiten bijdragen aan de levendigheid. Op dit moment wordt er op wijk- en buurtniveau veel georganiseerd, maar in het centrum juist niet. Activiteiten, zoals straattheater, straatmuziek, maar ook sport- of skatedemonstraties zorgen voor een stukje amusement en dragen daarmee bij aan de levendigheid van het centrum. De stedelijke muziekschool zou bijvoorbeeld een paar keer per jaar een workshop op straat kunnen geven, maar ook sportverenigingen zouden dit kunnen doen. Dit soort activiteiten zouden op zondag sterk kunnen bijdragen aan de levendigheid en aantrekkingskracht van het centrum, maar ook doordeweeks zou het een aanvulling zijn op de sfeer van het centrum.

In de derde plaats kunnen permanente voorzieningen en attracties bijdragen aan de levendigheid. Leisure attracties trekken op zondag veel bezoekers en deze bezoekers zullen wellicht nog het centrum in gaan om bijvoorbeeld een terrasje te pakken. Welke attracties en voorzieningen kansrijk zijn, wordt in paragraaf vier besproken.

6.2.2 Versterken van de levendigheid 's avonds

In Emmen is een beperkt aanbod aan culturele en horecavoorzieningen in het centrum. Juist deze voorzieningen trekken vooral 's avonds publiek. Om de levendigheid 's avonds te versterken zouden deze voorzieningen sterker ontwikkeld moeten worden in het centrum.

Het versterken van de culturele voorzieningen in het centrum heeft de gemeente deels zelf in de hand, omdat veel culturele voorzieningen door de overheid gerealiseerd worden. Een voorziening zoals een theater, schouwburg of poppodium moet de gemeente dus gewoon in het centrum realiseren. Sommige culturele voorzieningen, zoals bijvoorbeeld een bioscoop, worden door marktpartijen ontwikkeld, maar ook hier heeft de gemeente wel enige macht. Via het bestemmingsplan zou de gemeente kunnen regelen dat ook dergelijke voorzieningen alleen in het centrum kunnen worden gebouwd.

Een bezoek aan een culturele voorziening wordt vaak gecombineerd met een bezoek aan een horecagelegenheid. Daarom is het van belang om culturele en horecavoorzieningen vlak bij elkaar te ontwikkelen, want dan zullen bezoekers van culturele voorzieningen sneller een bezoek aan een horecagelegenheid brengen en dit zal de samenhang en levendigheid 's avonds versterken. In dit opzicht is het bijvoorbeeld jammer dat de *Eurobioscoop* in het zuidelijke deel van de Weiertsgraven gevestigd is en het theater *de Muzeval* buiten het centrum staat, terwijl de kroegen vooral geconcentreerd zijn rond de Noordzijde van het Marktplein.

Het versterken van de horecafunctie ligt iets genuanceerder. Horecagelegenheden zijn private ondernemingen die inspelen op de marktvraag. Indien er niet meer vraag ontstaat naar horecagelegenheden in het centrum zal het horecabestand zich ook niet uitbreiden. Het probleem in Emmen Centrum is tweeledig. Ten eerste is er in het centrum van Emmen relatief veel ouderenhuisvesting en weinig jongerenhuisvesting. Ouderen maken vaak minder gebruik van horecagelegenheden dan jongeren. Ten tweede is er geen discotheek in of vlakbij het centrum van Emmen, waardoor jongeren in het weekend naar discotheeken in omliggende dorpen trekken.

Om meer draagvlak voor het horeca aanbod in Emmen te creëren zou er meer studentenhuisvesting in het centrum moeten komen en zou Emmen zich ook meer als een studentenstad moeten profileren. In Emmen zijn een aantal HBO opleidingen gevestigd (o.a. twee Pabo's, een Heao en een HTS). Er zijn echter zeer weinig studenten die in Emmen op kamers gaan en dit zou moeten veranderen. Door het organiseren van evenementen (zoals een Kei-week), het opzetten van een studentenvereniging of het ontwikkelen van meer studentenhuisvesting in of rond het centrum zou Emmen meer aantrekkingskracht kunnen krijgen als studentenstad.

Ook een discotheek zou een positieve invloed hebben op de levendigheid 's avonds. Ten eerste zou het centrum hierdoor in het weekend 's avonds meer bezoekers trekken, omdat de jongeren niet meer allemaal naar de omliggende dorpen hoeven te gaan. Ten tweede zou de aanwezigheid van een discotheek zorgen voor een spin-off naar de bestaande kroegen in het centrum. Het bezoek aan een discotheek kan namelijk gecombineerd worden met een bezoek aan een of meerdere kroegen in het centrum en hierdoor ontstaat er meer draagvlak voor de avondhoreca in het centrum.

6.3 Verbeteren van de samenhang

In het onderzoek van de Hogeschool Drenthe (1999) gaf een deel van de diertuinbezoekers aan dat zij gestimuleerd zou worden om het centrum te bezoeken indien er meer activiteiten in het centrum zouden zijn. Door het versterken van de levendigheid wordt het centrum van Emmen aantrekkelijker en hierdoor zullen meer bezoekers van de diertuin ook het centrum bezoeken. Dit is echter niet voldoende om de samenhang tussen het centrum en de diertuin te vergroten. Veel mensen bezoeken namelijk het centrum niet, omdat ze nog een lange reis naar huis moeten maken en er geen tijd voor hebben, omdat ze kleine kinderen bij zich hebben, of uit desinteresse, omdat ze niet weten wat Emmen naast het dierenpark te bieden heeft (zie ook paragraaf 4.5). Vaak behoren deze mensen tot de groep niet-abonnementshouders.

In deze paragraaf worden maatregelen besproken die de samenhang tussen het centrum en de diertuin kunnen verbeteren en gericht zijn op de groep bezoekers die van buiten de regio komt en vaak geen abonnement heeft. Het betreft hier drie soorten interventies: 1 – het versterken van de toeristische functie van Emmen; 2 – een integrale promotie van de regio Zuidoost Drenthe; 3 – het organiseren van een groot evenement.

6.3.1 Het versterken van de toeristische functie

In Emmen is jarenlang weinig aanbod aan verblijfsaccommodaties geweest en dientengevolge waren er ook weinig toeristische overnachtingen in de gemeente. Door de aanleg van Parc Sandur is het aantal overnachtingen in de gemeente sterk gestegen. Dit geeft aan dat er een markt is voor luxe verblijfsaccommodaties in Zuidoost Drenthe. Door de toenemende vergrijzing mag verwacht worden dat er ook in de toekomst veel vraag zal blijven naar luxe verblijfsaccommodaties.

Om tegemoet te komen aan de lange reis naar huis is het van belang om het toerisme in Emmen en omstreken verder te stimuleren. Wanneer mensen in plaats van een dagje naar Emmen, een

weekendje of een midweek naar Emmen gaan, hebben ze meer tijd om attracties in de regio te bezoeken en zullen ze ook eerder een bezoek aan het centrum brengen.

Emmen heeft als stad echter waarschijnlijk te weinig te bieden om veel toeristen te trekken. Door de aanwezigheid van de dierentuin heeft Emmen voldoende te bieden om mensen een dag te vermaken, maar er is niet een dermate groot en uniek leisure aanbod aanwezig om mensen meerdere dagen te vermaken. Emmen ligt echter wel in een aantrekkelijke omgeving met veel natuur en rust en ruimte zijn er in overvloed aanwezig. Voor mensen in Drenthe is dit niets bijzonders, zij zijn gewend aan die rust en ruimte. Voor mensen uit de Randstad zal het echter juist een verademing zijn, zij zijn immers gewend aan files en de hectiek van West-Nederland.

De aantrekkelijke omgeving van Emmen is dus een *unique selling point* voor het verder ontwikkelen van de toeristische sector en de stedelijke voorzieningen en landelijke rust en ruimte kunnen elkaar goed aanvullen. Emmen kan haar positie van stedelijk voorzieningencentrum voor de regio Zuidoost Drenthe dan ook goed inzetten bij het stimuleren van het toerisme. Emmen kan bijvoorbeeld het startpunt zijn voor fiets of wandelroutes in de omgeving. Overdag kunnen mensen genieten van de natuur en 's avonds kunnen ze in Emmen Centrum dineren, het theater of de bioscoop bezoeken of naar een café gaan.

Het stimuleren van het toerisme vereist in de eerste plaats een doordacht promotiebeleid. Ook kunnen nieuwe attracties en voorzieningen leiden tot meer toerisme. Wanneer het aanbod in Emmen wordt uitgebreid is er immers meer te doen en wordt de stad aantrekkelijker voor toeristen. Op deze onderwerpen wordt in de volgende (sub)paragrafen ingegaan.

6.3.2 Integrale promotie van het toeristisch-recreatief aanbod

In deze subparagraaf wordt ingegaan op de vraag hoe Emmen zichzelf in de toeristische markt kan plaatsen. Er worden een aantal ideeën besproken die op een succesvolle manier zouden kunnen bijdragen aan de promotie van het toeristisch-recreatieve aanbod in Emmen. In Emmen wordt natuurlijk al veel aan promotie gedaan, vandaar dat in deze paragraaf niet naar volledigheid wordt gestreefd.

Stedelijke attributen zijn één van de belangrijkste elementen die gebruikt kunnen worden bij de promotie van een plaats. Een stad moet in de promotie haar uniciteit benadrukken om zich te onderscheiden van de concurrentie en een attribuut, in de vorm van bijvoorbeeld een grote attractie, is vaak iets unieks (Holcomb, 1999).

Emmen heeft één belangrijk stedelijk attribuut, dat ook zeer bepalend is voor het imago van de stad: het Dierenpark Emmen. Het dierenpark is het handelsmerk en hét sterke punt van Emmen. Het ligt dan ook voor de hand dat het de dierentuin het centrale element moet zijn in de promotie van Emmen. Uit interviews die in het kader van dit onderzoek zijn gevoerd (Elings, 2004; Van der Velde, 2004) kwam echter naar voren dat de promotie van het toeristisch-recreatief aanbod in Emmen op een meer samenhangende wijze zou moeten plaatsvinden. Dit is nu nog niet het geval: de benadering van de stad als één toeristisch product ontbreekt nog (gemeente Emmen, 2003).

De promotie van een plaats kan eigenlijk niet los worden gezien van het aanbod van omringende gemeenten. De actieradius van een toerist beperkt zich immers niet tot de gemeentegrenzen. De promotie van een hele regio biedt een aantal voordelen ten opzichte van de promotie van één plaats. Ten eerste wordt het toeristisch aanbod groter en daarmee kan er ook meer gefocust worden op de echt kansrijke trekpleisters van de regio. Ten tweede sluit de informatievoorziening beter aan bij de wensen van de toerist, omdat zijn actieradius vaak groter is dan één gemeente. Ten derde kunnen er gezamenlijke acties worden opgezet, zoals een toeristenpas, die korting geeft op attracties in de hele regio.

Een voor de hand liggend tegenargument bij een gezamenlijke promotie is dat de identiteit van de afzonderlijke plaatsen niet meer benadrukt wordt en daarom verloren gaat. Dit hoeft echter in de praktijk niet het geval te zijn. Van der Weerdhof (2004, zie bijlage 8.5) wijst erop dat in de regio Rijnmond/Bollenstreek (Katwijk, Noordwijk, Leiden) ook een gezamenlijke promotiecampagne wordt gevoerd. Naar buiten toe presenteert de regio zich als één geheel, maar iedere plaats heeft weer zijn eigen trekpleisters en hierdoor kan ook weer de nadruk worden gelegd op de karakteristieken van elke plaats.

Het benadrukken van verschillen tussen plaatsen in een gezamenlijke promotiecampagne blijft nog steeds van belang. Door de gezamenlijke promotie wordt getracht de toeristen naar de regio te

lokken en hierbij geldt: 'samen sta je sterk'. Maar als een toerist vervolgens heeft besloten zijn verblijf in de regio door te brengen, moet hij ook nog een verblijfsaccommodatie kiezen en hierbij is de identiteit van een plaats wel weer van belang. De ene toerist verblijft liever in een landelijk/ dorps gebied en de ander liever in een stad. De ene toerist verblijft liever in een plaats die op cultureel gebied veel te bieden heeft en de ander liever in een plaats waar amusement meer centraal staat.

Emmen wordt op dit moment gepromoot in het regionale verband van de Drentse Hondsrug. Er worden hierbij ook arrangementen aangeboden. Binnen dit regionale kader zijn er een aantal kwaliteiten in Emmen die benadrukt moeten worden. De drie centrale elementen van de promotie zouden moeten zijn: het Dierenpark Emmen; de benoeming van Emmen als meest aantrekkelijke vrijetijdsgemeente van Nederland (ANWB, 2004) en de bosrijke en cultuurhistorisch waardevolle omgeving rond de stad. Daarnaast kan de nadruk worden gelegd op de kwaliteiten van het overdekte winkelcentrum de Weiert. Ook is het kansrijk om de gezellige sfeer rond het Marktplaatsplein en de vele evenementen die in de zomer worden gehouden te benadrukken.

6.3.3 Een groot meerdaags evenement

Het organiseren van een groot evenement is een vaak succesvol gebleken methode om een sterk imago te creëren. Een evenement trekt veel bezoekers en media-aandacht en de bezoekers en media zien een plaats op haar best: namelijk met veel mensen en een feestelijke sfeer (Holcomb, 1999). Een groot evenement trekt vele bezoekers naar een stad, maar het is tevens een middel om de lokale bevolking aan de stad te binden (Stripper, 2002).

In Emmen worden 's zomers een groot aantal evenementen georganiseerd, waarvan een aantal ook veel bezoekers trekken (zie paragraaf 4.2). De evenementen in Emmen hebben echter een regionaal karakter en trekken dan ook relatief weinig media aandacht. Op lokaal en regionaal niveau is er wel aandacht voor de evenementen in Emmen, maar de landelijke pers besteedt er praktisch geen aandacht aan. De evenementen genieten dan ook weinig bekendheid buiten de regio (zie bijlage 4.2).

In Nederland worden elke zomer duizenden grote en kleine evenementen georganiseerd. De meeste van deze evenementen zijn te lokaal gericht of niet onderscheidend genoeg om landelijke media aandacht en daarmee samenhangend grote bezoekers aantallen te trekken. Een groot evenement met een vast en herkenbaar karakter, dat eventueel aan een bepaald thema wordt gekoppeld kan wel landelijke media aandacht trekken (Stripper, 2002; Coehoorn, 2004). Hiermee worden niet alleen grote bezoekersstromen gegenereerd, maar, en dit is wellicht nog belangrijker, een grote manifestatie heeft onmiskenbaar een positieve invloed op het imago van een plaats. Een plaats wordt namelijk in verband gebracht met gezelligheid, levendigheid en een unieke ervaring.

In het geval van Emmen kan een grootschalig evenement bijdragen aan de verbetering van de samenhang tussen het dierenpark en het centrum. Ook kan een evenement in een bepaald thema het imago van Emmen versterken. Coehoorn (2004) heeft daarom het plan voor een zogeheten *Dierendriedaagse* in Emmen geopperd: een groot evenement dat meevaart op de al bestaande associatie van Emmen met de dierentuin en wat bovendien imagoversterkend kan werken. De *Dierendriedaagse* zou een breed evenement moeten worden met een aanbod voor jong en oud en voor elk wat wils. Dieren vormen de rode draad, maar er ook plaats voor bijvoorbeeld straattheater, kermis en muziek.

Of een grootschalig evenement in Emmen ook daadwerkelijk in de vorm van een *Dierendriedaagse* moet worden gehouden is een vraag die hier in het midden wordt gelaten²⁶. Belangrijker is dat het uitgangspunt van de *dierendriedaagse* (een grootschalig, meerdaags evenement met een thematisch karakter) kansrijker is voor het genereren van media aandacht en daarmee sterker kan bijdragen aan het imago van Emmen dan de regionaal gerichte, eendaagse festivals die er al zijn. Dit betekent niet dat er per sé een nieuw evenement moet worden opgezet. Er kan ook worden besloten om één van de huidige eendaagse evenementen uit te bouwen tot een meerdaags evenement.

---

²⁶Op het idee van een *Dierendriedaagse* valt wel het een en ander af te dingen: 1 - een *Dierendriedaagse* komt natuurlijk heel braaf over. Wordt Emmen nog echt serieus genomen als zij zich te sterk met dieren profileert? 2 - is een *Dierendriedaagse* misschien niet een overkill? De bezoekers van de dierentuin hebben net een dagje dieren gekeken, willen ze dan nog wel een feest met weer die dieren? 3 - Coehoorn wil er een feest voor jong en oud van maken. Zo moeten er bijvoorbeeld 's avonds ook bekende dj's komen en een dance event plaatsvinden. Hoe ga je echter (hippe) jongeren trekken als je je afficheert met dieren (dus met kinderen en gezinnetjes)?

De keerzijde van het organiseren van een grootschalig, meerdaags evenement is dat er het risico bestaat dat het uitdraait op een flop. Om dit risico te verminderen is het belangrijk om door middel van een breder marktonderzoek van tevoren vast te stellen op welke doelgroep het festival zich moet richten (eigen bevolking, dierentuin bezoekers, nieuwe doelgroep of alledrie), wat die doelgroep leuk vindt of het festival zich kan onderscheiden van het bestaande aanbod.

Daarnaast wijst Stripper (2002) erop dat de samenwerking tussen de partijen optimaal moet zijn. Een groot evenement kan alleen slagen als alle betrokken partijen enthousiast zijn over het concept en zich voor 100 % willen inzetten voor het slagen van het evenement. Tenslotte is het van belang om niet meteen heel hard van stapel te lopen. Een concept moet klein beginnen en kunnen groeien (Coehoorn, 2004). Een evenement (ook een pretentius meerdaags evenement) moet het hebben van mond op mond reclame, de typische sfeer van een evenement is niet in een klap van bovenop op te leggen, dat moet met de jaren groeien.

6.4 Mogelijk te ontwikkelen attracties en voorzieningen

Nieuwe attracties en vrijetijdsvoorzieningen kunnen een belangrijke rol spelen in het verbeteren van de samenhang tussen het centrum, de dierentuin en andere attracties en kunnen daarbij ook een impuls geven aan de ontwikkeling van de toeristisch-recreatieve sector in Emmen. In deze paragraaf wordt eerst uiteengezet welke voorwaarden er zijn bij het ontwikkelen van nieuwe attracties. Vervolgens worden een aantal voorbeelden van mogelijke nieuwe attracties en voorzieningen gegeven.

6.4.1 Voorwaarden voor het ontwikkelen van nieuwe attracties

Er bestaat over het algemeen een duidelijke rolverdeling tussen de overheid en de marktpartijen. De overheid creëert de beleidskaders en probeert ruimtelijke functies goed op elkaar af te stemmen. De marktpartijen ontwikkelen nieuwe attracties en leisurefuncties. Het is dus de taak van de gemeente om de ontwikkeling op het gebied van leisure zo goed mogelijk te coördineren en een actief wervende houding aan te nemen.

Bij het ontwikkelen van nieuwe leisurevoorzieningen zouden een aantal voorwaarden richtinggevend moeten zijn:

- De voorzieningen moeten zowel aan de wensen van de eigen bevolking tegemoet komen als ook (dag)toeristen van buiten Emmen aantrekken.
- Omdat het centrum van Emmen aan de rand van de stad ligt en omdat de omgeving groen en bosrijk is ligt er een kans in het combineren van ruraal en stedelijk toerisme. De gemeente zal in ieder geval het plattelandstoerisme niet kunnen negeren in haar leisurebeleid, omdat de provincie Drenthe vooral plattelandstoeristen trekt (gemeente Emmen, 2001b).
- Indien er een grotere attractie wordt ontwikkeld dan zou dat iets moeten zijn dat uniek en authentiek is, zodat Emmen zich onderscheidt van andere steden. Een belangrijke attractie zou geen kopie moeten zijn van iets dat elders al is gedaan.

Uit het enquêteonderzoek komt naar voren dat onder de bezoekers van Emmen Centrum behoefte is aan meer groen in het centrum, bijvoorbeeld in de vorm van een stadspark. Hoewel Emmen zich afficheert als een open groene stad, is er in het centrum zelf, behalve op het Marktpllein, weinig groen en is er geen stadspark.

De Noordbarger Es ten westen van de Hondsrugweg is nu nog een enigszins versnipperde groene zone zonder een duidelijke identiteit. Er is geen echte landbouwfunctie, maar het nodigt ook niet uit tot recreatie. De entree van de dierentuin op de Es oogt onaantrekkelijk, omdat deze op een kaal, leeg niemandsland buiten het centrum ligt. Er ligt een kans om dit stuk grond te ontwikkelen tot een echt stadspark. Hierdoor ontstaat een aantrekkelijk verblijfsgebied, dat voorziet in de behoefte aan een park van veel centrumbezoekers. Het is ook mogelijk dat dierentuinbezoekers gebruik zullen maken van het stadspark. Er ligt dus een kans om met een park de dierentuinbezoekers langer vast te houden in de stad. Daarnaast wordt de entree van de dierentuin aantrekkelijker als het gebied eromheen tot een stadspark wordt ontwikkeld.

De aanwezigheid van een nog grotendeels onbebouwde Es direct ten westen van het centrum biedt veel mogelijkheden. Hier kunnen nieuwe leisure functies ontwikkeld worden die een goede aansluiting kunnen krijgen met het centrum. In andere steden staan multifunctionele leisurparken vaak aan de rand van een stad vanwege de beschikbare ruimte en betere bereikbaarheid, maar hierdoor is er vaak een slechte samenhang met het centrum van de stad. Een leisurpark in Emmen heeft de voordelen van een perifere locatie (bereikbaar, genoeg ruimte), maar ligt tegen het centrum aan en hierdoor kan er wel een goede samenhang met het centrum ontstaan.

6.4.2 Mogelijke nieuwe attracties en voorzieningen

In het nieuw te ontwikkelen stadspark is ruimte voor een breed palet aan leisurevoorzieningen, zowel op het gebied van actieve dagrecreatie als in de vorm van cultuur en uitgaansgelegenheden. Hieronder volgt een opsomming van eventuele voorzieningen, die niet of niet in voldoende mate in Emmen (en/of omgeving) aanwezig zijn en waar mogelijk wel draagvlak voor is. Het is overigens niet de bedoeling deze functies allemaal in het centrum of het nieuwe leisurpark moeten worden ontwikkeld. Indien een particuliere partij een kansrijke functie op een ander plek zou willen ontwikkelen is dit natuurlijk ook mogelijk (tenzij het een typisch stedelijke functie is). Ook moet er ruimte blijven om bepaalde leisure functies (vooral op het gebied van horeca en cultuur) in het huidige centrum gebied te ontwikkelen. Op het gebied van dagrecreatie kan gedacht worden aan de volgende faciliteiten:

- Sportieve faciliteiten zoals bijvoorbeeld een klimmuur.
- Adventuregames, zoals lasergamen, paintball of een smokkelspel en veentochten in het grensgebied met Duitsland (oude Veenkolonieën).
- Een waterplas met watersportfaciliteiten, zoals bijvoorbeeld waterskiën.
- Uitbreidingen en nieuwe ontwikkelingen in het Dierenpark Emmen. Er is 50 hectare grond op de Noordbarger Es gereserveerd voor uitbreiding van het dierenpark en dit geeft het park natuurlijk legio mogelijkheden. Het bestaande park zou kunnen worden aangevuld met bijvoorbeeld een safaripark of een cultuurhistorisch openlucht museum. Een grote, aan het dierenpark gerelateerde attractie zou het park ook geschikt kunnen maken voor een meerdaags bezoek. Door tweedaagse bezoeken aan het park, combineerd met een arrangement, te stimuleren zou het dierenpark een impuls kunnen geven aan het toerisme in Emmen.
- Een jachthaven: de gemeente wil de recreatievaart in Emmen en omgeving verder ontwikkelen. Vaarrecreanten doen steeds meer toeristische plaatsen aan en het varen is naast een op zichzelf staande recreatievorm steeds meer een wijze van vervoer geworden voor in de vakantie (gemeente Emmen, 2001b). Door het aanleggen van een jachthaven in het leisurpark kunnen vaarrecreanten ook Emmen Centrum aandoen.

De jachthaven en waterplas zijn voorzieningen die de gemeente zelf (al dan niet in een PPS constructie) zou kunnen aanleggen, hiermee zou ze een impuls kunnen geven aan private initiatieven. Deze watervoorzieningen moeten wel dicht tegen het Oranjekanaal worden aangelegd, want de Noordbarger Es is een lichte heuvel, die naar het centrum toe hoger wordt. De andere voorzieningen zouden door marktpartijen kunnen worden gerealiseerd. Op het gebied van cultuur- en uitgaansgelegenheden kan gedacht worden aan de volgende faciliteiten (die overigens ook in het bestaande centrum zouden kunnen worden gerealiseerd):

- Een stadstheater: de bouw van een stadstheater in het centrum is één van de doelstellingen uit het Masterplan geweest (Gemeente Emmen, 2003), maar deze bouw is om financiële redenen uitgesteld. Op dit moment is er wel een theater (de Muzeval), maar dit staat op een locatie buiten het centrum. Een theater (en cultuur in het algemeen) kan een belangrijke rol vervullen in een stadscentrum. Het zorgt voor stedelijke allure en kan een katalyserende werking hebben op de omgeving (vestiging van horeca en andere culturele voorzieningen). Bovendien kan het de levendigheid 's avonds vergroten. De gemeente zou er dan ook goed aan doen om de optie voor de bouw van een stadstheater in het centrum in de toekomst open te houden.
- Musea: Emmen heeft wel enkele musea, zoals het *Van Gogh huis* en het openluchtmuseum het *Veenpark*. Deze musea liggen echter in de dorpen buiten Emmen. Een museum in het nieuwe leisurpark zou dus tot de mogelijkheden kunnen behoren.
- Een discotheek en/of nachtclub. Hoewel in het centrum wel een bar-dancings aanwezig is (Topez), is er geen echte discotheek en dit is wel opvallend voor een stad van bijna 60.000

inwoners. Aangenomen kan worden dat veel jeugd uit Emmen in het weekend dan ook naar omliggende dorpen trekt om daar uit te gaan en dat er wel draagvlak is voor een discotheek in (de buurt van) het centrum.

- In Emmen is geen casino of amusementshal aanwezig, terwijl hier mogelijk wel draagvlak voor is (verzorgingsgebied van 250.000 inwoners). Vooral een casino zou kunnen bijdragen aan de stedelijke allure van Emmen.
- Een poppodium: in Emmen is er alleen de *Blanco* maar dit is meer een soort jeugdsoos voor alternatieve jongeren waar lokale bandjes optreden en die bovendien buiten het centrum staat. Een cultureel centrum zoals het Podium in Hogeveen heeft veel meer uitstraling. Hier treden ook (underground) bands van buiten de regio op en het Podium trekt ook veel meer bezoekers van buiten de regio. Een poppodium zou gecombineerd kunnen worden met een cultureel centrum, waar bijvoorbeeld ook cursussen en workshops worden gegeven.

6.5 Ruimtelijke invulling

In deze paragraaf wordt uiteengezet welke ruimtelijke en stedenbouwkundige ingrepen nodig zijn om het centrum van Emmen aantrekkelijker te maken. Speciale aandacht gaat hierbij uit naar de Hondsrugweg. Deze belangrijkste verkeersader van het centrum wordt als een barrière tussen het centrum en de Noordbarges Es ervaren (gemeente Emmen, 2003).

De voorkeur voor het behouden van de centrumlocatie van het dierenpark dwingt de gemeente na te denken over de rol van de Hondsrugweg. Aangenomen mag worden dat er in de toekomst een grotere ruimtedruk in het centrum zal ontstaan, omdat er nieuwe woningen, kantoren en andere voorzieningen zullen worden gebouwd. Een compacte ontwikkeling in het centrum is wenselijk, omdat de gemeente de levendigheid wil vergroten. Een compacte ontwikkeling betekent dat het langgerekte centrum van Emmen zich meer in oost-west richting rond de markt zal moeten ontwikkelen. Het Marktplein zit echter ingeklemd tussen het dierenpark en de Hondsrugweg. Wanneer het dierenpark in het centrum gehandhaafd wordt, zal het centrum dus aan de andere kant van de Hondsrugweg moeten uitbreiden. De Hondsrugweg vormt nu nog een barrière en daar zal bij een uitbreiding van het centrum in westelijke richting iets aan gedaan moeten worden.

In deze paragraaf wordt eerst uiteengezet waarom de Hondsrugweg voor een barrière zorgt en hoe deze barrièrewerking verminderd kan worden. Daarna wordt beschreven welke ruimtelijke ingrepen er in het huidige centrum nodig zijn en vervolgens wordt beschreven hoe het gebied op de Noordbarger Es ingevuld kan worden. De voorstellen zijn geïllustreerd in afbeelding 6.2 op pagina 54.

6.5.1 Het probleem van de Hondsrugweg

De Hondsrugweg is om twee redenen een belangrijke barrière tussen het centrum en de Es. Ten eerste wordt de barrièrewerking veroorzaakt door de hoge verkeersintensiteit op de weg²⁷. Omdat de Hondsrugweg nu eenmaal de aanvoerroute is naar het centrum en daarnaast ook fungeert als verbindingsweg tussen bepaalde wijken in Emmen, zal dit probleem in de toekomst blijven bestaan.

Ten tweede wordt de barrièrewerking versterkt door de inrichting van het gebied rond de Hondsrugweg. In paragraaf 2.4.5 kwam al naar voren dat een besloten, afwisselend straatbeeld een sfeer van gezelligheid en geborgenheid creëert, terwijl grote lege ruimten en achterkanten van gebouwen juist een sfeer van ongezelligheid en ontoegankelijkheid creëren. De meeste gebouwen aan de Hondsrugweg zijn niet ruimtelijk op deze weg georiënteerd en er zijn veel lege ruimtes tussen de Hondsrugweg en het centrum. De verkeersdeelnemer kijkt vanaf de weg uit op de achterkant van het centrum en daardoor lijkt de weg meer op een rondweg, dan op een echte stadsader.

Het probleem van de Weiart is dat het een grotendeels overdekt en naar binnen gekeerd winkelcentrum is. De ingangen van de meeste winkels zitten aan de binnenzijde van het complex. Daarbij is er een parkeerveld tussen achterkant van het complex en de Hondsrugweg, waardoor het centrum vanaf deze belangrijke aanvoerroute een kale, anonieme indruk maakt. In Centrum Noord is het probleem vergelijkbaar. De *Westerstraat* is eigenlijk vooral een aanvoerroute voor de daar gelegen

---

²⁷ In 2002 had de weg een intensiteit van 21.300 voertuigen per dag, geschat wordt dat die intensiteit tot 2020 oploopt tot 27.300 voertuigen per dag (gemeente Emmen, 2003).

parkeergarage en de winkels aan de *Noorderstraat* en ook hier is er een aanblik op de achterkant van het winkelcentrum. Bij de kruising van de Hondsrugweg en de *Frieslandroute* kijkt de automobilist tegen de achterkant van de gebouwen van het Noorderplein.

6.5.2 Het verminderen van de barrièrewerking

De gemeente wil nieuwe oost-west verbindingen realiseren in het centrum en een sprong over de Hondsrugweg maken. De Hondsrugweg moet daarom een meer integraal onderdeel van het centrum gaan uitmaken, de infrastructuur moet functiesnijdend in plaats van functiescheidend worden. De weg moet een stedelijke allee met allure worden (gemeente Emmen, 2003).

Om de barrièrewerking te verminderen moet de weg in de eerste plaats een meer stedelijke uitstraling krijgen. Dit kan bereikt worden door aan beide zijden van de weg een gevelwand te bouwen, die ruimtelijk op de weg is georiënteerd (dus met de voorkant naar de weg staat, zie afbeelding 6.2). Om een levendig en aantrekkelijk gevelbeeld te creëren, moet deze gebouwenwand samenhang en verscheidenheid bieden. Dat betekent enerzijds dat de gebouwen ongeveer dezelfde maatvoering moeten hebben (6 à 7 verdiepingen zou een goede richtlijn zijn, want deze hoogte past goed bij het brede straatprofiel van de Hondsrugweg), maar dat ze anderzijds wel allemaal hun eigen karakter hebben. Een voorbeeld van een aantrekkelijke, levendig stadsbeeld, dat zowel samenhang als verscheidenheid biedt, is het Oostelijk Havengebied in Amsterdam (afbeelding 6.1).

Ten tweede kan de barrièrewerking verminderd worden door meer oost-west verbindingen te creëren over de Hondsrugweg. Op dit moment vormt de Traverse tussen de twee dierentuinlocaties de enige openbare ongelijkvloerse oversteekplaats van de weg. Als de gemeente de Noordbarger Es verder wil ontwikkelen, zouden er meer verbindingen tussen het centrum en de Es moeten zijn. Het zou een mogelijkheid kunnen zijn om een deel van de Hondsrugweg verdiept aan te leggen. Dit zou bijvoorbeeld het stuk bij het Marktplaats kunnen zijn. Het Marktplaats grenst nu ook al aan de Hondsrugweg en door de verdieping van de weg kan er een wandelpromenade over de weg naar de Noordbarger Es worden aangelegd. Het voordeel van deze ingreep is dat het voetgangersverkeer en het motoriseerde verkeer elkaar niet hinderen.

Omdat het verdiept aanleggen van een deel van de Hondsrugweg een dure ingreep is zou er ook voor een andere oplossing kunnen worden gekozen. Er zouden één of meerdere brede zebrapaden over de Hondsrugweg kunnen worden gemaakt, met speciale voetgangersstoplichten. Hierdoor worden ook de oost-west verbindingen benadrukt. Het nadeel van deze ingreep is echter wel dat voetgangers en automobilisten elkaar hinderen, omdat ze omstebeurt moeten wachten op elkaar.

afbeelding 6.1: Oostelijk Havengebied Amsterdam

6.5.3 Ruimtelijke ingrepen in het huidige centrum

In paragraaf 4.3 kwam naar voren, dat bezoekers over het algemeen positief oordelen over het centrum, maar over Centrum Noord en dan met name het Noorderplein wat minder positief zijn. Noord en het Noorderplein hebben geen echte publiekstrekkers en daardoor is het er wat minder druk dan in de andere delen van het centrum. Een grote publiekstrekker zoals de Mediamarkt of de Bijenkorf zou overdag voor meer aantrekkingskracht kunnen zorgen. Een dergelijke publiekstrekker

zou bovendien een positieve impuls geven aan het hele centrum Noord. Een voorziening zoals een bioscoop of een theater zou het gebied 's avonds wat levendiger maken.

De ruimtelijke kwaliteit van centrum Noord is ook wisselend. In het masterplan wordt als ambitie genoemd dat Emmen centrum een echte skyline moet krijgen en dat de combinatie van hoogbouw en laagbouw moet worden gecontinueerd (gemeente Emmen, 2003). De combinatie van moderne hoogbouw en traditionele lage burgermanswoningen in Centrum Noord heeft echter tot een onsamenvastend stadsbeeld geleid. In het algemeen kan gesteld worden dat te grote verschillen in bouwhoogten tot een onsamenvastend straatbeeld kunnen leiden. Het is echter wel een doel van de gemeente om meer samenhang in het centrum te krijgen. De ambitie van een echte skyline en het streven naar meer samenhang lijken dan ook haaks op elkaar te staan.

In plaats daarvan kan Emmen in het streven naar een meer stedelijke en samenhangende uitstraling van het centrum beter voor de 'gulden middenweg' kiezen. De middelhoge complexen aan de noordkant van het Marktplaats zijn hier een goed voorbeeld van. Qua maatvoering sluiten deze gebouwen van 6 bouwlagen goed aan op de afmetingen van het plein en vallen ze niet echt uit de toon bij de omliggende lagere gebouwen, maar het zijn toch typisch stedelijke gebouwen. In Centrum Noord zou ook naar een dergelijke maatvoering moeten worden gestreefd. Als delen opnieuw worden ontwikkeld, zou er als eis moeten worden gesteld dat de nieuwe gebouwen maximaal 5 bouwlagen hoog mogen zijn. Hierdoor kan er een typisch stedelijke sfeer ontstaan, maar vallen de nieuwe gebouwen niet te sterk uit de toon bij de bestaande bebouwing.

afbeelding 6.2: voorstel ruimtelijke invulling gebied rond de Hondsrugweg

6.5.4 Ruimtelijke invulling van de Noordbarger Es

In paragraaf 6.4.1 werd het voorstel gedaan om de Noordbarger Es om te vormen tot een stadspark. In deze subparagraaf wordt dit voorstel ruimtelijk uitgewerkt, hetgeen geïllustreerd wordt op afbeelding 6.2. Het gebied kan worden onderverdeeld in vier deelgebieden, te weten de diertuin, een nieuw aan te leggen evenementenplein, een stadspark en een woongebied.

Het plein wordt gesitueerd op de grond tussen de Traverse, het gemeentehuis en de ingang van de diertuin. Het moet functioneren als een aantrekkelijke entree naar de diertuin en als locatie voor evenementen, zoals openlucht concerten of kermis. Het plein wordt omgeven door een zelfde soort aantrekkelijke stedelijke gevelwand als rond de Hondsrugweg. Hierdoor krijgt het plein stedelijke allure. Naar de Hondsrugweg toe is het plein open en er is ook een opening naar het stadspark.

Het stadspark bevindt zich ten westen van het evenementenplein en ten noorden van het dierenpark. Het moet een aangelegd stadspark zijn, geen stuk verwilderde natuur (zoals nu het geval is). Het moet echt uitnodigen tot stedelijke recreatie. Het stadspark loopt door tot aan het Oranjekanaal, waar ook een aanlegkade voor boten zal zijn. In het stadspark kunnen enkele leisurefuncties ontwikkeld worden. Ten noorden van het stadspark worden herenhuizen gebouwd. De opbrengst van de grondverkoop kan dan worden gebruikt voor de aanleg van het stadspark.

7 Conclusies en aanbevelingen

In dit laatste hoofdstuk wordt aan de hand van de in de vorige hoofdstukken beschreven informatie een antwoord gegeven op de centrale vraagstelling die in hoofdstuk één geformuleerd is. Die centrale vraagstelling bestaat uit drie hoofdvragen, te weten:

Hoe ziet de relatie tussen het Dierenpark Emmen en het centrum van Emmen eruit? In hoeverre is er samenhang en in hoeverre is er een discrepantie in het functioneren van het centrum en het dierenpark?

Als de gemeente Emmen in de toekomst een meer levendig en samenhangend centrum wil realiseren, kan zij dit dan bereiken door de samenhang tussen het Dierenpark Emmen en het centrum te versterken of is het wenselijker dat het dierenpark op termijn in z'n geheel naar de Es verhuist?

Hoe kan in Emmen de samenhang in het centrum en daarmee de samenhang tussen het centrum, het Dierenpark Emmen en eventueel nieuw te ontwikkelen leisure activiteiten in of rond het centrum in de komende 15 jaar worden verbeterd, zodat er een meer levendig centrum kan ontstaan?

Gesteld kan worden dat de samenhang tussen het centrum en het dierenpark zwak is. Het dierenpark ligt midden in het centrum van Emmen, maar veel bezoekers, met name in de groep niet-abonnementhouders, brengen geen bezoek aan het centrum. Dit komt omdat ze kleine kinderen bij zich hebben, omdat ze nog ver moeten reizen, of omdat ze geen behoefte aan een centrumbezoek hebben.

Het centrum zelf wordt overdag over het algemeen positief beleefd. De winkelfunctie is goed ontwikkeld en het winkelcentrum trekt veel bezoekers, waardoor er overdag een gezellige, levendige sfeer heerst. Het centrum van Emmen is echter vooral een winkelcentrum en andere stedelijke leisure functies, zoals horeca en cultuur, zijn ondervertegenwoordigd. Hierdoor is er 's avonds en op zondag weinig te doen en wordt centrum op deze momenten als ongezellig en onaantrekkelijk ervaren.

Hoewel de samenhang tussen de diertuin en het centrum relatief zwak is, is het park toch van grote invloed op het functioneren van het centrum. Ten eerste draagt het bij aan de levendigheid overdag in het centrum. Ten tweede hebben ondernemers in het centrum profijt van het dierenpark. Ten derde is het dierenpark een sterk imagobepalend element van Emmen en zijn de bewoners van Emmen heel trots op het park. De bevolking in Emmen en omgeving heeft een sterke band met de diertuin, praktisch alle bezoekers van het centrum van Emmen hebben ook wel eens een bezoek aan het dierenpark gebracht en velen komen er zeer regelmatig.

De gemeente Emmen wil de samenhang en levendigheid in het centrum vergroten en de toeristisch-recreatieve sector verder ontwikkelen. Omdat de samenhang tussen het dierenpark en het centrum zwak is, roepen deze ambities de vraag op of het dierenpark op langere termijn al dan niet in het centrum moet worden gehandhaafd. Een ex ante evaluatie in de vorm van een zogeheten scorekaartanalyse geeft aan dat het op langere termijn verplaatsen van het dierenpark uit het centrum waarschijnlijk niet de oplossing is voor de in dit onderzoek geschetste problematiek. De levendigheid en samenhang in het centrum zouden er door verkleind worden en dat is juist het tegenovergestelde van wat de gemeente wil. Bovendien heeft de diertuin een sterke cultuurhistorische en identiteitsbepalende waarde voor het centrum.

Deze conclusie moet echter met enige voorzichtigheid worden geïnterpreteerd, want de toeristische markt is sterk aan veranderingen onderhevig en het is moeilijk om een voorspelling op lange termijn te doen, helemaal als er geen vergelijkingsmateriaal voor handen is. Wanneer een eventuele verplaatsing van het Dierenpark Emmen uit het centrum echt actueel wordt, zou de gemeente kunnen overwegen om dan alsnog een wat uitgebreider onderzoek naar de gevolgen te doen.

De komende beleidsperiode is er van verplaatsing van het dierenpark uit het centrum nog geen sprake. Het is in de meer nabije toekomst vooral belangrijk om de samenhang tussen het huidige dierenpark en

het centrum te verbeteren. Dit kan op een aantal manieren. In de eerste plaats door de levendigheid op zondag, wanneer het dierenpark de meeste bezoekers trekt, te vergroten. Dit kan bijvoorbeeld door het instellen van een permanente koopzondag of door meer culturele of amusementsactiviteiten in het centrum te organiseren. Hierdoor zal het centrum op zondag dagjesmensen uit de regio aantrekken en ontstaat er een levendige sfeer. Door deze levendige sfeer zullen dierentuinbezoekers geprikkeld worden om ook een bezoek aan het centrum te brengen en wordt de samenhang tussen het centrum en de dierentuin dus vergroot.

Daarnaast zijn er een aantal indirecte mogelijkheden om de samenhang te versterken. In de eerste plaats zou het toerisme moeten worden versterkt. Als mensen in Emmen of omgeving overnachten, hoeven ze na een bezoek aan de dierentuin niet meer een heel stuk naar huis te rijden en hebben ze dus meer tijd om het centrum of andere attracties in de gemeente te bezoeken. Eventueel zouden zelfs mensen die nu de dierentuin te ver vinden reizen, naar Emmen kunnen worden gelokt als het toerisme hier zou worden versterkt.

Als Emmen het toerisme wil versterken moet ze haar *unique selling points* verder uitbouwen. Emmen heeft als stad waarschijnlijk te weinig te bieden om een echte toeristenstad te worden, maar er is wel veel natuur, rust en ruimte en dit heeft veel aantrekkingskracht op mensen uit dichtbevolkte gebieden zoals de Randstad. De combinatie van een aantrekkelijk, levendig stadscentrum, een grote attractie en een mooie omgeving biedt kansen op het gebied van toerisme, omdat mensen kunnen genieten van de rustieke landelijke sfeer, maar wel gebruik kunnen maken van een goed stedelijk leisure aanbod.

Het toerisme moet daarom op een integrale manier worden gestimuleerd, tezamen met een goede promotie van de regio Zuidoost Drenthe en eventueel een uitbreiding van het toeristisch-recreatieve aanbod. Voor een goede promotie moet van tevoren goed worden bepaald op welke doelgroep dit gericht is en hoe deze doelgroep bereikt moet worden. Kansen liggen er vooral in de Duitse markt, omdat Emmen vlak bij de grens ligt en met de toekomstige aansluiting van de A 37 op de Duitse A 31 goed bereikbaar wordt vanaf Duitsland. Daarnaast zijn ook toeristen uit de Randstad zijn een potentiële doelgroep.

Omdat het dierenpark de belangrijkste trekker van Emmen is en ook voor een belangrijk deel het imago bepaald, zal het park het centrale element in de promotie moeten zijn. Daarnaast moet Emmen in de promotie benadrukken dat zij door de ANWB is uitgeroepen tot meest aantrekkelijke vrijetijdsgemeente van Nederland en dat ze in een aantrekkelijke bosrijke en cultuurhistorische omgeving ligt. Andere positieve punten die aangehaald kunnen worden: Emmen is veilig, de stad heeft een mooi winkelcentrum en er zijn voldoende goedkope parkeergelegenheden vlakbij het centrum.

Tevens is het van belang om de levendigheid in het centrum 's avonds te versterken. Dit betekent dat de horeca en culturele voorzieningen in het centrum verder ontwikkeld moeten worden. Hiervoor is het onder andere van belang dat er meer jongeren- en studentenhuysvesting in en nabij het centrum gecreëerd wordt. Jongeren en studenten maken 's avonds meer gebruik van horecagelegenheden dan oudere mensen. Ook het verplaatsen van het stadstheater naar het centrum heeft een positief effect op zowel de levendigheid als de horecafunctie. Niet alleen zullen, vanwege de voorstellingen, meer mensen 's avonds het centrum bezoeken, deze cultuurliefhebbers zullen ook eerder hun bezoek aan het theater combineren met een bezoek aan een horecagelegenheid in het centrum.

Om de levendigheid en samenhang in het algemeen in de toekomst te vergroten, moet het centrum compact blijven, zodat alle onderdelen van het centrum onderling beloopbaar zijn. Dit betekent dat het nu nog langgerekte centrum in de toekomst in oost-west richting moet uitbreiden. Omdat het wenselijk is de dierenparklocatie in het centrum te handhaven, zal het centrum zich dus verder moeten ontwikkelen aan de westkant van de drukke Hondsrugweg. Om te voorkomen dat er een tweedeling in het centrum ontstaat moet de barrièrewerking van deze weg verminderd worden. Dit kan bijvoorbeeld door een deel van de weg verdiept aan te leggen en daarboven een wandelpromenade te maken, maar ook door rond de nu nog kale Hondsrugweg een aantrekkelijk en levendig stadsbeeld te creëren.

Literatuurlijst

1. Boogaarts, I. (1992), Food, fun and festivals: de festivalisering van de stad, in: J. Burgers (red), *De uitstad: over stedelijk vermaak*, Van Arkel, Utrecht.
2. Burgers, J. (1992), Stadsgezichten, in: J. Burgers (red), *De uitstad: over stedelijk vermaak*, Van Arkel, Utrecht.
3. Burgers, J., M. van der Land (1997), Thuis in de uitstad, in: A. Reijndorp, V. Kompier en L. de Haas (red.), *Leefstijlen: wonen in de 21^e eeuw*, NAI Uitgevers, Rotterdam.
4. Buursink, J. (1991), *Steden in de markt: het elan van citymarketing*, Coutinho, Muiderberg.
5. CBS (2002), Toerisme en recreatie in cijfers, 2002, Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg.
6. Coehoorn, J. (2004), Presentatie aanzet collectieve campagne gemeente Emmen. Oligvy, Amsterdam.
7. Coeterier, J. F., M. Rijkens, I. M. Kirkeby, P. Heerens (1982), Levendigheid in binnensteden: een verkennend onderzoek. Rijksinstituut voor Onderzoek in de Bos- en Landschapsbouw "De Dorschkamp", rapport nr. 310, Wageningen.
8. Dam, van F., J. Drooglever Fortuijn, W. Knulst, H. Mommaas, R. Verhoeff (2000), *Ruimte voor vrijetijd*, Van Gorcum, Assen.
9. Fainstein S. S., D. Gladstone (1999), Evaluating urban tourism, in: D. R. Judd, S. S. Fainstein (red), *The tourist city*, Yale University Press, New Haven and London.
10. Fainstein, S. S., D. R. Judd (1999a), Global Forces, local strategies and urban tourism, in: D. R. Judd, S. S. Fainstein (red), *The tourist city*, Yale University Press, New Haven and London.
11. Fainstein, S. S., D. R. Judd (1999b), Cities as places to play, in: D. R. Judd, S. S. Fainstein (red), *The tourist city*, Yale University Press, New Haven and London.
12. Hall, C. M., S. J. Page (1999), *The geography of tourism and recreation: environment, place and space*, Routledge, London and New York.
13. Hall, P. (2000), Creative cities and economic development, *Urban studies*, jrg. 37, nr. 4, p 639-649.
14. Hellendoorn, J. C. (2001), *Evaluatiemethoden ex ante: een introductie*, Sdu Uitgevers, Den Haag (5^e druk).
15. Hidding, H. et al (1995), *'n Metamorfose: 60 jaar Noorderdierenpark*, Van Liere, Emmen.
16. Hogeschool Drenthe (1999), Onderzoek naar de economische spin-off van het Noorderdierenpark voor de Gemeente Emmen, Transferpunt Hogeschool Drenthe.
17. Holcomb, B. (1999), Marketing cities for tourism, in: D. R. Judd, S. S. Fainstein (red), *The tourist city*, Yale University Press, New Haven and London.
18. Huygen, P. (1995), *Emmen: de bouw van een aangename stad in het groen*, NAI Uitgevers, Rotterdam.
19. Idema, J., E. Luyendijk, J. Rozema, M. Waanders, M. Manenschijn (2004), De rol van woningcorporaties bij probleemwijken met een hoge concentratie allochtonen.
20. Jacobs, G. M. (2000), *Hulpbronnen, maatschappelijke oriëntaties en leefstijlen*, Thela Thesis, Amsterdam.
21. Jansen-Verbeke, M. (1988), Leisure, recreation and tourism in inner cities : explorative case-studies,; Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap, Amsterdam & Geografisch en Planologisch Instituut Katholieke Universiteit Nijmegen.
22. Jókövi, M. (1996), *Inkomen en uitgaan: over economische effecten van vrijetijd voor stedelijke ontwikkeling*, Tilburg University Press, Tilburg.
23. Judd, D. R. (1999), Constructing the tourist bubble, in: D. R. Judd, S. S. Fainstein (red), *The tourist city*, Yale University Press, New Haven and London.
24. Kenniscentrum Drenthe (2001), Enquête centrum van Emmen: 27-28-29 september 2001.
25. Kommer, K., J. M. Hassink (1995), *Prisma vakwoordenboek Toerisme en Recreatie*, Het Spectrum, Utrecht.
26. Lambooy, J. G., E. Wever, O. A. L. C. Atzema (1997), *Ruimtelijke economische dynamiek*, Coutinho, Bussum.

27. Marlet, G. , C. van Woerkens (2004), Atlas voor gemeenten: de 50 grootste gemeenten van Nederland op 40 punten vergeleken, Stichting atlas voor gemeenten, Utrecht.
28. Metz, T (2002), *Pret!: Leisure en Landschap*, NAI Uitgevers, Rotterdam.
29. Mommaas, H (2000), *De vrijetijdsindustrie in stad en land: een studie naar de markt van belevenissen*, Sdu Uitgevers, Den Haag.
30. Mommaas, H (2003), *Vrije tijd in een tijdperk van overvloed*, Dutch University Press, Amsterdam.
31. NBT (1999), De toeristische stad, Nederlands Bureau voor Toerisme, Leidschendam.
32. NRIT (2003), Dagrecreatie in Nederland 2002/2003, Nederlands Research Instituut voor recreatie en Toerisme, Breda.
33. NRIT (2004), Trendrapport toerisme, recreatie en vrije tijd 2003 – 2004, Nederlands Research Instituut voor recreatie en Toerisme, Breda.
34. Oosterman, J. (2000), Werkstad in plezier: over de opkomst van vrijetijdsvoorzieningen in de werkstad Rotterdam, in: *Stedebouw & Ruimtelijke Ordening*, jaargang 81, nr. 5.
35. Page, S. (1995), *Urban tourism*, Routledge, London and New York.
36. Peetsold, E. (2002), Als ik aan Emmen denk...: adviesrapport over de identiteit in opdracht van de Gemeente Emmen.
37. Pellenbarg, P. H. (1991), *Identiteit, imago en economische ontwikkeling van regio's*, Geo Pers, Groningen.
38. Poel, H. van de (2004), *Tijd voor vrijheid: inleiding tot de studie van de vrijetijd*, Boom, Amsterdam (3^e herziene druk).
39. Provincie Drenthe (2004), Drenthe in cijfers, 2003.
40. SCP (2001), Trends in de tijd: een schets van recente ontwikkelingen in tijdsbesteding en tijdsordening, Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag.
41. Seip, M (1999), *De kern centraal: een studie naar het functioneren van binnensteden*, Samson, Alphen aan de Rijn.
42. Smulders, M (2001), Van ambities naar uitvoering : een onderzoek naar de doorwerking van rijksambities ten aanzien van de kwaliteit en differentiatie van woonmilieus.
43. Striper, I (2002), Emmen als evenementenstad: een onderzoek naar het evenementenbeleid van de gemeente Emmen.
44. Turley, S. K. (2001), "Children and the demand for recreational experiences: the case of zoos". In: *Leisure studies, the journal of the leisure studies association*, jaargang 20, nummer 1, pp 1 – 18.
45. Veal, A. J. (2002), *Leisure and tourism policy and planning*, Cabi Publicing, New York (2e druk).
46. Vermeijden, B. (1997), *Stadsvernieuwing '66-'96: dynamiek in het beleidsdenken: de transformatie van het stadsvernieuwingconcept in het beleidsvertoog over verstedelijking en volkshuisvesting*, Publicatieburo Bouwkunde, Delft.
47. VROM (1985), De compacte stad gewogen: verkenning van de zin en onzin van een eigentijds concept, Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu, Den Haag.

Beleidsdocumenten gemeente Emmen:

1. Gemeente Emmen (1981), Structuurplan Emmen-centrum.
2. Gemeente Emmen (1987), Emmen op eigen kracht.
3. Gemeente Emmen (1992), Masterplan ontwikkeling Emmen-centrum.
4. Gemeente Emmen (1998), Bestemmingsplan "Noordbargeres".
5. Gemeente Emmen (2001a), Emmen: een vernieuwde formule.
6. Gemeente Emmen (2001b), Toeristisch Recreatief Ontwikkelings Plan (TROP) Emmen.
7. Gemeente Emmen (2002a), Kadernota GSB: Emmen kiest voor mens en werk.
8. Gemeente Emmen (2002b), Dienst Groen en recreatie, Toerisme, Milieu en Reiniging Recreatie en toerisme: over samen werken en samenwerken. Een onderzoek naar de economische betekenis van toerisme en recreatie in de gemeente Emmen.
9. Gemeente Emmen (2003), Visiedocument Masterplan Emmen Centrum 2020: ruimte voor verandering.

Internet:

1. ANWB, Emmen koploper als vrijetijdsstad, 09-09-2004, via www.anwb.nl.
2. Beek, Winkels topattractie van steden, Binnenlands bestuur, 31-08-2001, via www.binnenlandsbestuur.nl.
3. Dagblad van het Noorden, Top tien Nederlandse attracties 2003, 07-06-2004, via www.dagbladvanhetnoorden.nl.
4. Gemeente Emmen, Evenementen en festivals, 2004, via www.emmen.nl.
5. Locatus, Winkelen in de stad uit de gratie, Telegraaf, 05-07-2004, via www.locatus.nl.

Interviews:

1. Brigitte Hulscher, (externe) centrummanager voor de gemeente Katwijk
2. Cathelijne Elings, commercieel directeur van het Dierenpark Emmen
3. Hans van der Weerdhof, senior beleidsmedewerker Economische zaken bij de gemeente Noordwijk
4. Harm Brummel, wethouder toerisme en recreatie van de gemeente Emmen
5. Luuk van der Velde, hoofd afdeling beleid, planning en uitvoering van de dienst Groen, Toerisme, Milieu en Reiniging van de gemeente Emmen
6. Murk Falkena, beleidsmedewerker Economische zaken bij gemeente Lelystad